

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005

- *Kymmenen vuotta Euroopan unionissa*

Katsauksen laatinut työryhmä:

Ahlstedt, Jaana	(taitto, toimitus)
Jansik, Csaba	(luku 2.4)
Heikkilä, Jaakko	(luku 5)
Karhula, Timo	(luku 4.1)
Knuuttila, Marja	(luku 1.1)
Koikkalainen, Kauko	(luku 5.4)
Kröger, Laura	(luku 5)
Latukka, Arto	(luku 4.3)
Miettinen, Antti	(luku 5.2)
Myyrä, Sami	(luku 1.3, 2.1, 4.2)
Niemi, Jarkko	(luku 2.2)
Niemi, Jyrki	(luku 2.4, 3, yhteenveto, toimitus)
Outa, Pia	(luku 2.3)
Pihamaa, Pekka	(luku 1.3, 2.1)
Rantamäki-Lahtinen, Leena	(luku 1.2)
Riepponen, Leena	(luku 4.4)
Rikkonen, Pasi	(luku 5.4)
Sinkkonen, Marko	(luku 5.3)
Tapio-Biström, Marja-Liisa	(luku 6)
Tauriainen, Jukka	(luku 4.3)
Tuomisto, Jussi	(luku 2.1)
Turunen, Harri	(luku 4.1)
Vihinen, Hilikka	(luku 6)

Kannen suunnittelu: Ben Rydman

Kansikuva: Magnus von Wright, Talvimaisema Savosta (1840-luku), kuvaa rajattu ylälaidasta

Teoksen omistaa Ateneumin taidemuseo, kuvaajana Kuvataiteen keskusarkisto/Hannu Aaltonen.

Taidemaalari- ja -graafikko *Magnus von Wright* (1805–1868) oli vanhin Haminalahden taiteilijaveljeksistä. Hän aloitti uransa lintuaiheisin vesiväritöin, siirtyi myöhemmin öljyväritekniikkaan. Lisäksi hän maalasi mm. maisemia ja Helsinki-aiheisia kaupunkikuvia. Talviaiheiden kuvaajana hän oli ensimmäinen Suomessa. *Talvimaisema Savosta* (akvarelli, guassi, lyijykynä) maalaus 1840-luvulta kuvaa maaseudun ihmisiä askareissaan eräänä kauniina kevättalven päivänä.

Taloustutkimus (MTTL)

JULKAISUJA 105

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005

- Kymmenen vuotta Euroopan unionissa

Jyrki Niemi ja Jaana Ahlstedt (toim.)

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
Agrifood Research Finland
Economic Research (MTTL)
PUBLICATIONS 105

ISBN 951-687-140-2
ISSN 1458-2996

Copyright
MTT Taloustutkimus

Julkaisija
MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki
<http://www.mtt.fi/mttl>

Jakelu ja myynti
MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki
puh. (09) 560 80, telekopio (09) 563 1164
e-mail: julkaisut@mtt.fi

Painatus
Vammalan Kirjapaino Oy 2005

Esipuhe

Tämäkertainen vuosikatsaus kuvaa Suomen maataloutta ja maaseutuelinkeinoja koskevia tilastoja ja tapahtumia paitsi vuodelta 2004 niin myös hieman laajemminkin Suomen kymmenen EU-jäsenyysvuoden ajalta.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin oli suomalaisen maa- ja elintarvike-sektorin kannalta pikemminkin lähtölaukaus sarjalle toistuvia politiikkauudistuksia kuin pelkästään siirtyminen yhdestä vakiintuneesta politiikasta toiseen vakiintuneeseen politiikkaan. Näin siksi, että useimmat EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) suurimmista uudistuksista ovat ajoittuneet viimeiselle kymmenelle vuodelle, jolloin myös Suomi on ollut uudistuksissa mukana. Merkittävimpiä uudistuksia ovat olleet niin sanottu Agenda 2000 uudistus, EU:n laajentuminen kymmenellä uudella jäsenvaltiolla ja tuorein CAP-uudistus, jossa suora tulotukea irrotetaan aikaisempaa selvemmin tilan tuotannosta. Uudistusten yleislinjauksena on ollut se, että maataloustuotteiden markkinatukea ja interventio-ohjelmia on karsittu. Myös Suomen kansalliseen tukeen on tullut EU-komission painostuksesta lukuisia muutoksia.

Toistaiseksi ei ole olemassa merkkejä siitä, että EU:n yhteinen maatalouspolitiikka olisi tulossa suvantovaiheeseen tai sen uudistusvauhti olisi jollain tapaa hidastumassa. Seuraavat kymmenen vuotta tuonevat tullessaan edelleen tarvetta markkinatuen alentamiseen ja maatalouden rationalisointiin. Myös ympäristön hoitoon tultaneen panostamaan yhä voimakkaammin. Nyt meneillään oleva CAP-uudistus antaa kuitenkin merkkejä siitä, että yhteisen politiikan sovelluksiin olisi jatkossa tulossa aikaisempaa enemmän kansallisesti valittavia vaihtoehtoja. Kansallisella valinnanvapaudella on mahdollisuuksia parantaa politiikan hyväksyttävyyttä ja tehostaa sen vaikuttavuutta, koska ilmastolliset, sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet vaihtelevat laajentuneen EU:n jäsenmaissa yhä enemmän.

Vaikka politiikan ja toimintaympäristön muutokset ovat olleet suuria, Suomen maataloussektori on selvinnyt eteen tulleista haasteista kiitettävästi. Maatalouden rakennekehitys on edennyt varsin odotetusti. Uutta tuotantokapasiteettia on rakennettu yhä kilpailukykyisempiin yksiköihin. Kotimaisten elintarvikkeiden tarjonta on säilynyt vahvana. Suomessa on onnistuttu CAP:in tavoitteiden mukaisesti parantamaan kotieläintalouden tuottavuutta. Samalla on kuitenkin epäonnistuttu niin, ettei politiikkatoimilla ole pystytty luomaan sellaista taloudellista toimintaympäristöä, joka olisi kannustanut ylläpitämään peltojen kasvukuntoa ja kehittämään kasvinviljelyn tuottavuutta. Tilakoon kasvun ja tulotukiohjelmien vuoksi viljelijäin tulotaso on kuitenkin kyetty ylläpitämään kohtuullisesti.

Kyseiset kymmenen vuotta ovat olleet Suomen maataloudelle ja maaseudulle voimakasta sopeutumisen ja kehittämisen aikaa. Samankaltainen sopeutumis- ja kehittämistarve jatkuu myös tästä eteenpäin.

MTT esittää parhaimmat kiitokset julkaisun toimittaneille professori Jyrki Niemelle ja tutkimussihteeri Jaana Ahlstedtille sekä kaikille julkaisun kirjoittamiseen osallistuneille tutkijoille.

Helsingissä 3. helmikuuta 2005

Kyösti Pietola
Yksikön johtaja
MTT taloustutkimus

Sisällysluettelo

Yhteenvedo	5
1. Maatalouden toimintaympäristö	10
1.1. Maa- ja elintarviketalous kansantalouden osana	10
1.2. Maaseudun yrittäjäyys	16
1.3. Suomalainen maatila	20
2. Maatalous- ja elintarvikemarkkinat	26
2.1. Peltokasvituotanto	26
2.2. Kotieläintuotanto	31
2.3. Puutarhatuotanto	36
2.4. Elintarvikemarkkinat	42
3. Maatalouspolitiikka	49
3.1. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka	49
3.2. Kansallinen tukipolitiikka	51
4. Maatalouden taloudellinen tila	54
4.1. Maataloustulo	54
4.2. Maatalouden tuottavuuskehitys	56
4.3. Maa- ja puutarhatalouden tulos- ja kannattavuuskehitys	57
4.4. Maatalouden tuotantokustannukset	62
5. Maatalous ja ympäristö	67
5.1. Maatalouden vesiensuojelu	67
5.2. Maatalousluonnon ja -maiseman monimuotoisuus	70
5.3. Maatalous ja ilmastonmuutos	71
5.4. Luonnonmukaisen ja muuntogeenisen maataloustuotannon rinnakkaiselo	73
5.5. Muutospaineet ympäristöpolitiikassa	75
6. Maaseutu- ja aluepolitiikka	78
6.1. Muuttuva maaseutu	78
6.2. Maaseutupolitiikka EU-kaudella	79
6.3. Suomen maaseutu ja EU	81
Liitetaulukot	86

Erityisteemat

Tulevaisuudenkuvia Suomen maataloudesta vuoteen 2025	14
Maatalouden rakennekehitys väistämätöntä	25
Yhteiskuntavastuu osaksi elintarvikeketjun laatutyötä	40
Viljelijäväestön verotustietoihin perustuva tulokehitys	64
Maatalous energian tuottajana	76
Yritystuki maaseudun kehittämisen työkaluna	83

YHTEENVETO

Maa- ja elintarviketalouden toimintaympäristö muuttui radikaalisti vuoden 1995 alussa, kun elinkeino siirtyi EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) markkina- ja ohjausjärjestelmien piiriin Suomen EU-jäsenyyden toteuduttua. Sitoutuminen yhteiseen maatalouspolitiikkaan merkitsi suomalaiselle maa- ja elintarviketaloudelle lyhyessä ajassa ennennäkemättömän suurta taloudellisen toimintaympäristön muutosta.

Jäsenyyden myötä elintarvikeketjun hallinnollisen ohjauksen tilalle tuli suurempi markkinaohjautuvuus. Maataloustuotteiden markkinahintojen tasoa ei voitu enää entiseen tapaan säädellä kansallisella rajasuojalla ja vientituella.

EU:n takaamat maataloustuotteiden minimihinnat ovat tuntuvasti Suomen aikaisempien maataloustulolakien takaamia tuottajahintoja alhaisemmat. Lisäksi tuottajahintavaihtelut ovat kasvaneet EU-jäsenyyden myötä. Vapaa tuonti ja vienti EU-maiden kesken ovat pakottaneet niin maatalouden kuin elintarviketeollisuudenkin toimimaan markkinoilta tulevien tarpeiden mukaan.

Maatalouden kilpailukyky koetuksella

Toimintaympäristön muutos on korostanut tarvetta suomalaisen maatalouden ja elintarviketeollisuuden kilpailukyyn parantamiseen. Siirtymistä suljettujen markkinoiden taloudesta avoimille ja kilpailuille markkinoille maa- ja elintarviketaloudessa ei ole ollut helppo toteuttaa nopeasti.

Edellytykset maatalouden harjoittamiselle Suomessa ovat paljon huonommat kuin eteläisemmissä EU-maissa. Kasvu-kausi on meillä lyhyempi ja tehollinen lämpösumma pienempi kuin Keski-Euroopan maissa.

Epäedulliset luonnonolot näkyvät selvimminkin satotasossa. Viljasatomme ovat lähes puolet pienemmät kuin Keski-Euroopassa. Myös maatalouden epäedullinen rakenne rasittaa suomalaisen maatalouden kilpailukykyä. Lisäksi laaja maa ja harva asutus tekevät maaseudun asuttuna säilyttämisestä ongelmallisemmän asian Keski-Euroopan maihin verrattuna.

Suomen maatalouden kohtaama markkinaympäristö ei yhteisöjäsenenäkään kuitenkaan ole täysin avoin vapaalle kilpailulle. Epäedullisissa oloissa toimivaa maataloutta tuetaan EU:ssa mm. maaseutu- ja sosiaalipoliittisista syistä. Vuoristoisten ja epäedullisten maatalousalueiden tuotantoa ylläpidetään erityisen tukijärjestelmän avulla. Maaseudun asutuksen säilyttäminen on tärkeä tavoite niin EU:ssa kuin Suomessakin.

Suomen maatalouspolitiikan kansallisten tavoitteiden keskeinen lähtökohta onkin ollut suomalaisen maatalouden pysyvän, olosuhteista aiheutuvan kilpailukykyhaitan kompensoiminen, jotta kotimainen tuotanto voisi menestyä EU:n yhteismarkkinoilla. Tähän on pyritty sekä EU:n yhteisen maatalouspolitiikan kehittämisellä Suomen tarpeita vastaavaan suuntaan että liittymisehtoisten mahdollistamilla kansallisilla toimenpiteillä.

Tulokehitys ollut miinusmerkkistä

EU-jäsenyyden myötä maatalouden tuottajahintataso aleni Suomessa 40–50 % heti vuoden 1995 alussa. Tuotantopanosten hintojen aleneminen ei riittänyt kattamaan kokonaistuoton laskua, joten alenevia tuottajahintoja ja pohjoisista luonnonolosuhteista aiheutuvia haittoja on kompensoitu erilaisilla tuilla.

Maatalouteen kohdistuvalla tuella sekä sen luonteella ja määrällä on Suomessa keskeinen rooli maatalouden kilpailu-

edellytysten turvaamisessa maan eri osissa ja tuotantosuunnissa. Samalla tuen merkitys maatalouden tulonmuodostuksessa on Suomessa selvästi suurempi kuin muissa EU-maissa.

Vuonna 2004 tukien kokonaismäärä nousi 1,8 mrd. euroon, mikä vastaa 45 % maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotosta (3,97 mrd. euroa). Vuonna 1994 suorien tukien osuus kokonaistuotosta oli alle viidennes.

Koska EU:n maatalouspolitiikka sopii huonosti pohjoiselle pientilavaltaiselle maataloudelle, Suomi joutuu maksamaan kansallisista varoista 56 % maataloutensa tarvitsemasta tuesta ja vain 44 % tulee EU:n maatalousbudjetista.

Maatalouden tulot ovat tukien kasvusta huolimatta laskeneet. Kiintein hinnoin laskien maataloustulo oli vuonna 2004 lähes 34 % alempi kuin vuonna 1994. Vuonna 2004 maataloustuloa kertyi runsaat 1 075 milj. euroa. Laskua edelliseen vuoteen oli 4,3 %.

Puutarhatalouden kokonaistuotto ja yrittäjätulo ovat sitä vastoin kasvaneet. Puutarhatuotannon kokonaistuotto on kasvanut yli neljänneksellä vuodesta 1995.

Tuotannon arvoa ovat EU-jäsenyyden aikana nostaneet erityisesti kasvihuonevihannesten ja koristekasvien talvikauden lisääntynyt tarjonta. Myös avomaan vihannestuotannon arvo on tasaisesti noussut.

Rakennekeskitys edennyt vauhdilla

Maatalouden rakenne on muuttunut viime vuosina melkoista vauhtia. Kun ennen EU-jäsenyyttä Suomessa oli yli 100 000 maatilaa, nyt kymmenen vuotta myöhemmin niitä on runsaat 71 000. Tilamäärä on vähentynyt näin ollen yli 3 prosentin vuosivauhtia ja kotieläintaloudessa vielä tätäkin nopeammin. Esimerkiksi maidontuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä on laskenut lähes seitsemän prosenttia vuodessa. Suhteellisesti eniten tilajoukko on pienentynyt Itä-Suomessa ja vähiten Pohjois-Suomessa.

Tilamäärän vähentyessä on tilojen keskikoko suurentunut. Vuosina 1995–2004 aktiivitulojen keskikoko on kasvanut 38 prosentilla alle 23 peltihehtaarista yli 31 hehtaariin. Tilakoon kasvusta noin kaksi kolmasosaa on tapahtunut peltoa vuokraamalla. Vuonna 2004 tukea saaneiden

Maatalouden tukijärjestelmä Suomessa, milj. euroa.

	2003	2004 ^{ennakko}	2005 ^{arvio}
EU:n rahoittamat			
Peltokasvien CAP-tuki	345	362	351
Muut peltoalatuot	10	10	10
CAP-eläintuki	101	130	154
EU:n osarahoittamat			
Luonnonhaittakorvaus	423	423	423
Ympäristötuki	306	312	322
Kansallisesti rahoitettavat			
Pohjoinen tuki	358	387	333
Etelä-Suomen kansallinen tuki	131	127	100
Kasvinviljelyn kansallinen tuki	99		
Ympäristötuen kansallinen lisäosa		60	55
LFA-tuen kansallinen lisäosa			120
Muut kansalliset tuet	14	15	15
Yhteensä	1 787	1 826	1 883
EU:n osuus	760	810	829
Kansallinen osuus	1 027	1 016	1 054

Aktiivimaatilojen lukumäärä ja maataloustulo vuosina 1994–2004.

	Maatiloja kpl	Muutos ed. vuodesta, %	Muutos vuo- desta 1994, %	Maataloustulo vuoden 2004 hinnoin, milj. €	Indeksi 1992–94 keskiarvo: 100
2004	71 100	-1,3	-31	1 175	73
2003	72 000	-1,9	-30	1 126	76
2002	73 386	-2,7	-29	1 161	78
2001	75 384	-3,2	-27	1 131	76
2000	77 896	-5,2	-24	1 086	73
1999	82 142	-4,1	-20	1 024	64
1998	85 690	-3,0	-17	980	69
1997	88 370	-3,2	-14	1 191	80
1996	91 281	-4,5	-11	1 236	84
1995	95 562	-7,2	-7	1 415	96
1994	103 000 ¹			1 615	109

¹ MTT Taloustutkimuksen arvio

Lähteet: MTT Taloustutkimuksen kokonaislaskelma, MMM:n tukirekisteri.

tilojen viljelyksessä olleesta 2,24 miljoonasta hehtaarista 746 000 hehtaaria eli noin 33 % oli vuokrapeltoa.

Maidontuottajia oli vuonna 2004 enää runsaat 17 000 eli puolet vähemmän kuin vuonna 1994. Keskimääräinen karjakoko on kasvanut samaan aikaan 12 lehmästä noin 19 lehmään.

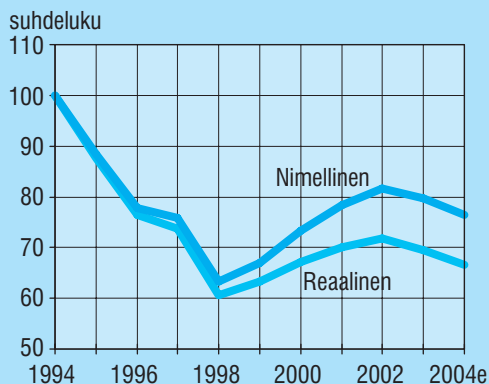
Nopeasta rakennekehityksestä huolimatta maatalouden tuottavuuskehitys on ollut suhteellisen hidasta. Vuonna 2004 maataloudessa saatiin samalla panos-

määrällä aikaan noin 12 % enemmän tuotantoa kuin vuonna 1992. Maatalouden tuottavuus nousi keskimäärin vajaan prosentin vuodessa. Muuttunut taloudellinen toimintaympäristö ei ole kiihdyttänyt maatalouden tuottavuuskehitystä odotetulla tavalla.

Vilja-ala kasvanut

Maatalouden tuotantorakenteessa tapahtuneet muutokset heijastuvat pellon käyttöön. Nautakarjatilojen lukumäärän väheneminen näkyy nurmialan pienehmissä. Vuonna 1995 nurmiala oli 754 600 hehtaaria, josta se on pienentynyt vuoteen 2004 tultaessa 620 000 hehtaariin. Nurmialan pienemiseen on vaikuttanut myös rehujen hintasuhteen kääntyminen väkirehujen hyväksi.

Viljan viljelyala on noussut EU-jäsenyyden aikana lähes samalle tasolle kuin missä se oli 1980-luvun puolivälin jälkeen. Vilja-ala oli 978 000 ha vuonna 1995 ja 1 221 000 ha vuonna 2004.

Maataloustulon kehitys 1994–2004.

Erityisesti leipäviljan tuotantoala on kasvanut tasaisesti koko EU-jäsenyysajan. Kevätvehnäala on peräti kaksinkertaistunut vuoden 1995 jälkeen. Kasvun taustalla vaikuttavat kasvinviljelyn tukimuutokset, markkinahintojen kehitys ja muutos maatilojen tuotantorakenteessa.

Kymmenen vuoden jäsenyys EU:ssa on muuttanut ratkaisevasti myös viljakauppaa. Markkinalähtöisyys on kasvanut ja viljelijät seuraavat markkinoita aivan eri tavalla kuin ennen. Viljojen markkinahinnat putosivat 50–60 % Suomen liittyessä EU:iin vuoden 1995 alussa. Vuodesta 1995 eteenpäin kaikkien viljakasvien hinnat ovat edelleen laskeneet.

Menossa olevat maatalousreformit ajavat EU:n sisämarkkinahintoja yhä lähemmäs maailmanmarkkinahintoja ja WTO-neuvottelujen takia vientituista saatetaan vähitellen luopua. Maailmanmarkkinahinnat tulevat jatkossa vaikuttamaan entistä enemmän kotimarkkinahintoihin ja samalla hintojen vaihtelu satokauden aikana lisääntyy.

Maitotuotteita viedään ja tuodaan

EU-jäsenyyden alkuvuosina meijerimaidon tuotantomäärä laski 1–2 % vuodessa. Maitomäärä kääntyi kuitenkin nousuun vuosina 1997–1998 ja saavutti huippunsa vuonna 2001. Maitotuotosta on EU-aikana lisännyt lehmien keskituotoksen nousu noin viidenneksellä.

Vuonna 2004 meijereihin toimitettiin 2 304 milj. litraa maitoa. Määrä oli 20 milj. litraa pienempi kuin vuonna 2003, mutta 8 milj. litraa suurempi kuin vuonna 1995. Suomalaiset maidontuottajat saavat maidostaan edelleen hieman korkeampaa hintaa kuin EU:n tuottajat keskimäärin.

Maitotuotteiden kulutuksessa on EU-aikana siirrytty entistä vähärasvaisempiin tuotteisiin. Nestemäisen maidon kulutus henkeä kohti on laskenut 7 %, mutta juustojen kulutus on lisääntynyt 13 % ja jogurttin kulutus vajaan 20 %. Voin kulutus on laskenut noin kolmanneksen. Enää vain

reilu neljännes Suomessa tuotetusta voista kulutetaan kotimaassa.

Ulkomaankaupassa on EU-aikana kasvanut eniten juuston tuonti Suomeen ja voin vienti Suomesta. Juustoja tuodaan runsaasti muun muassa Tanskasta ja Saksasta. Myös edullisten juustojen tuonti uusista EU-maista on lisääntynyt. Esimerkiksi vuonna 2004 Puolasta tuotujen juustojen osuus juuston kokonaistuonnista nousi kuuteen prosenttiin.

Lihantuotanto nousut ennätyslukemiin

Suomen naudanlihaomavaraisuus on kymmenessä vuodessa laskenut 100 prosentista 94 prosenttiin. Naudanlihaa tuotettiin Suomessa vuonna 2004 lähes 91 milj. kiloa. Tämä on noin 5 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 1995.

Naudanlihan kulutus henkeä kohti on laskenut EU-aikana noin 5 %. Kulutusta on laskenut muun muassa Eurooppaa kohdannut BSE-kriisi. Kulutusta on siirtynyt siipikarjan lihaan ja riistaan sekä lihasäilykkeisiin ja eineksiin, joiden kulutus on lisääntynyt viimeisten 20 vuoden aikana.

Sianlihan tuotanto on sitä vastoin lisääntynyt 18 % Suomen EU-jäsenyyden aikana. Viime vuosina tuotanto on lisääntynyt 3–6 % vuodessa. Vuonna 2004 sianlihaa tuotanto nousi jo 198 milj. kiloon.

Sianlihaa kulutettiin vuonna 2004 lähes 176 milj. kiloa, eli 11 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 1995. Tuotannon lisäys onkin mennyt pääosin vientiin, joka nousi uuteen ennätykseen, yli 38 milj. kiloon vuonna 2004. Vientimäärä oli noin viisinkertainen vuoteen 1995 verrattuna.

Siipikarjanlihan tuotanto on lisääntynyt EU-jäsenyyden aikana keskimäärin 9 % vuodessa. Vuoden 2004 tuotantomäärä, 87 milj. kiloa, on noin kaksinkertainen vuosien 1994–1995 tuotantoon verrattuna. Voimakkaimmin on lisääntynyt kalkkunan tuotanto, joka on lähes nelinkertaistunut 5 vuodessa.

Myös siipikarjanlihan kulutus on kasvanut nopeasti, sillä vuonna 2004 siipikarjanlihaa kulutettiin henkeä kohti 83 % enemmän kuin vuonna 1995. Samalla lihan jalostusaste on noussut ja siipikarjanlihan osuus lihan kulutusmenoista lisääntynyt 3–4 prosenttiyksikköä. Kanamunien tuotantomäärä ja kulutus ovat sitä vastoin laskeneet kymmenessä vuodessa runsaat 20 %.

Elintarviketeollisuus ja -kauppa keskittyy

Kun Suomi liittyi EU:iin kymmenen vuotta sitten, elintarvikkeiden hinnat putosivat keskimäärin 11 prosenttia, vaikka arvonnalisäveroä korotettiin 12:sta 17:ään prosenttiin. Hinnanalennuksen aiheutti se, että maatalouden tuottajahinnat laskivat muiden jäsenmaiden tasolle ja elintarvikkeiden tuonti muista EU-maista vapautui. Etenkin vilja- ja lihatuotteiden hinnat laskivat rajusti.

Vuodesta 1995 vuoteen 2004 ruuan hinta on kallistunut nimellisesti 11 %. Yleinen kuluttajahintaindeksi on samassa ajassa noussut 13,4 %, joten ruuan reaalin hinta on pysynyt alle vuoden 1995 tason. Aiempaa suurempi osuus ruoan hinnasta jää nykyään kaupalle, jonka asema elintarvikeketjussa suhteessa kotimaiseen raaka-ainetuotantoon ja elintarviketeollisuuteen vahvistui EU-jäsenyyden myötä. Kauppa pystyy kilpailuttamaan kotimaista elintarviketeollisuutta tehokkaasti sekä keskenään että ulkomaisten yritysten kanssa.

Tukku- ja vähittäiskaupan kansainvälistyminen ja keskittyminen ovat kiristäneet elintarvikeyritysten keskinäistä kilpailua. Kansainväliset fuusiot sekä muut yrityskokoa suurentavat järjestelyt ovatkin viime vuosien aikana lisääntyneet voimakkaasti elintarvikemarkkinoiden toimijoiden, tavarantoimittajien ja kaupan piirissä.

Elintarviketuotannon ja -kaupan keskittyminen tulee jatkumaan lähivuosina. Samalla ruokakauppojen valikoimat kasvavat, tekniikka paranee, jalostusaste nou-

see ja asiakaskunta pirstaloituu. Valikoiden kasvuvauhti on ollut viime vuosina huima. Kun vuonna 1995 supermarketissa oli noin 4 000 tuotenimikettä, niitä on nyt lähes 10 000. Samalla tuotteet vaihtuvat uusiin aiempaa nopeammin.

Ympäristöpolitiikassa riittää haasteita

EU-jäsenyyden suurimpia muutoksia maatalouden ympäristöpolitiikassa oli pääosin neuvontaan, koulutukseen ja vapaaehtoisuuteen perustuvan ohjauksen muuttuminen hallinnolliseksi ja taloudelliseksi ohjaukseksi. Maatalouden ympäristötuki on nykyään valtion merkittävin ympäristönsuojelumeno (312 milj. euroa vuonna 2004).

Maatalouden ympäristöasioissa laajat teemat ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana säilyttäneet asemansa. Vuoden 1995 tienoilla oltiin huolissaan vesistöjen fosfori- ja typpikuormituksesta, ammoniakkaasuista, maaseutumaisemasta, kasvinsuojeluaineiden käytöstä ja ruoan laadusta. Nykyään painotetaan asioita, jotka liittyvät samoihin teemoihin ja ovat vähintäänkin yhtä haasteellisia. Näitä ovat mm. vesiensuojelu, maatalousluonnon ja -maiseman monimuotoisuus, ilmastonmuutos sekä luonnonmukaisen ja muuntogeenisen (GM) tuotannon rinnakkaiselo.

Maatalouden ympäristöpolitiikalle aiheuttavat muutospaineita sekä yhteiskunnalliset että ympäristössämme tapahtuvat muutokset. EU-jäsenyys, ympäristötukijärjestelmä sekä yleinen ympäristötietoisuuden kasvu ovat muokanneet viljelijöiden asenteita entistä ympäristötietoisemmiksi. Myös kuluttajien valvutuneisuus kasvoi 1990-luvun kuluessa, mikä osaltaan painostaa EU:ta uudistamaan maatalouspolitiikkaansa yleisten mielipiteiden suuntaiseksi. Uudenmuotoiset tukijärjestelmät, kiristynyt ympäristölainsäädäntö sekä ympäristön tilan kehityskulut takaavat, että eri näkökantojen yhteensovittamisessa on jatkossakin haasteita luvassa.

1. MAATALOUDEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

1.1. Maa- ja elintarviketalous kansantalouden osana

Elintarvikkeiden ja juomien kokonaiskulutusmenot ovat Suomessa 16,6 mrd. euroa vuodessa. Tämä vastaa 11:tä prosenttia bruttokansantuotteesta. Kotitalouksien kulutusmenoista ruokalasku muodostaa 23 prosenttia, jos alkoholijuomat ja kodin ulkopuolella tapahtuva ruokailu otetaan huomioon.

Kotiin hankittujen elintarvikkeiden osuus kotitalouksien kulutusmenoista on 13 prosenttia ilman alkoholijuomia. EU-jäsenyysaikana elintarvikkeiden osuus kulutusmenoista on laskenut kolme prosenttiyksikköä.

Kun elintarviketalouden rahavirtaan sisällytetään kokonaiskulutusmenojen lisäksi elintarvikkeiden vienti sekä elintarvikeketjuun välittömästi liittyvät tuet, on elintarviketaloudessa vuosittain liikkuvien rahavirtojen yhteenlaskettu arvo lähes 20 mrd. euroa. Elintarviketalouden rahavirtaan on tällöin sisällytetty maa- ja puutarhatalouden tuotanto, elintarvikkeiden jalostus, kaupan katteet, ravitsemuspalvelut, tuontielintarvikkeet, valtion keräämät verot sekä elintarvikeketjun saamat tuet.

Maa- ja puutarhatalouden tuotanto

Kotimaisen maa- ja puutarhataloustuotannon yhteenlaskettu bruttoarvo on kansantalouden tilinpidon mukaan noin 4,3 mrd. euroa, josta tukien osuus on huomattava. Tuotanto pohjautuu suurelta osin yrityksen ulkopuolelta hankittavien ostopanosten käytölle. Kokonaistuotosta noin 2,7 mrd. euroa käytetään tuotantopanosten hankintaan kansantalouden muilta toimialoilta.

Maa- ja puutarhatalouden tuottama arvonlisäys Suomen bruttokansantuotteeseen oli vuonna 2003 noin 1,6 mrd. euroa.

Tämä oli 1,3 prosenttia kaikkien toimialojen yhteenlasketusta bruttokansantuotteesta (BKT). EU-jäsenyyden alusta maa- ja puutarhatalouden BKT-osuus on pienentynyt 0,8 prosenttiyksiköllä, sillä kasvu kansantalouden muilla sektoreilla on ollut alkutuotantoa selvästi nopeampaa.

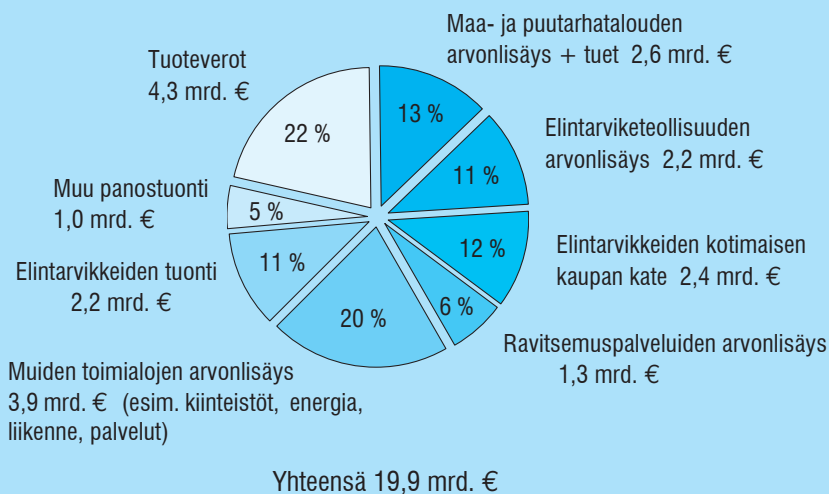
Maa- ja puutarhatalous on kiinteästi kytkeytynyt maa- ja puutarhataloustuotteita jalostavaan kotimaiseen teollisuuteen. Valtaosa maa- ja puutarhatalouden tuotannosta siirtyy elintarviketeollisuuteen jalostettavaksi. Koska elintarvikkeiden jalostus on keskittynyttä ja kilpailun kiristyessä keskittyminen entisestään lisääntyy, tuottajille tarjoutuvien vaihtoehtojen markkinakanavien lukumäärä vähenee.

Elintarvikkeiden jalostus

Elintarviketeollisuuden arvonlisäys oli 2,2 mrd. euroa vuonna 2003 eli nimellisesti lähes samalla tasolla kuin ensimmäisenä jäsenyysvuonna 1995. Koko kansantalouden bruttokansantuotteesta elintarviketeollisuuden osuus on samaan aikaan laskenut 2,5 %:sta 1,7 %:in. Elintarviketeollisuuden osuus kotimaisesta teollisuustuotannosta on laskenut 10 %:sta 7 %:in.

Kotimainen elintarviketeollisuus hankkii tarvitsemansa raaka-aineet pääosin kotimaiselta maa- ja puutarhataloudelta, vaikka raaka-aineiden tuonti onkin mahdollista. Käytännössä merkittävä osa elintarviketeollisuudesta on kuljetuskustannusten takia hyvin riippuvainen kotimaisesta raaka-aineesta. Meijeri- ja lihateollisuuden yhteys kotimaiseen perustuotantoon on lähes saumaton, koska näillä toimialoilla käytetty raaka-aine on pääosin kotimaista.

Perinteisesti kotimarkkinoilla toiminut elintarviketeollisuus on viime vuosina

Arvio elintarviketalouden kokonaisrahavirroista vuonna 2003.

markkinoiden avautumisen pakottamana kansainvälistynyt nopeasti. Ennen vuotta 1995 oli hyvin vähän yrityksiä, joilla oli toimintaa ulkomailla. Sen jälkeen tilanne on muuttunut hyvin radikaalisti. Suomalaisista yrityksistä etenkin liha- ja leipomola on laajentunut Baltian maihin, Ruotsiin, Venäjälle ja Puolaan.

Samanaikaisesti Suomesta on poistunut elintarviketeollisuutta yritysten siirtäyttyä ulkomaiseen omistukseen.

Elintarvikkeiden kotimainen kauppa

Alkutuotannon ja elintarviketeollisuuden ohella kaupan osuus kotimaisessa elintarvikeketjussa on merkittävä. Kauppa osallistuu raaka-aineiden ja muiden ostoponosten välittämiseen maa- ja puutarhataloudelle ja elintarviketeollisuudelle sekä valmiiden tuotteiden toimittamiseen kuluttajille. Kotimaisen tukku- ja vähittäiskaupan riippuvuus kotimaisesta perustuotannosta on kuitenkin paljon löyhempää kuin suurimmassa osassa elintarviketeollisuutta.

Kuluttajien elintarvikemenoista tukku- ja vähittäiskauppaportaan osuus on kaikkiaan noin 2,4 mrd. euroa.

Kaupan osuutta elintarvikeketjun rahavirroista on tosin vaikea arvioida, sillä käytettävissä olevat tilastot eivät erottele elintarvikkeiden myyntiä muista päivittäistavaroiden myynnistä, eikä kaupan myyntikateprosentista elintarvikkeiden osalta ole täsmällistä tietoa.

EU-jäsenyyden myötä kaupan asema elintarvikeketjussa suhteessa kotimaiseen raaka-ainetuotantoon ja elintarviketeollisuuteen on selvästi vahvistunut. Kauppa pystyy kilpailuttamaan kotimaista elintarviketeollisuutta erittäin tehokkaasti sekä keskenään että ulkomaisten yritysten kanssa.

Saksalaisen ruokaketju Lidlin saapuminen Suomen markkinoille vuonna 2002 asetti kotimaiset kaupan keskusliikkeet uudelleenlaiseen kilpailutilanteeseen. Vaikka uuden kilpailijan tulo markkinoille on lisännyt hintakilpailua, niin kaksi suurta kotimaista keskusliikettä hallitsee edelleen kotimaisia elintarvikemarkkinoita. Kaupan kansainvälistyminen mittaa kuluttajakyselyissä korostuvan elintarvikkeiden kotimaisuuden arvon ja merkityksen.

Teollisuuden tavoin myös kotimainen kauppa on laajentunut Baltian maihin kilpailuasemiensa turvaamiseksi.

Elintarvikkeiden ulkomaankauppa

EU-jäsenyyden ja yhteisten sisämarkkinoiden myötä kansainvälinen kilpailu maatalous- ja elintarvikemarkkinoilla on kiristynyt.

Vapaa tuonti ja vienti EU-maiden kesken ovat pakottaneet niin teollisuuden, kaupan kuin maataloudenkin toimimaan yhä enemmän markkinoilta tulevan kysynnän mukaan. Elintarvikkeiden tuonnin arvo on kasvanut noin kahden prosentin vuosivauhdilla vuoden 1995 1,3 mrd. euron nimellisärvosta 2,3 mrd. euroon vuonna 2004. Tuonnin kasvu on tapahtunut etenkin jalostetuissa elintarvikkeissa. Elintarvikkeiden vienti on pysytellyt jo useita vuosia ennallaan.

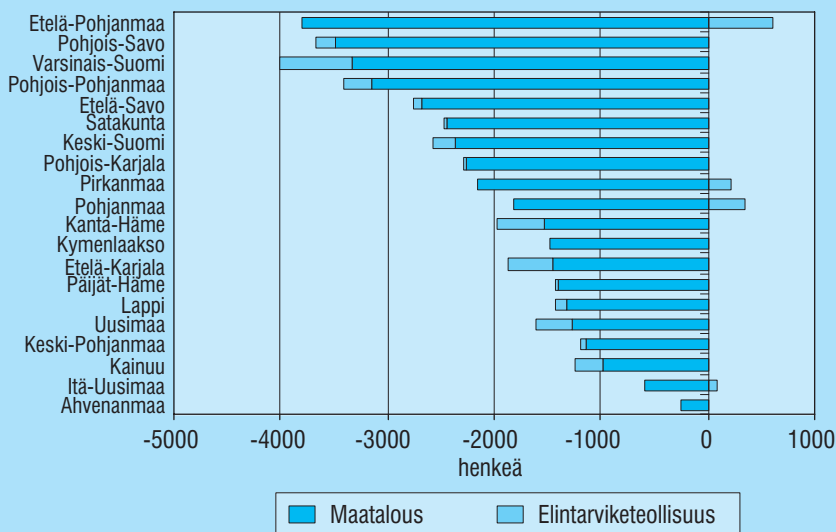
Elintarviketuonnista osa on sellaisia alkutuotannon tuotteita, joita ei voida tuottaa Suomessa tai joiden kotimainen tuotanto ei ole riittävä. Osa ulkomaankaupasta on ristikkäiskauppaa. EU-jäsenyysaikana eli vuosina 1995–2004 ulkomaisten elintarvikkeiden osuus elintarvikemyynnistä on noussut Suomessa muutamalla prosenttiyksiköllä. Niiden osuus oli noin 15 % vuonna 2004.

Elintarviketalouden tuet ja verot

Valtio toimii elintarvikeketjussa samanlaisesti sekä tuen antajana että erilaisten verojen kerääjänä. Se tukee verovaroin elintarviketaloutta tavoitteena toimialan kilpailuedellytysten turvaaminen.

Suomen maa- ja puutarhatalous sai EU:n yhteisen maatalouspolitiikan säännösten perusteella maksettavaa tukea vuonna 2004 yhteensä 1,2 mrd. euroa. Tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia. EU-tukien lisäksi maa- ja puutarhataloudelle maksettiin kansallista tukea noin 0,6 mrd. euroa.

Toisaalta valtio kerää verotuloja elintarvikesektorilta arvonlisä-, valmiste- ja energiaveroina. Peruselintarvikkeista kannettava 17 prosentin arvonlisävero on varsin korkea verrattuna EU-maihin keskimäärin. Peruselintarvikkeista kannettavan arvonlisäveron tuotto on vuositasolla noin 1,4 mrd. euroa. Alkoholijuomien valmisteverotuotto pieneni veron alentamisen myötä 1,4 mrd. eurosta 1,1 mrd. euroon vuonna 2004.

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden työpaikkojen muutos 1995–2003 maakunnittain. Lähde: Alueellinen työssäkäyntitilasto 2003 (ennakko), Tilastokeskus.

Elintarvikesektorin taloudelliset kytkennät

Elintarvikesektorin taloudelliset kytkennät syntyvät maatalouden panoskysynnästä ja maatalousraaka-aineen jalostuksesta. Maataloudessa, elintarviketeollisuudessa ja näille panoksia tuottavilla aloilla syntyvien tulojen käyttö laajentaa taloudelliset kytkennät kansantalouden muille aloille. Siten maataloudessa tapahtuvan tuotannon muutoksen vaikutukset tuntuvat koko taloudessa.

Maataloudesta lähtöisin olevilla kysyntävaikutuksilla on merkitystä erityisesti maaseudulla monien palvelujen ylläpitäjänä. Tällaisia palveluja ovat kauppa, liikenne ja myös monet julkiset palvelut. Maataloudessa ansaittuvien tulojen käyttö ylläpitää monin tavoin paikallista tuotantoa. Samoin osa maataloustuotteiden jalostuksesta kytkeytyy paikalliseen raaka-ainetuotantoon.

Vaikka maatalouden tuotantomäärissä ei ole EU-jäsenyysaikana tapahtunut suuria muutoksia, niin kilpailun kiristyminen näkyy tuotannon alueellisena keskittymisenä niin maataloudessa, elintarviketeollisuudessa kuin näille panoksia tuottavilla aloilla.

Elintarvikeketjun välittömät ja välilliset työllisyysvaikutukset

Elintarvikeketju työllistää sekä välittömästi maataloudessa ja elintarviketeollisuudessa että välillisesti elintarvikeketjulle panoksia tuottavilla toimialoilla sekä kuljetuksessa ja jakelussa. Vuodesta 1995 maatalouden ja elintarviketeollisuuden työllisyys on pienentynyt yli 40 000 hengellä eli runsaalla neljänneksellä.

Alueellisesti muutokset ovat olleet maatalouden osalta suhteellisesti suurimmat Etelä-Karjalassa, Kainuussa ja Satakunnassa ja elintarviketeollisuudessa Kainuussa, Etelä-Karjalassa ja Kanta-Hämeessä.

Elintarviketalouden kokonaistyöllisyys on lähes 300 000 vuosityöpaikkaa, kun elintarviketalouden tuotteiden kotimainen käyttö ja vienti otetaan huomioon. Tämä on noin 13 % koko työllisestä työvoimasta.

Maatalouden työllisten määrä oli vuonna 2003 lähes 99 000 henkilöä eli 4,2 % työllisestä työvoimasta. Elintarvikkeita jalostavan teollisuuden osuus elintarvikeketjun työvoimasta on vajaat 40 000 henkilöä, ravitsemistoiminnan reilut 59 000 henkilöä ja elintarvikekaupan osuudeksi arvioidaan noin 50 000 henkilöä.

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden bruttokansantuoteosuus, perushintaan (käyvin hinnoin).

Vuosi	Yhteensä milj. €	Bruttokansantuote		Osuus BKT:sta	
		Maatalous milj. €	Elintarviketeollisuus milj. €	Maatalous %	Elintarviketeollisuus %
2003	123 963	1 595	2 144	1,3	1,7
2002	122 025	1 738	2 111	1,4	1,7
2001	118 106	1 664	2 015	1,4	1,7
2000	113 055	1 676	1 780	1,5	1,6
1999	103 441	1 398	1 936	1,4	1,9
1998	100 564	1 226	2 048	1,2	2,0
1997	92 311	1 636	2 016	1,8	2,2
1996	85 732	1 669	2 040	1,9	2,4
1995	83 028	1 764	2 097	2,1	2,5
1994	76 564	2 222	2 048	2,9	2,7

Lähde: Kansantalouden tilinpito 1994–2003, Tilastokeskus.

Tulevaisuudenkuvia Suomen maataloudesta vuoteen 2025

Pasi Rikkinen

Erilaiset muutokset, muutostekijät ja kehitystrendit, kuten ruokamarkkinoiden globalisaatio, Euroopan unionin laajeneminen ja maatalouspolitiikan suunta, kuluttaja- ja ympäristövaatimusten vahvistuminen ja maatalousteknologian kehittyminen (erityisesti bio- ja geeniteknologia), muovaavat maatalouden, maaseudun ja elintarviketuotannon toimintaympäristöä seuraavien vuosikymmenten aikana.

Maatalouden toimintaympäristö muuttuu

Kansallisesti merkittävimpiä muutoksia ovat elintarvikeketjun asiantuntijoiden mukaan maaseudun autioituminen erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä maatalouden rakenneuudoksen aiheuttamat haasteet. Rakennemuutoksen suurimpina haasteina nähdään tuotannon keskittyminen, maatalouden teollistuminen, tilamäärä- ja kokomuutokset sekä viljelyalaan kohdistuvat muutokset.

Edellä mainittuihin muutostrendeihin vaikuttaa erityisesti EU:n yhteisen maatalouspolitiikan muotoutuminen eli mm. EU:n poliittisen ohjauksen tiukkuus, sen kansallinen liikkumavara, tukien muotoutuminen sekä maataloustuotannon kannattavuuskehitys. Samoin ympäristövaikutusten hallinta niin maaperän, ilmastonmuutoksen kuin ravinnekkuormituksenkin osalta sekä elintarviketurvallisuuden kehitys asettavat haasteita maa- ja elintarviketalouden tulevaisuudelle.

Suomalaisen maa- ja elintarviketalouden tärkeimmät haasteet [asteikolla 1...5]:

1. Maaseudun autioituminen [4.59]
2. Maatilayritysten kannattavuus [4.41]
3. Kotimaisten elintarvikkeiden kysyntä [4.40]
4. EU:n poliittinen ohjaus maatalouden ja maaseudun kehityskysymyksissä [4.23]
5. Kansallinen tukimäärä Keski- ja Itä-Euroopan maiden liityttyä EU:iin [4.19]

Edellä esitettyjen haasteiden ennakoimiseksi on hyvä tarkastella maatalouteen liittyviä tulevaisuudenkuvia, joiden avulla on mahdollista selkeyttää sitä, mihin maa- ja elintarviketalouden yhteinen visio voisi perustua ja miten se saavutettaisiin.

Tässä kirjoituksessa esitettävät tulevaisuudenkuvat perustuvat elintarvikeketjun eri osapuolista koostuvan paneelin toivottavan ja todennäköisen kehityksen tulevaisuusarvioihin. Tulevaisuuden suuntia selvitettiin tulevaisuudentutkimuksessa paljon käytetyllä Delfoi-menetelmällä vuoteen 2025 saakka.

Todennäköinen tulevaisuus

Maataloustuotannon alueellisen keskittymisen odotetaan jatkuvan. Etelä- ja Länsi-Suomessa viljellyn peltopinta-alan määrä laskee vain hieman. Itä- ja Pohjois-Suomessa muutos on huomattavasti radikaalimpi. Realistinenkin (mediaaninäkemys) tulevaisuuskuva ennakoii, että viljelty peltoala puolittuu alueella noin 400 000 hehtaariin 20 vuodessa. Luonnonmukaisen tuotannon osuuden ennakoidaan olevan maataloudessa 20 % vuonna 2025. Maaseudun autioituminen etenee edelleen ja osin sen seurauksena myös osaavan maatalousväestön määrä vähenee. Autioitumiskehityksestä huolimatta alueellisia ja paikallisia menestysalueita kuitenkin löytyy.

Yhä harvemmat tilat tuottavat elintarvikkeita; tilojen määrä puoliintuu vuoden 2000 tasosta noin 39 000 tilaan vuoteen 2016 mennessä. Myös sivutoimisuus leimaa maataloutta erityisesti kasvinviljelytiloilla. Maanviljelijätalouksien jäsenten ulkopuolinen työssäkäynti lisääntyy 43 %:sta tasaisesti 60 %:iin vuosien 2001–2025 aikana. Jäljelle jäävät tilat panostavat uusimpaan teknologiaan. Esimerkiksi energiantuotannossa uusiutuvien energianlähteiden osuus kasvaa 33 %:iin. Kotimaisten elintarvikkeiden kysyntä pysyy vakana, sillä suurin osa kuluttajista pitää kotimaista vaihtoehtoa edelleen parempana. Elintarviketuonti kuitenkin lisääntyy.

Muuntogeenisten kasvilajikkeiden tulon kaupalliseen viljelyyn ennakoidaan tapahtuvan Suomessa viimeistään vuonna 2012. Rinnakkaiselon periaatteiden selkiinnyttyä geenimuunneltujen kasvilajikkeiden osuus kasvaa kaupallisessa viljelyssä 20 prosenttiin vuoteen 2025 mennessä.

Vaikka tuotantorakenteessa odotetaan tapahtuvan suuria muutoksia, muutokset maataloustuotannon määrään jäävät suhteellisen pieniksi tärkeimmässä tuotantosuunnissa. Maidontuotannon määrän arvioidaan tosin laskevan vuoteen 2025 mennessä noin 200 miljoonalla litralla. Leipä- ja rehuviljan sekä naudan- ja sianlihan tuotantomääriin odotetaan lievää laskua nykytasosta. Maataloudesta tulevan ravinnekuormituksen ennakoidaan puolittuvan vuoteen 2018 mennessä.

Toivottava tulevaisuudenkuva

Toivottavan tulevaisuuden kantavana voimana on innovatiivinen teknologia. Vahva teknologiausko ja -kehitys edesauttavat maatalouden haasteiden ratkaisemisessa niin tuotannon tehokkuuden kuin ympäristön kannaltakin katsottuna.

Viljelijät toimivat vapaaehtoisuuteen perustuen myös ympäristövaikutusten minimoinnissa. Kannattavuus on noussut ja kotimaiset elintarvikkeet dominoivat markkinoita. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka on kansallistettu ja yhdessä ympäristöön ja maaseudun kehittämiseen suunnattujen tukien avulla se edesauttaa eri alueiden tasapainoisen kehityksen Suomessa. Maataloustuotannon alueellinen keskittyminen ei toteudu ja viljelty peltopinta-alakin kasvaa jonkin verran noin 2,6 miljoonaan hehtaariin. Viljelyalan lisäys johtuu mm. luomutuotannon vahvasta kasvusta. Tilalukumäärä on pysynyt vuoden 2005 tasossa. Siten myös pienemmät maatilat ovat menestyneet erityisesti panostamalla luomu- ja lähiruoan tuotantoon. Maatalouden merkitys maaseudulla ja paikallistaloudessa on kasvanut kuluttajien kotimaisuusmieltymyksen vahvistuessa. Muuntogeenisten viljelykasvien kaupallinen viljely on jäänyt marginaaliselle tasolle. Maataloudesta tuleva ravinnekuormitus on puolittunut 10 vuodessa. Uusiutuvat energianlähteet ja niiden hyödyntämiseen kehitetty teknologia tarjoavat 70 % maatilojen energiantarpeesta.

Minkälaista tulevaisuustietoa tarvitaan?

Edellä esitetyn ja yleisestikin ennakointitutkimuksen tarkoituksena on tehdä tulevaisuuden suunnat ja vaihtoehdot konkreettiseksi tämän päivän tietoon perustuen. Ennakointitutkimuksen tärkeys strategisessa suunnittelussa perustuu siihen, miten tuotettua tulevaisuustietoa hyödynnetään strategiavalintojen perustana. Siten tulevaisuustiedon tulee olla uskottavaa, loogisesti etenevää, sisäisesti johdonmukaista ja ajankohtaista suunnittelun tarpeisiin nähden. Vaihtoehtoisten tulevaisuuspolkujen pohjalta voidaan tulevaisuuteen varautua paremmin huomioiden mahdollisimman laajasti relevantit toteutumismahdollisuudet.

1.2. Maaseudun yrittäjyys

Maaseudulla asuu noin kolmannes suomalaisista. Maaseudulla tarkoitetaan tällöin postinumeroalueittain määriteltyjä alueita, joiden väestötiheys on alle 50 henkilöä/km². Maaseutuväestön tuloilla ja maaseutuelinkeinoilla on näin merkittävä vaikutus koko maan talouteen. Käsite ”maaseutu” voidaan rajata monella muullakin tavalla tarkastelunäkökulmasta riippuen.

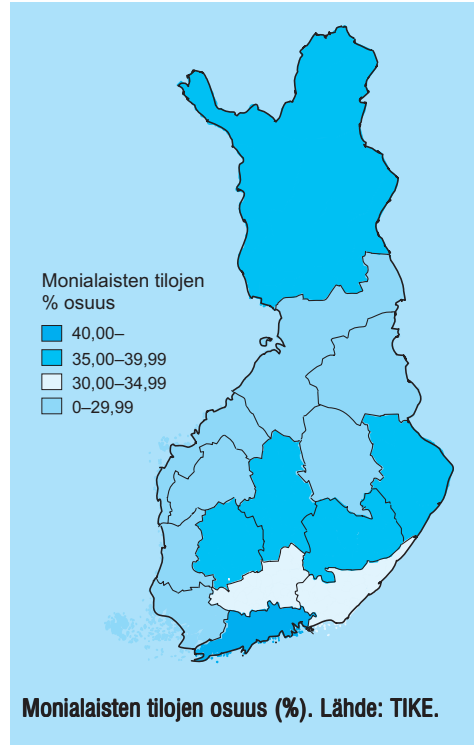
Maaseudun pienyritykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: perustuotantotiloihin, monialaisiin tiloihin ja muihin maaseudun pienyrityksiin. Perustuotantotiloilla harjoitetaan maa- ja metsätaloutta. Monialaisilla maatiloilla harjoitetaan maa- ja metsätalouden lisäksi myös muun toimialan yritystoimintaa. Muita maaseutuyrityksiä ovat puolestaan maaseudulla sijaitsevat pienyritykset, joilla ei ole maatilakytettä.

Yhteensä maaseudulla oli vuonna 2003 runsaat 130 000 pienyritystä, joista 39 % oli perustuotantotiloja, 18 % monialaisia tiloja ja 43 % muita pienyrityksiä. EU-jäsenyysaikana maaseudun pienyritysten kokonaismäärä on hieman pudonnut perustuotantotilojen määrän voimakkaan supistumisen myötä. Monialaisten tilojen ja maaseudun muiden pienyritysten määrä ja suhteellinen osuus on sitä vastoin hienokseltaan kasvanut.

Maatilatalous on tärkein maaseutuelinkeino. Vuonna 2003 perustuotantotiloja oli 50 200. Maataloustuotannon määrän arvioidaan säilyvän lähivuosina lähes ennallaan, tuottavuus kasvaa ja samalla tilamäärä entisestään supistuu. Suomalaisen maatilatalouden pääpiirteet ja rakenne esitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 1.3.

Monialaiset tilat

Muun yritystoiminnan harjoittaminen on perinteisesti ollut yleistä viljelijöiden keskuudessa, mutta 1990-luvulla uutta toimintaa aloitettiin erityisen vilkkaasti.

Muun yritystoiminnan aloittaminen liittyy usein tilan toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin; maaseudun tuotteille ja palveluille on muodostunut uutta kysyntää, toisaalta maatalouden haasteet ovat saaneet viljelijäperheet hakemaan uusia toimeentulon lähteitä. Uutta toimintaa on perustettu erityisesti palvelu-aloille. Uusista yrityksistä 45 % on perustettu koneurakointiin, 6 % matkailuun ja 11 % luokkaan ”muut palvelut”.

Tiloja, jotka harjoittivat vuonna 2003 maatalouden ohella muuta yritystoimintaa oli 23 550, eli 32 % suomalaisista tiloista oli monialaisia. Monialaisten tilojen määrä on kasvanut 8 % vuodesta 2000.

Monialaisten tilojen yritysjoukon sisällä on kuitenkin ollut melkoista vaihtuvuutta. Muuta yritystoimintaa harjoittavista tiloista noin 30 % oli vuonna 2003 sellaisia, jotka olivat aloittaneet sen vuoden 2000 jälkeen. Toisaalta tiloista, jotka vuonna 2000 olivat harjoittaneet muuta yritystoimintaa kuin maataloutta, noin

27 % oli lopettanut muun yritystoiminnan harjoittamisen.

Vuonna 2003 monialaisia tiloja oli lukumääräisesti eniten Varsinais-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Toisaalta suhteessa alueen tilojen lukumäärään tiloja on eniten Uudellamaalla. Tilat toimivat lukuisilla eri toimialoilla. Yleisin päätoimiala on koneurakointi, jota harjoitti kaikkiaan 38 % monialaisista tiloista vuonna 2003. Yleisiä toimialoja ovat myös matkailu, erilaiset muut palvelut sekä puun ja elintarvikkeiden jatkojalostus.

Noin kolmannes monialaisista tiloista harjoittaa useampaa kuin yhtä maatalou-

den ulkopuolista toimialaa. Muu yritystoiminta on suurimmalla osalla tiloista tiivissä kytköksessä maatalouteen siten, että tilan kalustoa, rakennuksia, aluetta tai tuotteita käytetään yritystoimintaan ja tilan haltija, puoliso, perheenjäsen tai ainakin yksi tilayhtymän osakas osallistuu siihen. Valtaosalla (65 %) tiloista muuta yritystoimintaa verotetaan yhdessä maatalouden kanssa maatilatalouden verolain alaisena.

Tiloilla harjoitettava muu yritystoiminta on luonteeltaan usein melko pienimuotoista. Vuonna 2003 noin 39 %:lla tiloista yritystoiminnan liikevaihto oli alle

Monialaisten tilojen määrä vuosina 2000 ja 2003.

Toimiala	2000	2003
Monialaisia tiloja yhteensä	21 838	23 551
<i>Teollisuus</i>		4 141
Elintarvikkeiden jalostus	1 065	846
Muiden tuotteiden jatkojalostus	134	78
Puun jatkojalostus	1 349	1 134
Käsityöt	274	337
Energian tuotanto	959	969
Metallituotteiden valmistus	625	580
Muu valmistus	380	197
<i>Rakentaminen**</i>	*	697
<i>Kauppa</i>	1 056	1 234
<i>Palvelut</i>	15 019	16 143
Matkailu, majoitus, virkistyspalvelut	2 272	2 041
Urakointi	8 880	9 039
Hoito- ja hoivapalvelut	263	249
Kuljetus	1 055	1 083
Liike-elämää palveleva toiminta	*	736
Hevostalouden palvelut (tallipaikkojen vuokraus, hevosten valmennus)	*	717
Muut palvelut	2 549	2 278
<i>Muu alkutuotanto kuin maa- ja metsätalous</i>		1 328
Kalojen, rapujen yms. viljely tilalla	112	102
Turkistarhaus	632	647
Porotalous	*	423
Kalastus	*	156
Muut	233	*

* toimialaluokitus osittain erilainen, kyseistä toimialaa ei kysytty ko. vuonna.

** Raivaus, purku ja pohjarakentaminen luettu koneurakointiin.

Lähde: TIKE

10 000 euroa, toisaalta seitsemällä prosentilla tiloista muun yritystoiminnan liikevaihto ylitti 200 000 euroa. Liikevaihdoltaan suurempien tilojen osuus on kasvanut viime vuosina, ja vastaavasti liikevaihdoltaan pienempien tilojen osuus on vähentynyt. Monialaisten tilojen muun toimialan yritystoiminta työllisti yhteensä 21 400 henkilötyövuotta (HTV) eli keskimäärin 0,95 HTV tilaa kohti vuonna 2003.

Noin kolmannes monialaisilla tiloilla harjoitettavasta muusta yritystoiminnasta on tilastoitu Tilastokeskuksen ylläpitämään yritys- ja toimipaikkarekisteriin. Rekisteriin tilastoitujen monialaisten tilojen määrä ja muun yritystoiminnan koko on kasvanut tasaisesti viime vuosina. Kun muu yritystoiminta työllisti näillä tiloilla 6 500 henkilötyövuotta vuonna 1997, vuonna 2002 ne työllistivät 10 100 henkilötyövuotta, eli vajaa puolet muuhun yritystoimintaan tehdyistä henkilötyövuosista.

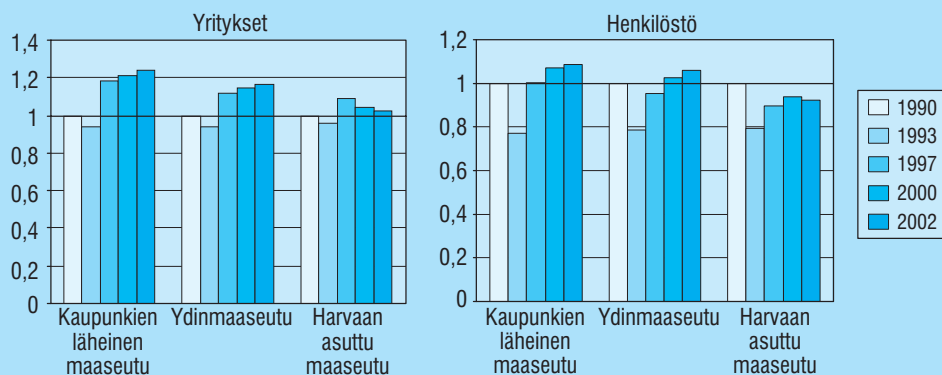
Yritysrekisteriin tilastoitujen monialaisten tilojen määrä nousi samana ajanjaksona noin 1 400 yrityksellä ja liikevaihto 441 miljoonalla eurolla. Osa monialaisista tiloista ei näy rekisterissä, koska niiden liikevaihto alittaa 8 409 euron rajan tai koska toimintaa verotetaan maatalouden tuloverolain mukaan.

Maaseudun muut yritykset

Pienyrityksellä tarkoitetaan yksitoimipaikkaista yritystä, jonka liikevaihto on vähintään 8 409 euroa, mutta jonka henkilöstömäärä on alle 20 henkilöä. Yritys- ja toimipaikkarekisteriin rekisteröidyistä pienyrityksistä yhteensä noin kolmannes toimii maaseudulla. Vuonna 2002 maaseudun pienyrityksiä oli kaikkiaan 65 400. Näiden yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli 12,4 mrd. euroa ja henkilöstö (yrittäjät + työntekijät) 107 300 henkilöä. Vuosina 1997–2002 yritysten määrä on kasvanut 2 %, henkilöstömäärä 9 % ja liikevaihto peräti 15 %.

Vaikka koko maan tasolla maaseudun pienyritysten määrä, liikevaihto ja henkilöstö ovat tasaisesti kasvaneet, alueiden erilaistuminen on ollut nopeaa. Syrjäisiltä alueilta on syntynyt voimakas muuttoliike kasvukeskuksiin. Samalla yritysten määrä kääntyi laskuun vuonna 2000.

Syrjäisten alueiden sisällä uudet yritykset syntyivät tai muuttivat taajama-alueille. Eräillä syrjäisillä alueilla myös taajamissa sijaitsevien yritysten määrä kääntyi laskuun. Toisaalta kaupunkien läheisellä maaseudulla sekä pienyritysten että niiden henkilöstön määrä on kasvanut voimakkaasti.

**Maaseudun pienyritysten määrän ja henkilöstömäärän kehitys erilaisilla maaseutualueilla (1990=1).
Lähteet: Maaseudun pienyritysrekisteri, MTT, TIKE, Tilastokeskus.**

Maaseudun pienyrityksistä joka kymmenes toimii muussa alkutuotannossa kuin maataloudessa. Vuonna 2003 noin 14 % toimi teollisuudessa, 17 % rakentamisessa ja kaupassa sekä 40 % palveluissa. Tärkeimpiä muun alkutuotannon toimialoja ovat mm. puunkorjuupalvelut, turkistarhaus ja turvetuotanto.

Poronhoito on Pohjois-Suomessa tärkeä maaseutuyritysten toimiala, joka luo puitteita myös muulle toiminnalle kuten matkailulle. Poronomistajia oli poronhoitokaudella 2003/2004 yhteensä 5 243, joka on lähes viidennes vähemmän kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Poromäärä on pysynyt suunnilleen samansuuruisena koko vuosikymmenen. Kaudella 2003/2004 eloporoja oli noin 201 000 ja niitä teurastettiin 106 300 kappaletta. Lihantuotanto nousi noin 2,55 milj. kiloon.

Teollisuus on maaseudulla tärkeä toimiala; viidennes maaseudun pienyritysten työllistämistä henkilöstöstä työskentelee teollisuudessa, kun koko maassa teollisuus työllistää 14 % vastaavan kokoisten pienyritysten henkilöstöstä. Teollisuusyritysten lukumäärä on maaseudulla hieman laskenut viime vuosina, mutta toisaalta keskimääräinen yrityskoko ja yhteenlaskettu henkilöstömäärä ovat kasvaneet.

Maaseudun kehittymisen ja kilpailukyyn kannalta teollisten työpaikkojen ylläpitämistä ja lisäämistä maaseudulle pidetään tärkeänä. Maaseutupolitiikassa on korostettu erityisesti elintarvikealan ja puun jalostuksen kehittämistä. Molemmat toimialat ovat hyvin leimallisesti maaseudulle sijoittuneita: elintarvikealan pienyrityksistä 55 % ja puun jatkojalostusta harjoittavista pienyrityksistä 67 % sijaitsee maaseudulla. Etenkin EU-jäsenyyden alkuvuosina molempien toimialojen yritysten määrä nousi nopeasti. Kasvu on kuitenkin taittunut 2000-luvun alkupuolella.

Palveluala on maaseudullakin suurin yksittäinen toimiala. Se on viime vuosina kasvanut voimakkaasti. Vuodesta 1997 vuoteen 2002 yritysten määrä on kasvanut

7 %, henkilöstömäärä 15 % ja liikevaihto 26 %. Uudessa maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa korostetaan yksityisen palvelusektorin kehittämistä ja alueellisia vahvuuksia.

Viime vuosikymmeninä politiikassa on korostettu erityisesti *maaseutumatkailua* merkittävänä elinkeinona ja kehittämisalana. Maaseutumatkailulla tarkoitetaan maaseudun luontaisiin edellytyksiin, voimavaroihin sekä perhe- ja pienyrittäjyyteen perustuvaa matkailutoimintaa. Suomalainen maaseutumatkailu on vakiinnuttanut paikkansa, mutta vaatii edelleen osaamisen kehittämistä.

Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan maaseudulla on noin 3 200 ilman maatilalyöntä toimivaa matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluja tarjoavaa yritystä ja noin 2 100 matkailua harjoittavaa monialaista tilaa. Virallisen tilastoinnin ulkopuolelle jää huomattava määrä yrityksiä, joiden ympärivuotiseksi majoituskapasiteetiksi on arvioitu noin 30 000 vuodepaikkaa.

Hevostalous on tällä hetkellä nopeasti kasvava toimiala, joka nojautuu maaseudun resursseihin ja alueiden omiin vahvuuksiin. Hevostaloudella tarkoitetaan tässä hevoskasvatusta, hevosten hoitopalveluiden tuottamista, valmennustoimintaa, ratsastuskoulutoimintaa ja matkailutoimintaa. Ala työllistää 3 500 päätoimista ja 6 000 osa-aikaista työntekijää. Hevosten määrä on kasvanut yli viidenneskellä vuodesta 1995. Vuonna 2004 hevosia oli noin 61 000, joista noin 42 % maatilayrittäjien omistuksessa.

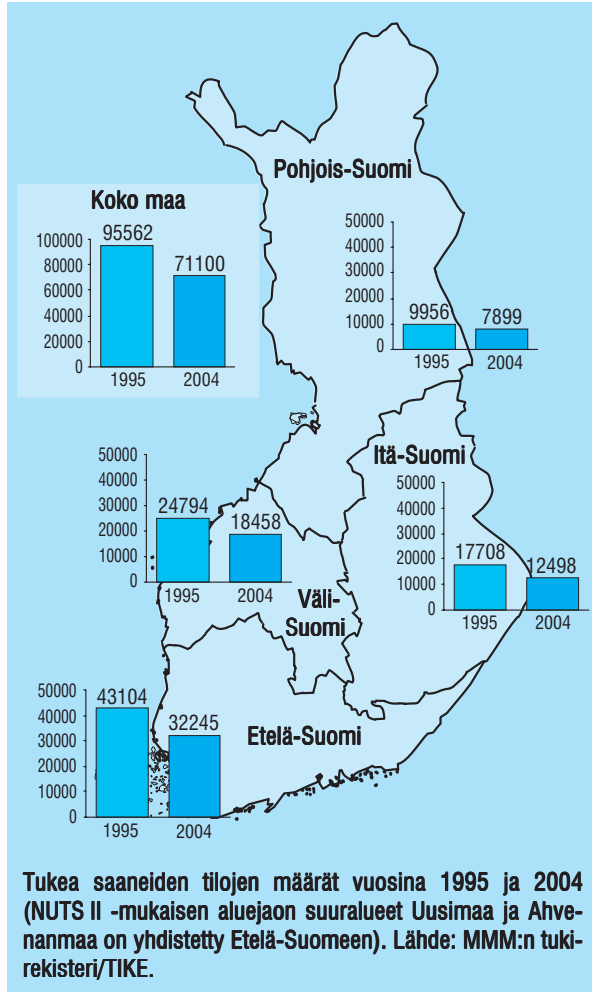
Hevostalouden rahavirrat kokonaiskustannusten mukaan arvioituna ovat noin 0,34 mrd. euroa. Raviurheilu on yksi suosituimmista urheilulajeista. Raveissa starttaa vuosittain yli 8 000 hevosta ja hevospelien kokonaisvaihto vuosittain yli 200 milj. euroa. Suomen Ratsastajainliiton hyväksymiä ratsastuskouluja ja harastetalleja on yhteensä noin 200 ja ratsastusta harrastaa noin 102 000 ihmistä.

1.3. Suomalainen maatala

Tilojen lukumäärä ja kokojakauma

Vuonna 2004 Suomessa oli yli yhden peltotehtaan suuruisia, tukea hakeneita maatiloja kaikkiaan noin 71 100 kappaletta. EU-jäsenyysaikana (vuosina 1995–2004) maatilojen määrä on vähentynyt 26 prosenttia; 95 562 tilasta on yhdeksän vuoden aikana lopettanut 24 467 tilaa. Tilajoukko on siten pienentynyt keskimäärin 3,2 prosentin vuosivauhdilla. Suhteellisesti eniten vähenemistä on tapahtunut Itä-Suomessa (29 %) ja vähiten Pohjois-Suomessa (21 %). Väli-Suomessa (26 %) ja Etelä-Suomessa (25 %) muutos on ollut jotta-kuinkin yhtä suurta.

Vuonna 2004 tukea hakeneita tiloja oli noin 900 kappaletta (1,3 %) vähemmän kuin vuonna 2003. Tilamäärän absoluuttinen ja suhteellinen väheneminen oli pienempää kuin yhtenäkkään aiempana EU-jäsenyysvuotena. EU-jäsenyysaikana tilalukumäärä on vähentynyt eniten vuosina 1995–1996 ja 1999–2000, jolloin väheneminen oli noin 4 000 kappaletta eli noin 5 % tilalukumäärästä.

Tilamäärän vähentyessä on tilojen keskikoko suurentunut. Vuosina 1995–2004 tukea saaneiden tilojen keskikoko on kasvanut 38,2 %:lla 22,8 peltotehtaanista

Tukea saaneiden tilojen määrä vuosina 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Koko maa	95 562	91 281	88 370	85 690	82 142	77 896	75 384	73 386	72 000	71 100
Etelä-Suomi ¹	43 104	41 351	39 998	38 623	37 037	35 319	34 192	33 375	32 771	32 245
Itä-Suomi	17 708	16 652	16 067	15 446	14 658	13 675	13 219	12 935	12 630	12 498
Väli-Suomi	24 794	23 694	22 914	22 072	21 108	20 019	19 443	19 023	18 656	18 458
Pohjois-Suomi	9 956	9 584	9 391	9 549	9 339	8 883	8 530	8 053	7 943	7 899

¹ NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen. Lähde: MMM:n tukirekisteri/TIKE.

Tukea saaneiden tilojen kokoluokkajakauma ja keskipeltoala vuonna 2004¹.

Peltoala	Etelä-Suomi ²		Itä-Suomi		Väli-Suomi		Pohjois-Suomi		Koko maa			
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	1995 kpl	1995 %	2004 kpl	2004 %
<10 ha	5 786	18	2 768	22	3 593	19	1 645	21	22 850	24	13 792	19
10–20 ha	7 141	22	3 304	26	4 737	26	1 624	21	30 698	32	16 806	24
20–30 ha	5 437	17	2 284	18	3 505	19	1 311	17	19 669	21	12 537	18
30–50 ha	6 662	21	2 461	20	3 763	20	1 694	21	15 414	16	14 580	21
50–100 ha	5 412	17	1 331	11	2 277	12	1 271	16	5 706	6	10 291	14
>100 ha	1 575	5	188	2	408	2	251	3	784	1	2 422	3
Tilamäärä, kpl	32 245		12 498		18 458		7 899		95 121		71 100	
Keskipeltoala, ha/tila	34,99		26,64		28,60		31,89		22,77		31,52	

¹ Ei sisällä kasviuoneyrityksiä, joilla ei ole peltoa viljelyksessä.

² NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen.

Lähde: MMM:n tukirekisteri/TIKE.

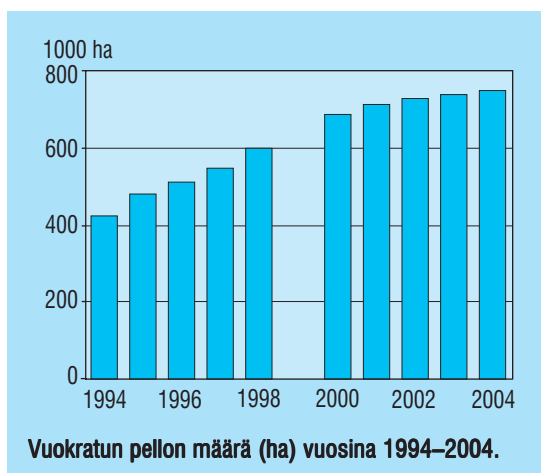
31,5 hehtaariin. Keskekoon vuotuinen kasvu on vaihdellut runsaasta puolesta hehtaarista puoleentoista hehtaariin. Tilojen keskikoko kasvaa sekä pienimpien tilojen määrän vähenemisen että suurimpien tilojen lisääntymisen seurauksena.

Rakennemuutosta kuvastaa erikokoisten tilojen suhteellisissa osuuksissa tapahtunut muutos: yhdeksässä vuodessa alle 20 hehtaarin tilojen osuus on pienentynyt 56 %:sta 43 %:iin ja yli 50 hehtaarin tilojen osuus vastaavasti yli kaksinkertaistunut 7 %:sta 17 %:iin. Tilojen keskikoon kasvusta huolimatta tilarakenne painottuu edelleen suhteellisen pieniin tiloihin. Suuret, yli sadan hehtaarin tilat edustavat noin 3 % tiloista.

Tilakoon kasvusta noin kaksi kolmasosaa on tapahtunut peltoa vuokraamalla. Vuonna 2004 tukea saaneiden tilojen viljelyksessä olleesta 2,24 milj. hehtaarista noin 746 000 hehtaaria eli noin 33 % oli vuokrat-peltoa. Vuokratpellon osuuden alueellinen vaihtelu on suurta; Lapin ja Ahvenanmaan TE-keskusten alueilla sijaitsevien tilojen pelloista lähes 45 % on muilta vuokrattua, kun taas Hämeen ja Varsinais-Suomen alueilla alle 30 % pellosta on vuokrattua. No-

peasti yleistyneen pellonvuokrauksen voi-daankin katsoa omalta osaltaan nopeuttaneen rakennekehitystä. Pellon vuokrausmahdollisuus on vapauttanut aktiivi-viljelijöiden pääomia tuotannollisiin investointeihin, kuten rakennuksiin, koneisiin ja eläimiin. Tutkimustulokset ovat kuitenkin antaneet viitteitä siitä, että vuokrat-peltojen perusparannustilanne kehitty-y huonompaan suuntaan kuin omistaja-viljelijöiden viljelemien peltojen.

Peltoviljelyn konekapasiteetti on suomalaisilla maataloilla suhteellisen suuri tilojen keskimääräiseen viljelyksessä olevaan

peltoalaan verrattuna. Suuri konekapasiteetin tarve johtuu pienen tilakoon lisäksi kasvukauden lyhydestä ja viljelyolosuhteiden epävarmuudesta. Koneyhteistyötä tilojen välillä haittaa peltoviljelytöiden suotuisimman ajankohdan lyhyys sekä peltolohkojen pieni koko, joka estää tehokkaiden koneiden täysimääräisen hyödyntämisen. Peruslohkojen keskikoko oli vuonna 2004 keskimäärin 2,38 ha vaihdellen Etelä-Suomen yli kolmesta hehtaarista Itä- ja Pohjois-Suomen alle kahteen hehtaariin. Yhteistyö tilojen kesken on kuitenkin yleistynyt viime vuosina. Yhtenä synnä tähän on ollut maatalouden saama investointituki, jota on ohjattu muun muassa tilojen yhteisinvestointeihin.

Maataloustuotanto perustuu Suomessa lähes yksinomaan perheviljelmiin. Tukea saaneista tiloista 88,6 % on yksityishenkilöiden ja 10,4 % perikuntien sekä perheyhtiöiden ja -yhtymien omistuksessa. Osuuskunnat, osakeyhtiöt ja tuotantorenkaat omistivat 0,8 % tiloista sekä valtio, kunnat, koulut ja seurakunnat 0,1 %.

Viljelijöiden keski-ikä tukea saaneilla tiloilla on 49 vuotta. Vuodesta 1995 viljelijöiden keski-ikä on kohonnut lähes kolmella vuodella, mikä on osaltaan seurausta viime vuosien vähäisestä sukupolvenvaihdosten määrästä. Viljelijöiden keski-ikä laskee siirryttäessä etelästä pohjoiseen.

Syksyllä 2004 maatilatalouden harjoittajilla oli luottokantatilaston mukaan velkaa 3,5 mrd. euroa. Vuonna 1994 velkaa oli noin 4,8 mrd. euroa. Tilaa kohti laskettuna velkamäärä vuonna 2004 oli suunnilleen samalla tasolla kuin vuonna 1994.

Maatalouden yritys- ja tulotilaston (MYTT) tulokset osoittavat, että maatalouden liikevaihdon ja maatalouden tuloksen suhteessa velkoihin ei ole tapahtunut keskiarvotasolla suuria muutoksia vuosina 1996–2001. MYTT-aineistoon perustuva tarkastelu on kuitenkin osittain puutteellinen. Velkoja ja velvoitteita tarkasteltaessa ei ole otettu huomioon vuokratun pellon arvoa, joka on velkapääomaan rinnas-

tettava erä. Vuokrapellon arvotustavasta riippuen sen pääoma-arvo on saattanut jo jopa ylittää muiden velkojen summan. Tämä johtuu sekä pellon vuokrauksen nopeasta lisääntymisestä että pellon hinnan noususta.

Rahoituslaitoksista haettu vieras pääoma jakaantuu tiloittain hyvin epätasaisesti. Maito- ja sikatiloista noin 15 % ja viljailoista noin 40 % on velattomia. Niiden tilojen osuus, joilla velkaa on enemmän kuin vuotuinen liikevaihto, on maito- ja sikatiloista noin 18 % ja viljailoista noin 22 %. Vuonna 1995 lähes 40 % tiloista oli velattomia.

Maatalouden tuotantorakenne

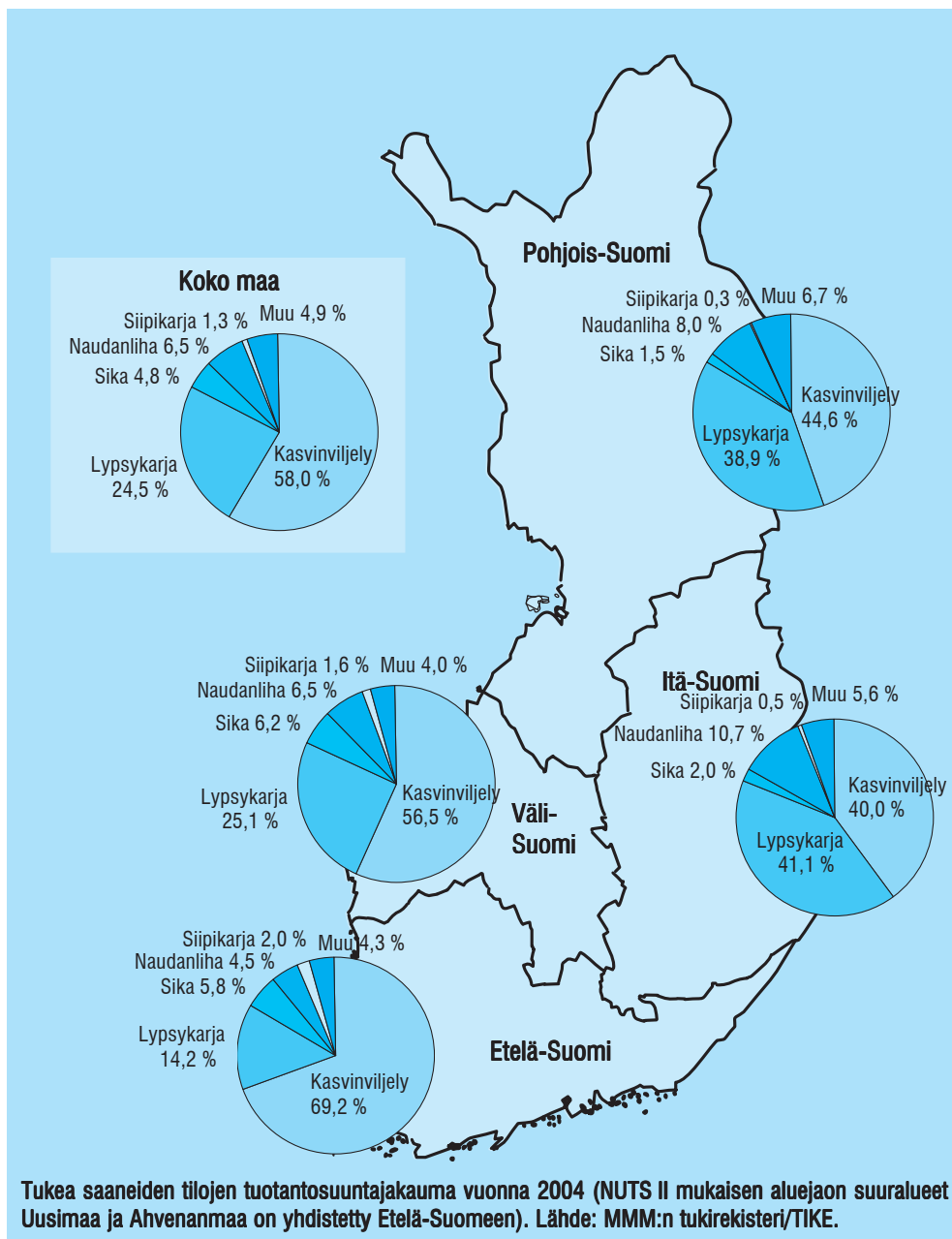
Maatalouden tuotantorakenne tilamäärällä mitattuna on muuttunut huomattavasti EU-jäsenyysaikana. Kotieläintilojen osuus kaikista tiloista on vähentynyt ja samalla kasvinviljelytilojen osuus on selvästi kasvanut. Vuonna 2004 tukea hakeneista tiloista 37 % oli kotieläintiloja ja noin 58 % kasvintuotanto yms. tiloja. Vastaavat luvut vuonna 1995 olivat 52 % kotieläintiloja ja 39 % kasvintuotantotiloja. Kotieläintalouden osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on silti säilynyt lähes ennallaan, ollen 79 % vuonna 2004.

Vuonna 2004 lypsykarjataloutta harjoitti päätuotantosuuntanaan noin 17 400 tilaa eli lähes 25 % tukea saaneista tiloista. Vuosina 1995–2004 tilojen määrä on vähentynyt tasaiseen tahtiin noin 14 600 tilalla eli noin 6,5 %:n vuosivauhdilla. Tuotannon kokonaisarvolla mitattuna lypsykarjatalous on edelleen Suomen maatalouden merkittävin tuotantosuunta. Maidon osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on ollut viime vuosina noin puolet (47 % vuonna 2004). Suhteellisesti lypsykarjatilaja on eniten Itä- ja Pohjois-Suomessa noin 41 %:n osuudella.

Sianlihantuotantoon erikoistuneita tiloja oli vuonna 2004 noin 3 400 eli 5 %

tukea hakeneista tiloista. Sikatilojen määrä on vähentynyt vuosien 1995–2004 aikana tasaisesti yhteensä 46 %:lla eli lähes 7 % vuodessa. Päätuotantosuuntanaan porsastuotantoa harjoitti 1 270 tilaa (38 %), sianlihantuotantoa 1 000 (29 %) ja yhdistelmätuotantoa noin 1 120 tilaa (33 %).

Porsas- ja sianlihantuotanto ovat keskittyneet Etelä- ja Länsi-Suomeen. Sianlihan osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on noin 13 %. Se on tuotantoarvoltaan toiseksi tärkein yksittäinen maataloustuote maidon jälkeen.

Naudanlihantuotantoon erikoistuneita tiloja oli vuonna 2004 noin 4 640 eli 6,5 % kaikista tiloista. Naudanlihan osuus maataloustuotannon arvosta on noin 10 %. Vuosina 1995–2004 tilojen määrä on vähentynyt noin 4 400 tilalla eli yli 7 %:lla vuodessa. EU-jäsenyyden alkuvuosina naudanlihantuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä väheni huomattavasti nopeammin kuin vuosina 2001–2004.

Siipikarjatiloja oli runsaat 900 eli noin prosentti tukea hakeneista tiloista. EU-vuosina siipikarjatilojen määrä on laskenut kaikkein eniten noin 10 % vuodessa. Vuonna 2004 noin 62 % tiloista oli erikoistunut kananmunantuotantoon, 25 % siipikarjanlihan tuotantoon ja 12 %:lla oli jalostuskanala tms. Siipikarjatalouden alueellinen sijoittuminen noudattelee pitkälti sianlihantuotannon alueellista sijoittumista, eli tuotanto on keskittynyt Etelä- ja Länsi-Suomeen.

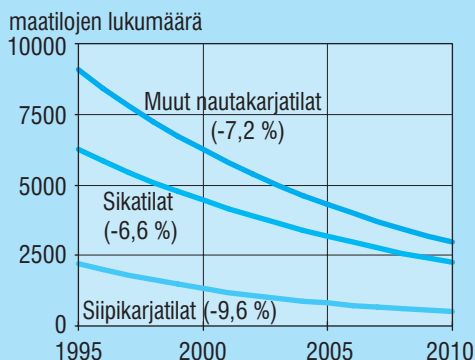
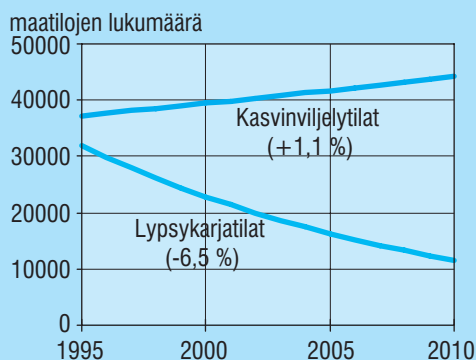
Tukea saaneista tiloista yli puolella (58 %) tuotantosuunta oli kasvinviljely. Tämä ryhmä on suuremmista tuotantosuunnista ainoa, jonka tilamäärän väheneminen on tahtunut ja kääntynyt kasvuun viime vuosina. Kasvinviljelytiloja oli vuonna 2004 noin 4 000 enemmän kuin vuonna 1995. Kasvinviljelytiloista yli puolet sijaitsee Etelä-Suomen ja neljäsosa Väli-

Suomen suuralueella. Kasvinviljelytuoton osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta oli noin 16 % vuonna 2004.

Tukea hakeneista tiloista 4 800 harjoitti luonnonmukaista tuotantoa. Vuosina 1996–2004 tilojen määrä on kasvanut noin 1,1 %:lla vuodessa.

Suomessa metsä on olennainen osa maatilaa. Vuonna 2004 tukea saaneilla maataloilla oli metsämaata keskimäärin 46 ha. Alueellinen vaihtelu on kuitenkin suurta. Varsinais-Suomessa sijaitsevalla tilalla on keskimäärin alle 30 ha, kun Lapissa metsää on keskimäärin yli 100 hehtaaria. Metsästä maatilaa kohti saatu tulo on suurinta Etelä-Savossa ja pienintä Ahvenanmaalla.

Maataloustuotannon edellytykset, maatalouden nyky rakenne ja rakenteen kehittymismahdollisuudet vaihtelevat erittäin paljon maan eri osissa. EU-jäsenyydelle on ollut ominaista tuotannon keskittyminen sekä alueellisesti että tilakohtaisesti. Tuotanto vähenee erityisesti syrjäisillä alueilla niin valtakunnallisesti kuin alueellisesti. Tilakohtaisesti tuotanto keskittyy entistä suuremmille tiloille eli suurten tuotantoyksiköiden osuus kokonaistuotannosta kasvaa.

Maatilojen lukumäärä tuotantosuunnittain vuosina 1995–2004 (TIKE) ja toteutuneen kehitystrendin mukainen tilamäärä vuoteen 2010.

Maatalouden rakennekehitys väistämätöntä

Jyrki Niemi ja Kyösti Pietola

Suomen maatalous on kokenut poikkeuksellisen voimakkaan rakenteellisen muutoksen viimeisten vuosikymmenien aikana. Sille on ollut ominaista tilaluvun ja työvoiman väheneminen, tuotannon koneellistuminen ja tehostuminen, alueellinen ja tilakohtainen erikoistuminen sekä tilakohtaisesta omavaraisuudesta luopuminen. Muutosvoimat vaikuttavat edelleen.

Maatilojen määrä on vuodesta 1995 laskenut vuosittain keskimäärin yli kolmen prosentin vauhtia ja kotieläintaloudessa vielä tätäkin nopeammin. Esimerkiksi maidontuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä on laskenut lähes seitsemän prosentin vuosivauhtia. Toistaiseksi ei ole merkkejä siitä, että rakennemuutos olisi pitkällä aikavälillä hidastumassa. Pikemminkin päinvastoin. Vapautuva maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden kauppa pyrkii ennen pitkää edelleenkin keskittämään toimialaa voimakkaasti.

Mikäli tilojen määrä alenee nykyistä nopeutta vuoteen 2020, maatilojen määrä on laskenut alle 40 000 tilaan, kun EU jäsenyyden kynnyksellä tiloja oli vielä yli 100 000. Maidontuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä laskee 6 000 tilaan, kun vuonna 1994 niitä oli vielä 35 000.

Suomalaisen maatalouden ja elintarvikesektorin kilpailukyky edellyttää nykyisen kaltaista, varsin rivakkaa rakennekehitystä ja yrityskoon kasvua. Sitä tuskin voitaisiinkaan politiikkakeinoin pysäyttää. Jo yksin teknologinen kehitys johtaa siihen, että maatilojen koko kasvaa. Uuden teknologian avulla voidaan lisätä tuottavuutta, alen-
taa yksikkökustannuksia sekä tehostaa suunnittelua ja työn käyttöä.

Yksikkökoon kasvattaminen teknologisen kehityksen mahdollistamalle tasolle aiheuttaa luonnollisesti omat ongelmansa. Tuotantopääoman voimakas kasvu lisää pääoman hoitokustannuksia, ja omarahoituksen vähentyminen johtaa velkaantumisas-
teen kasvuun. Maatalouden ja ruoan tuotannon voimakas keskittyminen voi yleisem-
minkin lisätä eurooppalaisen ruokajärjestelmän haavoittuvuutta ja sillä voi olla kieltei-
siä vaikutuksia ympäristöön.

Rakennekehityksen pysäyttäminen tai sen oleellinen hidastaminen tulisi kuitenkin yhteiskunnalle liian kalliiksi ja ennen pitkää se olisi myös toimialalle itselleen tuhoisaa. Maatalouden yhteiskunnallisen arvon kannalta on tärkeää, että ruoka tuotetaan tehokkaasti niin, että myös muista moniarvoisen yhteiskunnan maataloudelle asettamista vaatimuksista (tavoitteista) huolehditaan.

Kansantalouden kehitysaste ja kasvu sekä yhteiskunnallinen keskittymiskehitys vaikuttavat merkittävästi maatalouden rakennemuutokseen. Mikäli vaihtoehtoisia työpaikkoja maatalouden ulkopuolella on tarjolla, ollaan halukkaampia luopumaan maatalouden harjoittamisesta ja siirtymään muihin ammatteihin. Tämä puolestaan mahdollistaa maataloustuotantoa jatkavien tilojen peltoalan kasvun. Hidastunut kansantalouden kasvu vähentää maataloudesta luopumista. Tällöin viljelysmaan tarjonta vähenee ja lisämaan saanti yrityskoon kasvattamiseksi vaikeutuu.

Maatalouden rakennekehitys jättää väistämättä peruuttamattomat jälkensä suomalaiseen maaseutuun. Etenkin työvoima- ja aluepoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna maatalouden rakennemuutos on kiperä ongelma. Tilojen määrä alenee nopeimmin Itä-Suomessa ja Kainuussa. Maatalous ei ole näin ollen pehmentämässä yleistä yhteiskunnallista keskittymisilmiötä niillä alueilla, joilla elinkeinotoiminnan ja työpaikkojen säilyttäminen on kaikkein vaikeinta.

2. MAATALOUS- JA ELINTARVIKEMARKKINAT

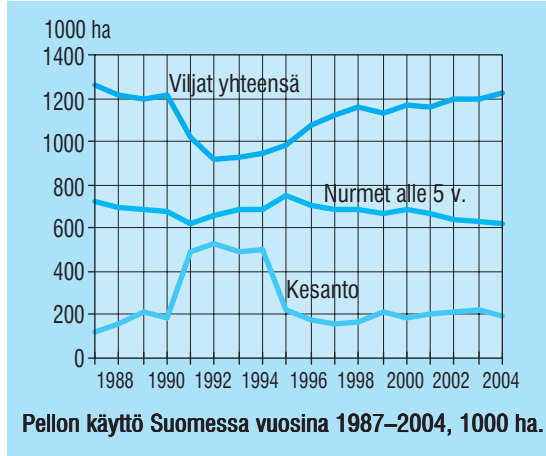
2.1. Peltokasvituotanto

Pinta-alat ja satotasot

Käytössä olevaa maatalousmaata on Suomessa 22 533 km², eli 6,7 % kokonaisalasta ja 7,4 % maapinta-alasta. Viljeltyä alaa (ml. kesanto) oli vuonna 2004 yhteensä 2 218 800 ha. Viljelty ala on kasvanut tasaisesti yhteensä noin 77 500 ha eli 3,6 % vuodesta 1995 lähtien. Alan kasvuun on myötävaikuttanut pinta-alatukien käyttöönotto. Kun tuet maksetaan pinta-alaperusteisesti, viljelykäyttöön on otettu lisää heikkotuottoisempia lohkoja ja lisäksi peltoa on raivattu.

Myös maatalouden tuotantorakenteessa tapahtuneet muutokset heijastuvat pelton käyttöön. Nautakarjatilojen lukumäärän väheneminen näkyy nurmialan pienenemisenä. Vuonna 1995 nurmiala oli 754 600 hehtaaria, josta se on pienentynyt vuoteen 2004 tultaessa 620 000 hehtaariin. Nurmialan pienenemiseen on vaikuttanut myös rehujen hintasuhteen kääntyminen väkirehujen hyväksi.

Viljan viljelyala on noussut EU-jäsenyyden aikana lähes samalle tasolle kuin missä se oli 1980-luvun puolivälin jälkeen.

Pellon käyttö Suomessa vuosina 1987–2004, 1000 ha.

Vilja-ala oli 978 000 ha vuonna 1995 ja 1 221 000 ha vuonna 2004.

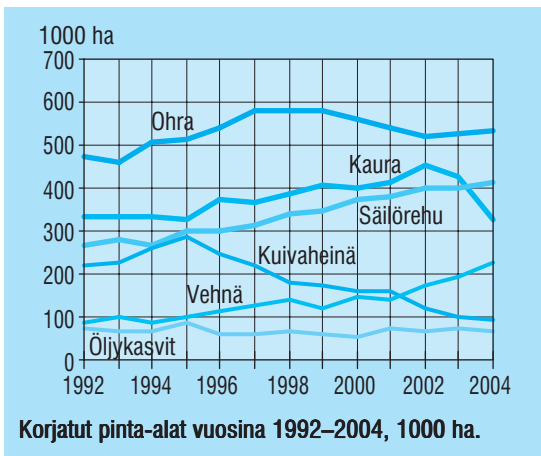
Viljan viljelyaloja pienensivät 1990-luvun alussa kesannointisäännöksissä tapahtuneet muutokset. Kesantoala nousi vuosina 1991–1994 korkeimmillaan lähes 500 000 hehtaariin. EU-jäsenyysaikana kesantoala on pysynyt melko vakaana. Kesannolla on ollut noin 200 000 hehtaaria eli alle 10 % peltoalasta.

Viljoista vehnän viljelyala on noussut kymmenessä vuodessa selvimmin. Vehnä-ala nousi 100 700 hehtaarista 225 200 hehtaariin vuosien 1995–2004 aikana.

Vehnäalan kasvaminen on seurausta pääasiassa kevätvehnän pinta-alan kasvamisesta. Kevätvehnäala on kaksinkertaistunut vuoden 1995 jälkeen. Vuonna 2004 kevätvehnää viljeltiin 178 500 ha:n alalla. Merkittävä kevätvehnän pinta-alan lisääntymiseen myötävaikuttanut tekijä lieene LFA-tuen saaminen vehnäalalle vuoden 2000 jälkeen.

Kevätvehnän keskimääräinen hehtaarisato on ollut EU-aikana 3 363 kiloa vaihdellen vuosittain 2 110 ja 4 020 kilon välillä.

Myös syysvehnän pinta-ala on kasvanut EU-aikana, joskin syys-

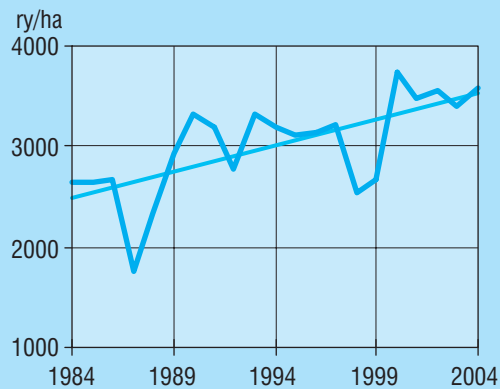
Korjatut pinta-alat vuosina 1992–2004, 1000 ha.

vehnäalat ovat vaihdelleet voimakkaasti vuosittain. Vuonna 2004 syysvehnää viljeltiin 46 700 ha:n alalla. Syysvehnän keskisato on ollut 3 563 kg/ha vuosina 1995–2004.

Rukiin viljelyala samoin kuin kokonaissato ovat olleet hyvin vaihtelevia, mutta tasaantuneet viime vuosina. Vuonna 2004 ruista viljeltiin 26 900 ha:n alalla. Omavaraisuuden saavuttamiseksi ruisalaa tarvittaisiin noin 40 000 ha. Ruista joudutaankin tuomaan ulkomailta.

Rukiin keskimääräinen hehtaarisato on ollut EU-aikana 2 274 kiloa. Hehtaarisato on alentunut hieman EU-aikaa edeltävältä kaudelta.

Vuodesta 1995 vuoteen 2004 sekä kauran että ohran viljelyalat nousivat noin 50 000 hehtaarilla. Vuonna 1990 kauran viljelyala oli tosin nykyistä suurempi. Ohran keskihehtaarisato on ollut EU-jäse-

Kokonaissato ilman olkia vuosina 1984–2004, ry/ha.

nyysvuosina 3 195 ja kauran 3 119 kg.

Nurmialasta kuivan heinän ja tuorerehun viljelyalat ovat EU-aikana tasaisen nopeasti laskeneet ja samaan aikaan säilörehuala on kasvanut. Sekä kuivan heinän, että tuorerehun tuotantomäärät ovat alentuneet lähes 70 %.

Tärkeimpien viljelykasvien korjatut pinta-alat ja sadot vuosina 2003 ja 2004.

	2003			2004		
	Ala 1 000 ha	Sato 100 kg/ha	yht. milj.kg	Ala 1 000 ha	Sato 100 kg/ha	yht. milj.kg
Syysvehnä	34,4	34,2	118	46,7	35,0	165
Kevätvehnä	156,8	35,8	561	178,5	34,6	617
Ruis	30,5	23,9	73	26,9	23,2	62
Ohra	529,5	32,1	1 697	531,8	32,4	1 725
Kaura	424,5	30,5	1 295	325,8	30,8	1 002
Seosvilja	15,8	27,7	44	16,2	27,3	44
Herne	4,1	25,1	10	2,7	20,5	6
Peruna	28,7	215,4	617	27,3	227,0	619
Sokerijuurikas	28,8	309,5	892	30,3	350,9	1 064
Kuivaheinä	101,2	34,1	345	91,1	37,3	339
Tuorerehu	16,2	96,1	155	16,4	99,7	163
Säilörehu	398,8	167,3	6 670	412,4	184,5	7 611
Öljykasvit	74,6	12,6	94	67,8	11,0	75
Muut kasvit	35,4			45,4		
Laidun	102,2			86,9		
Yhteensä	1 981,5	3 404¹	6 291²	1 906,3	3 592¹	6 388²
Kesanto	220,4			195,9		

¹ ry/ha ilman olkia, ² milj. ry ilman olkia, ^{1,2} Uudet rehuysikkökertoimet
Lähde: TIKE

Vuonna 1995 kuivaa heinää viljeltiin vielä 287 000 ha:n alalla yhteensä 1 086 milj. kg, mutta vuonna 2004 kuivaa heinää viljeltiin enää 91 000 ha:n alalla yhteensä 339 milj. kg.

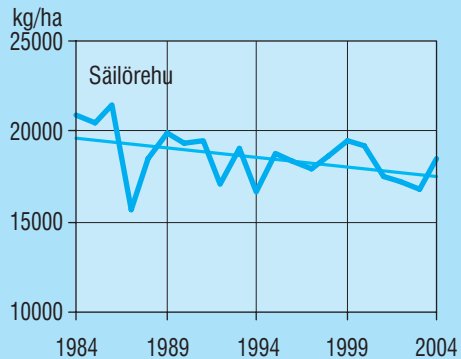
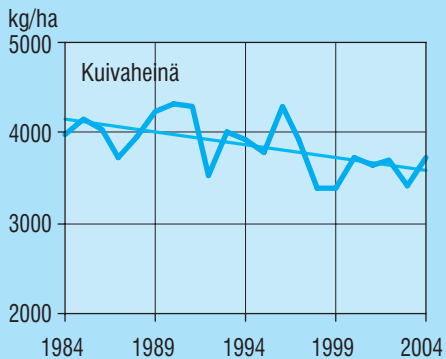
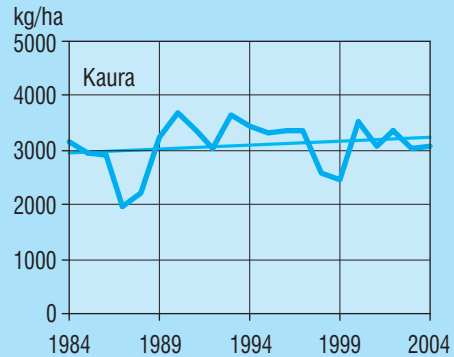
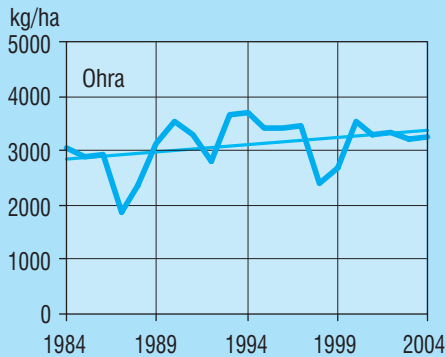
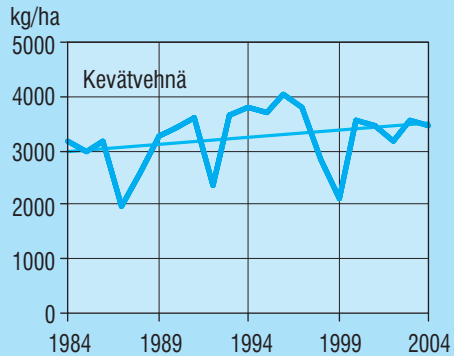
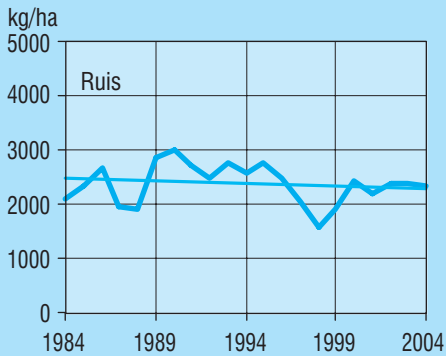
Tuorerehua viljeltiin vuonna 1995 lähes 32 000 hehtaarin alalla yhteensä 434 milj. kg, mutta vuonna 2004 enää 16 400 hehtaarin avulla yhteensä 163 milj. kg.

Säilörehua viljeltiin vuonna 1995 lähes 301 000 ha:n alalla yhteensä 5 633 milj.

kg, mutta vuonna 2004 viljelyksessä oli 412 400 ha:n alalla yhteensä 7 611 milj. kg.

Myös laidunala on tasaisesti pienentynyt EU-aikana. Vuonna 1995 laidunta oli vielä 127 800 hehtaaria, mutta vuonna 2004 enää 86 900 hehtaaria.

Perunaa oli vuonna 1995 viljelyksessä 36 100 ha, mutta vuonna 2004 enää 27 300 hehtaaria. Samalla hehtaarisato on nousnut, joten perunan tuotantomäärät

Tärkeimpien kasvien hehtaarisadot vuosina 1984–2004. Lähde: TIKE.

ovat pysyneet ennallaan. Hehtaarisadot ovat vaihdelleet vuosittain 18 630 kilosta 26 210 kiloon.

Myös sokerijuurikkaan viljelyala on tasaaisesti laskenut ja hehtaarisadot vastaavasti nousseet. Vuonna 1995 sokerijuurikasta viljeltiin 34 800 ha:n alalla yhteensä 1 110 milj. kg. Vuonna 2004 sitä viljeltiin 30 300 ha:n alalla 1 064 milj. kg. Sokerijuurikkaan hehtaarisato oli 31 900 kg vuonna 1995 ja 35 090 kg vuonna 2004.

Öljykasvien viljelyala ja hehtaarisato ovat vaihdelleet vuosittain voimakkaasti. Öljykasvien keskimääräinen viljelyala on ollut EU-aikana 65 840 ha ja keskimääräinen hehtaarisato 1 371 kg.

Viljelykasvien markkinahinnat

Kymmenen vuoden jäsenyys EU:ssa on muuttanut ratkaisevasti viljakauppaa. Markkinalähtöisyys on kasvanut ja viljelijät seuraavat markkinoita aivan eri tavalla kuin ennen.

Viljojen markkinahinnat putosivat 50–60 % Suomen liittyessä EU:iin vuoden 1995 alussa. Vuodesta 1995 eteenpäin kaikkien viljakasvien hinnat ovat edelleen laskeneet. Osaltaan tähän on vaikuttanut Agenda 2000 -uudistus, jolloin viljan interventiohintaa laskettiin kahdessa tasasuuruudessa erässä yhteensä 15 %. Ensimmäinen 7,5 %:n leikkaus tehtiin heinäkuussa 2000 ja toinen heinäkuussa 2001.

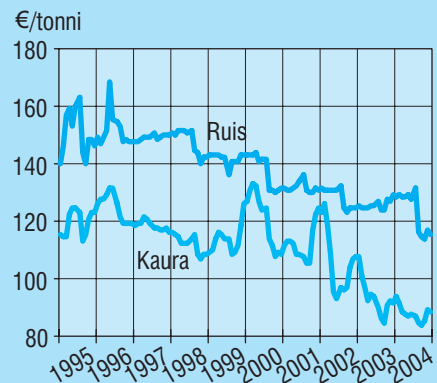
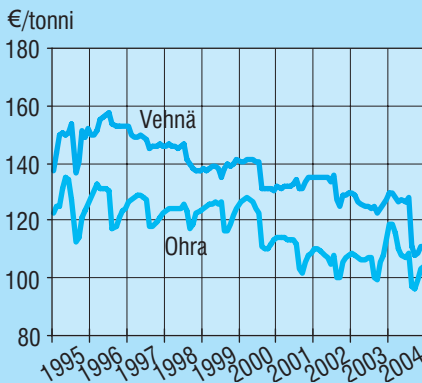
Viljan markkinahinnat Suomessa vuosina 1994–2004, €/1 000 kg¹.

	Ruis	Vehnä	Ohra	Kaura
2004	120,91	119,81	106,51	87,32
2003	124,88	126,66	105,57	92,21
2002	126,57	131,79	106,00	104,38
2001	131,31	132,36	109,66	111,37
2000	131,19	134,55	119,41	117,73
1999	142,96	137,91	122,78	114,37
1998	146,32	142,96	122,78	111,00
1997	149,69	148,01	124,46	117,73
1996	151,37	153,05	126,14	124,46
1995	149,69	146,32	122,78	117,73
1994	423,83	358,24	264,06	248,92

¹ Vuoteen 1994 asti tuottajahinta.

Lähde: Viljavaaka ja Tietokappi.

Ohran hinta on ollut melko vakaa koko EU-ajan. Ennen Agenda-tuudistusta ohran keskihinta oli 124,6 €/t ja sen jälkeen keskimäärin 108 €/t. Kauran hinta sen sijaan on vaihdellut voimakkaasti EU-aikana. Korkeimmat hintapiikit olivat alkuvuodesta 2000 ja loppuvuodesta 2001, jolloin kauran kuukausittainen keskihinta nousi parhaimmillaan jopa 133,20 euroon tonnilta.

Viljojen markkinahinnat vuosina 1995–2004. Lähde: TIKE.

Viiljojen markkinahintojen keskiarvo eräissä EU-maissa vuosilta 2000–2004, €/1 000 kg¹.

	Ruis	Vehnä	Ohra	Kaura
Suomi	126,0	126,9	107,7	103,8
Ruotsi	102,1	113,4	99,1	95,2
Tanska	101,2	115,8	120,2	112,1
Saksa	97,8	110,5	97,1	97,8
Ranska	102,4	113,6	105,1	103,2
Englanti	121,5	119,6	102,2	95,2
Espanja	123,7	135,8	120,3	122,6

¹ Hinnat painottamattomina keskiarvoina.
Lähde: Eurostat.

Vuoden 2002 alussa kauran hinta lähti nopeaan laskuun, ja vuoden 2003 aikana kauran keskihinta painui jo alle 100 €/t. Kaura ei ole EU:n interventiokasvi ja siksi sen hinta vaihtelee voimakkaasti maailmanmarkkinahintojen mukaan.

Leipäviljojen hinnat ovat olleet melko vakaita. Ennen Agenda 2000 -uudistusta vehnän hinta oli keskimäärin 146 €/t. Uudistuksen myötä heinäkuussa 2000 vehnän hinta aleni 6,8 %, mutta heinäkuussa 2001 hinnan alenemaa ei tapahtunut. Sen sijaan heinäkuussa vuonna 2002 ja vuonna 2004 vehnän hinnat alenivat voimakkaasti. Ruikiin hinta on seurannut vehnän hintaa.

Öljykasvien hinnat ovat vaihdelleet voimakkaasti. Hinnat olivat alhaisimmillaan vuosina 1999–2000, mutta huolimatta Agenda 2000 -uudistuksen aiheuttamasta interventiohinnan alenemisestä heinäkuussa 2000, öljykasvien hinnat Suomessa lähtivät nousuun.

Hinnan kohoamiseen on useita syitä: BSE-kriisin takia liha- ja lujauhoa alettiin korvata rypsilä ja rapsilla ja kasviöljyjen maailmanmarkkinahinnat ovat olleet korkeita. Samaan aikaan Suomessa öljykasvien tuotantoala ja tuotantomäärät ovat alentuneet eikä kokonaissato ole riittänyt kotimaiseen tarpeeseen.

Perunan hinnat ovat vaihdelleet voimakkaasti tuotantomäärien mukaan. Katovuonna 1998 perunan

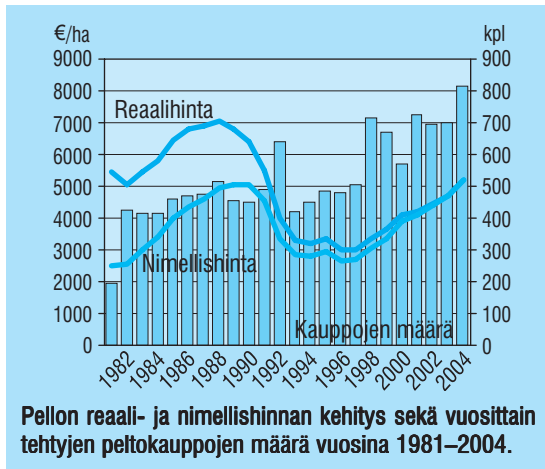
tuotantomäärän ollessa alhaalla perunan keskihinta oli 259,7 €/t, kun se on ollut EU-aikana keskimäärin 132,7 €/t. Varhaisperunan hinta oli ensimmäisinä jäsenyytuosina keskimäärin 371 €/t, mutta tuonnin yleistyttyä se on viime vuosina laskenut 257 euroon tonnilta.

Pellon hinta

Pellon hinta nousi voimakkaasti koko 1980-luvun ja saavutti huippunsa 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Sen jälkeen pellon hinta laski voimakkaasti yleisen taloudellisen tilanteen ja mahdollisen EU-jäsenyyden maataloudelle muodostaman uhkan vuoksi. Vuosina 1993–1997 pellon hinta pysyi koko maassa keskimäärin noin 3 000 eurossa. Sen jälkeen on pellon hinta kääntynyt jälleen nousuun. Pellon hinta näyttää ennakkotietojen perusteella nousseen voimakkaasti myös vuonna 2004.

Pellon hinta vaihtelee huomattavasti maan eri osien välillä. Hinta on korkein Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pohjanmaan maakunnissa. Pelto on halvinta Lapin, Kainuun ja Etelä-Savon maakunnissa.

Yksinomaan peltoa sisältävien kiinteistöjen kaupat ovat lisääntyneet ajanjaksolla 1981–2004. Tässä suhteessa kehitys on ollut samanlaista ennen EU-jäsenyyttä ja sen aikana.

2.2. Kotieläintuotanto

Maito

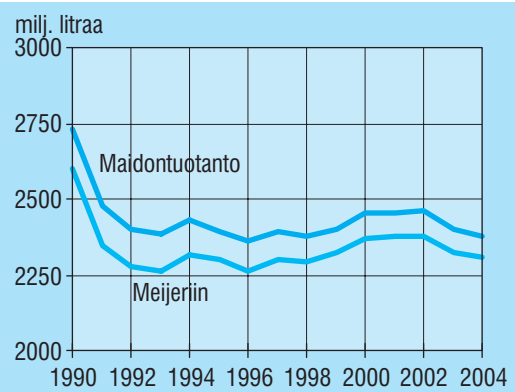
Meijereihin toimitettiin noin 2 304 miljoonaa litraa maitoa vuonna 2004. Määrä oli 20 milj. litraa pienempi kuin vuonna 2003, mutta 8 milj. litraa suurempi kuin vuonna 1995. EU-jäsenyyden alkuvuosina meijerimaidon tuotantomäärä laski 1–2 % vuodessa. Maitomäärä kääntyi kuitenkin nousuun vuosina 1997–1998, ja saavutti huippunsa vuonna 2001.

Luomumaidon tuotanto sen sijaan on viidessä vuodessa noin kaksinkertaistunut. Vuonna 2004 luomumaitoa tuotettiin non 32 000 litraa.

Suomen maakohtainen maitokiintiö on ylittynyt vuosina 1999–2002 päättyneillä kiintiökausilla. Viime vuosina tuotanto on kuitenkin jälleen vähentynyt, jolloin maakiintiö on alittunut. Kiintiökaudella 2002/2003 maidontuotanto alitti maakohtaisen maitokiintiön noin miljoonalla litralla. Gallup Elintarviketiedon ennusteen mukaan tuotanto alittaa maakiintiön kaudella 2003/2004 peräti 35–50 milj. litralla.

Vuonna 2004 meijerimaidon määrä seurasi lehmien määrää, joka laski noin 3,9 %. EU-aikana maidontuotantoa onkin vähentänyt lehmien kokonaismäärän lasku 389 500 lehmästä 322 900 lehmään (-2,3 % vuodessa). Myös maitotilojen määrä on vähentynyt jo usean vuoden ajan 6–7 % vuodessa. Maitotuotosta on lisännyt lehmien keskituotoksen nousu EU-aikana noin viidenneksellä. Vuosituhannen vaihteessa maitotuotos nousi jopa 5 % vuodessa, mutta vuonna 2004 tuotos jäi lähes edellisvuoden tasolle.

Maitotuotteiden kulutuksessa on EU-aikana siirrytty entistä vähärasvaisempiin tuotteisiin. Nestemäisen maidon kulutus henkeä kohti on laskenut 7 %, mutta juustojen kulutus on lisääntynyt 13 % ja jogurtin kulutus vajaan 20 %. Voin kulu-

Maidontuotanto ja meijereiden vastaanottama maitomäärä vuosina 1990–2004.

tus on laskenut noin kolmanneksen. Enää vain reilu neljännes Suomessa tuotetusta voista kulutetaan kotimaassa.

Ulkomaan kaupassa on EU-aikana kasvanut eniten juuston tuonti Suomeen ja voin vienti Suomesta. Juustoja tuodaan runsaasti muun muassa Tanskasta ja Saksasta. Myös edullisten juustojen tuonti uusista EU-maista on lisääntynyt. Esimerkiksi vuonna 2004 Puolasta tuotujen juustojen osuus juuston kokonaistuonnista nousi kuuteen prosenttiin.

Naudanliha

Vuonna 2004 Suomessa tuotettiin 91 milj. kiloa naudanlihaa. Määrä oli 3 milj. kiloa (-3 %) vähemmän kuin vuonna 2003. Naudanlihan tuotanto onkin vuoden 1998 jälkeen vakiintunut 90–94 milj. kiloon vuodessa. Tämä on noin 5 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 1995. Suomen naudanlihaomavaraisuus on kymmenessä vuodessa laskenut 100 prosentista 94 prosenttiin.

Naudanlihan tuotantoa on laskenut erityisesti vähennys teurastettujen eläinten määrässä. Nautojen keskiteuraspainot sen sijaan ovat nousseet viime vuosina. Tämä on hillinnyt tuotannon vähentymistä. Esimerkiksi sonnien teuraspaino on noussut 268 kilosta vuonna 1998 noin 318 kiloon vuonna 2004.

Myös emolehmätuotannon yleistyminen on hidastanut naudanlihan tuotannon vähenemistä. Emolehmien määrä on noussut 30 800 lehmään vuoden 2001 jälkeen. Emolehmiä on kuitenkin edelleen 5–7 % vähemmän kuin huippuvuosina 1993–1994.

Naudanlihan kulutus nousi 1990-luvun lopulla noin 99 milj. kiloon, minkä jälkeen se laski 92–93 milj. kiloon. Vuonna 2004 naudanlihan kulutus nousi jälleen 96,9 milj. kiloon. Naudanlihan kulutus henkeä kohti on laskenut EU-aikana noin 5 %. Kulutusta on laskenut muun muassa Eurooppaa kohdannut BSE-kriisi. Kulutusta on siirtynyt siipikarjan lihaan ja riistaan sekä lihasäilykkeisiin ja eineksiin, joiden kulutus on lisääntynyt viimeisten 20 vuoden aikana. Gallup Elintarviketiedon ennusteen mukaan naudanlihan kulutus laskee 96 milj. kiloon vuonna 2005. Samalla tuotanto laskee 88,7 miljoonaan kiloon.

Naudanlihan vienti ja tuonti ovat vaihdelleet melko voimakkaasti vuodesta toiseen. Vuonna 2004 naudanlihan vienti vähentyi 4,9 milj. kiloon, mikä on 2,2 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 1995.

Naudanlihan tuonti puolestaan lisääntyi 9,7 milj. kiloon, mikä oli 4 milj. kiloa enemmän kuin vuonna 1995. Naudanlihan tuontitarve onkin lisääntynyt tuotannon laskettua alle kulutuksen.

Naudanlihaa viedään Suomesta lähes yksinomaan Pohjoismaihin, lähinnä Ruotsiin ja Norjaan. Naudanlihaa tuodaan Suomeen eniten Ruotsista, Brasiliasta ja Saksasta. Ruotsista ja Saksasta tuodaan jonkin verran myös lihavalmisteita, kuten makkaraa.

Sianliha

Sianlihan tuotanto on lisääntynyt 18 % Suomen EU-jäsenyyden aikana. Sianlihan tuotantomäärä nousi vuonna 1998 jo 184 milj. kiloon, mutta notkahti 173 milj. kiloon vuonna 2000 muun muassa porsaspulan vuoksi. Viime vuosina tuotanto on jälleen lisääntynyt 3–6 % vuodessa. Vuonna 2004 sianlihan tuotanto nousi 198 milj. kiloon. Gallup Elintarviketieto arvioi sianlihan tuotannon nousevan vuonna 2005 jo lähes 199 milj. kiloon.

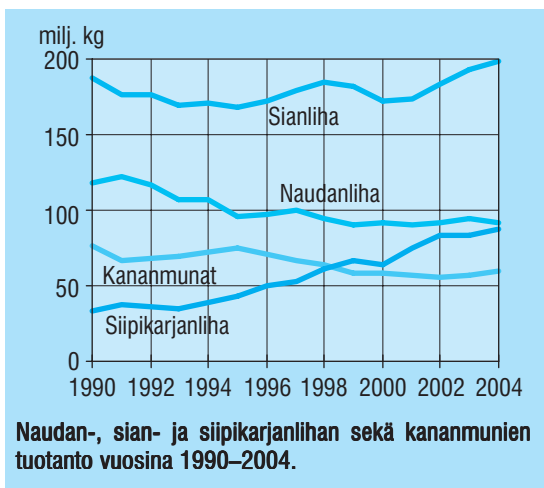
Sianlihan tuotantoa vuoden 1995 jälkeen on lisännyt sekä teurastettujen siko-

Kotieläintuotanto vuosina 1994–2004¹.

	Meijerimaito milj. l	Naudanliha milj. kg	Sianliha milj. kg	Kananmunat milj. kg	Siipikarjanliha milj. kg
2004	2 304	91	198	57	87
2003	2 323	94	193	56	84
2002	2 376	91	184	55	83
2001	2 378	90	174	57	76
2000	2 371	91	173	59	64
1999	2 325	90	182	59	66
1998	2 300	93	184	64	61
1997	2 301	99	180	67	53
1996	2 261	96	171	71	49
1995	2 296	96	168	75	43
1994	2 316	107	171	72	39

¹ Lihan kuumapainovähennys otettiin uudestaan käyttöön vuonna 1995. Lihan kuumapainovähennys alkaen 1.7.1995 on 2 %.

Lähteet: TIKE, Gallup Elintarviketieto

jen määrän nousu hieman yli 2,3 milj. sikaan (+18 %) että keskiteuraspainojen nousu vajaasta 78 kilosta reiluun 82 kiloon. Lisäksi porsastuotoksen nousu on tehostanut emakkoa kohti tuotetun lihan määrää.

Sianlihan kulutus on ollut melko vakaa koko EU-jäsenyysajan. Vuonna 2004 sianlihaa kulutettiin 175,6 miljoonaa kiloa, eli 11 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 1995. Tuotannon lisäys onkin mennyt pääosin vientiin, joka nousi jälleen uuteen ennätykseen, 38,5 milj. kiloon vuonna 2004. Vientimäärä oli noin viisikertainen vuoteen 1995 verrattuna.

Venäjän merkitys tärkeimpänä sianlihan vientikohteena on vähentynyt. Vuonna 2004 Venäjän osuus Suomen sianlihaviennistä oli alle 20 %, mutta vielä 1990-luvun lopussa se oli noin 50 %. Uusia vientikohteita ovat muun muassa Etelä-Korea ja Japani. Sianlihan vienti Viroon ja muihin uusiin EU-jäsenmaihin on myös lisääntynyt vuosina 2003–2004. Yli 50 % sianlihasta viedäänkin jo muihin EU-maihin. Uusissa jäsenmaissa kulutus on keskittynyt enemmän rasvaisiin ruhonosiin kuin vanhoissa jäsenmaissa.

Vuonna 2004 Suomeen tuotiin 15,5 milj. kiloa sianlihaa, mikä oli 7,5 % kotimaisesta kulutuksesta. Sianlihan tuonti onkin kaksinkertaistunut vuodesta 1995

vuoteen 2004. Tuoretta lihaa tuodaan eniten Tanskasta ja Saksasta. Lihavalmisteista noin puolet tuodaan Saksasta.

Siipikarjanliha

Siipikarjanlihan tuotanto on lisääntynyt EU-jäsenyyden aikana keskimäärin 9 % vuodessa. Vuoden 2004 tuotantomäärä, 87 milj. kiloa, onkin noin kaksinkertainen vuosien 1994–1995 tuotantoon verrattuna. Voimakkaimmin on lisääntynyt kalkkunan tuotanto, joka on lähes nelinkertaistunut 5 vuodessa. Broilerin tuotantomäärä on kasvanut keskimäärin 3–4 % vuodessa.

Broilerin tuotanto lisääntyi 71,4 milj. kiloon vuonna 2004. Myös kalkkunan tuotanto lisääntyi syksyllä, joten koko vuoden tuotanto nousi 14,5 milj. kiloon. Vuonna 2005 tuotantomäärien ennustetaan asettuvan lähelle vuoden 2004 lukemia.

Siipikarjanlihan kulutus on kasvanut nopeasti, sillä vuonna 2004 siipikarjan lihaa kulutettiin henkeä kohti 83 % enemmän kuin vuonna 1995. Samalla lihan jalostusaste on noussut ja siipikarjanlihan osuus lihan kulutusmenoista lisääntynyt 3–4 prosenttiyksikköä. Vuonna 2004 broilerin lihaa kulutettiin 68,1 milj. kiloa ja kalkkunaa 14,1 milj. kiloa. Vuonna 2005 broilerin kulutuksen ennustetaan nousevan 70 milj. kiloon.

Ennen EU-jäsenyyttä Suomesta vietiin ja Suomeen tuotiin vain pieniä määriä siipikarjan lihaa. Siten myös siipikarjanlihan tuonti ja vienti ovat lisääntyneet viime vuosina. Vuonna 2004 Suomeen tuotiin 3,5 milj. kiloa broileria ja 2,4 milj. kiloa kalkkunaa. Siipikarjanlihaa tuotiin muun muassa Ranskasta, Tanskasta, Thaimaasta ja Brasiliasta. Tuontilihan jalostusaste on edelleen noussut, sillä Suomeen tuotiin aikaisempaa enemmän lihavalmisteita ja luuttomia paloja.

Siipikarjanlihan vienti nousi 9,8 milj. kiloon vuonna 2004. Tästä noin 7 milj. kiloa oli broileria ja 2,7 milj. kiloa oli kalkkunaa. Tärkeimmiksi vientikohteiksi ovat nousseet Viro, Venäjä, Liettua ja Tanska.

Kananmunat

Kananmunien tuotantomäärä ja kulutus ovat laskeneet kymmenessä vuodessa runsaat 20 %. Vuonna 2004 kananmunia tuotettiin noin 57 milj. kiloa, mikä oli 12 milj. kiloa vähemmän kuin vuonna 1995. Ensimmäisinä jäsenyysvuosina kananmunien kokonaistuotanto laski noin 6 % vuodessa. 1990-luvun lopussa tuotannon väheneminen kuitenkin hidastui, ja vuosina 2003–2004 tuotantomäärä kääntyi jälleen nousuun. Vuoden 2004 lisäys johtui tilapakkauksen lisääntymisestä yli 10 prosentilla. Munatuotos kanaa kohti on edelleen vuoden 1995 tasolla.

Kananmunien kulutus laski kahtena ensimmäisenä jäsenyysvuonna noin 6 % vuodessa. Vuoden 1998 jälkeen kananmunien kulutus on vakiintunut 51–52 milj. kiloon. Suomessa kulutetaan henkeä kohti vähemmän kananmunia kuin EU:ssa keskimäärin.

Kananmunien vienti on vaihdellut vuosittain ylituotannon mukaan. Parin viime vuoden lisäys kananmunien tuotannossa on lisännyt kananmunien vientiä ja teollisuuden raaka-ainekäyttöä. Esimer-

Kotieläintuotteiden markkinahintoja eräissä EU-maissa vuonna 2004¹, €/100 kg.

	Maito	Sianliha	Naudanliha	Siipikarjanliha	Kananmunat
Suomi	34,99	127,14	230,62	122,46	75,93
Ruotsi	33,29	90,19	86,59	105,69	103,73
Tanska	31,94	121,21	179,76	81,85	116,84
Saksa	28,99	102,34	115,27	86,25	150,53
Ranska	30,07	122,00	324,65	145,25	70,17

¹ Tammi-syyskuun keskimääräiset hinnat.
Lähde: Eurostat.

Tärkeimpien kotieläintuotteiden tuottajahinnat lisieneen vuosina 1994–2004, €/100 kg, maito €/100 l. Vuodesta 1995 alkaen lukuihin sisältyy hintatuki.

Vuosi	Maito ¹	Naudanliha	Sianliha	Kananmunat
2004	46,02	190,12	120,10	74,00
2003	45,81	185,65	115,06	80,21
2002	45,99	186,10	137,00	78,30
2001	45,45	208,00	150,00	69,00
2000	44,21	206,05	129,18	81,58
1999	43,76	215,97	112,53	74,34
1998	44,71	223,71	126,15	64,59
1997	45,84	209,24	139,94	60,89
1996	44,88	222,87	133,89	70,31
1995	47,04	348,68	177,62	89,48
1994	53,24	512,17	271,47	187,54

¹ Maidon tuottajahinta on normimaidolle, eikä se sisällä kiintiömaksuja. Vuoden 2004 hinta sisältää arvioitun jälkittelin 1,81 €/kg. Vuosien 1994–1996 maidon hinnat on muutettu euromääräisiksi kiinteällä valuuttakurssilla.
Lähde: TIKE.

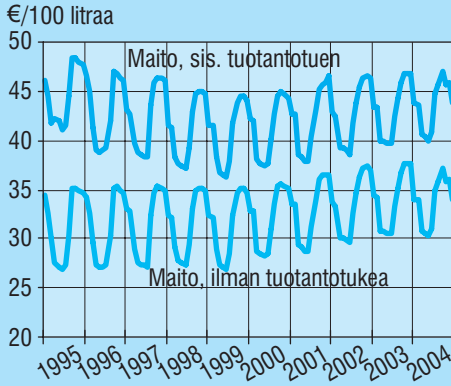
kiksi vuonna 2004 kananmunia vietiin 11 milj. kiloa, mikä oli 20,7 % tuotannosta. Tuottajat ovatkin useaan otteeseen yrittäneet rajoittaa kananmunien tuotantoa keskinäisillä sopimuksilla kulutusta vastaavaksi.

Tuottajahinnat vuonna 2004

Eräs suurimmista Suomen EU-jäsenyyteen liittyneistä muutoksista maataloudessa oli hintatuen käytön väheneminen ja suoran tulotuen yleistyminen. Tämän seurauksena monien kotieläintuotteiden tuottajahinnat laskivat voimakkaasti vuonna 1995. Tärkeimmistä kotieläintuotteista eniten laski kananmunien hinta (-65 %) ja vähiten maidon hinta (-28 %).

Suomen kotieläintuotteiden markkinahinnoissa on havaittavissa muutamia erityispiirteitä, vaikka ne riippuvatkin muiden EU:n jäsenmaiden markkinahinnoista. Esimerkiksi maidon tuottajahinta

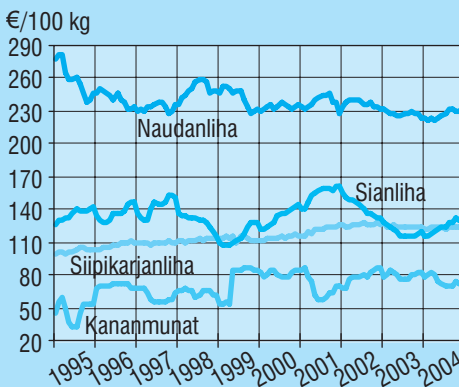

Maidon hinta vuosina 1995–2004. Lähde: TIKE

on Suomessa hieman korkeampi ja vaakaampi kuin EU:ssa keskimäärin. Myös sianlihan hinnan muutokset EU:ssa välittyvät Suomeen viipeellä, ja hinnan vaihtelu on pienempää kuin monissa muissa jäsenmaissa.

Maidon tuottajahinta on vaihdellut vuosittain melko vähän, vaikka vuoden sisäinen kausivaihtelu onkin suurta. Maidon nimellishinta on EU-jäsenyyden aikana noussut noin 8 %, mutta reaalihintana on alkuvuosien nousun jälkeen laskenut vuoden 1995 tasolle.

Vuonna 2004 keskipitoisen maidon tuottajahinta laatulisineen oli keskimäärin 33,54 €/100 l (-1,5 % vuodesta 2003).

Naudan-, sian- ja siipikarjanlihan sekä kananmunien hinnat ilman tukea vuosina 1995–2004. Lähde: TIKE

Lisäksi maksettiin tuotantotukea 9,81 €/100 l. Maidon lopullinen hinta ratkeaa vasta meijereiden tilinpäätösten yhteydessä, jolloin päätetään tuloksen perusteella maksettavasta jälkilitistä. Vuonna 2003 jälkitili oli keskimäärin 1,81 €/100 l.

Naudanlihan keskihinta on noussut kolmena ja laskenut seitsemänä kymmenestä jäsenyysvuodesta. Vuonna 2004 naudanlihan nimellishinta olikin 20–25 % alempi kuin vuonna 1995. Hintakehitys on ollut samansuuntainen kaikissa EU-maissa. Vuosina 1998–2004 sonninihastaa maksettiin Suomessa 1,1 % enemmän kuin EU:ssa keskimäärin.

Sonninihastaa maksettiin tuottajalle vuonna 2004 keskimäärin 2,27 €/kg, mikä oli lähes yhtä paljon kuin edellisvuonna. Lehmänlihan hinnannousu kuitenkin nosti naudanlihan keskihinnan 1,90 euroon/kg (+2 %).

Sianlihan hinta on vaihdellut voimakkaasti vuoden 1997 jälkeen, ja kaksi viimeisintä laskusuhdannetta ovat kestäneet pitkään. Myös porsaan hinta on vaihdellut voimakkaasti. Hintavaihtelua näyttävät aiheuttaneen erityisesti EU:n sikamarkkinoilla esiintyneet häiriöt, kuten sikaruttoepidemia Alankomaissa vuosina 1997–1998.

Vuoden 2004 lopussa sianlihan hinta oli lähes samalla tasolla kuin EU-jäsenyyden alkukuukausina vuonna 1995. Koko vuoden reaalihintana oli kuitenkin 10–15 prosenttia alempi kuin vuonna 1995. Edellisvuoteen verrattuna sianlihan tuottajahinta nousi 4 % vuonna 2004, sillä tammi-helmikuussa keskihinta oli 1,12 €/kg ja joulukuussa jo 1,29 €/kg. Lihasiasta maksettiin keskimäärin 1,24 €/kg. Sianlihan hinta nousi Suomessa kuitenkin maltillisemmin kuin EU:ssa keskimäärin.

Siipikarjan lihan tuottajahinta on ollut melko vakaa viimeiset 10 vuot-

ta. Lisäksi siipikarjan lihan reaalin ja nimellinen hinta ovat muista lihalajeista poiketen nousseet EU-aikana muutamalla prosentilla. Vuonna 2004 broilerikilon tuottajahinta pysytteli 1,16–1,17 eurossa, mutta kalkkunan hinta (1,56 €/kg) laski vajaat 2 % vuodesta 2003.

Kananmunien tuottajahinta nousi voimakkaasti EU-jäsenyyden alkuvuosina, mutta huippuvuoden 2000 jälkeen hinta on laskenut muutaman prosentin. Reaalisesti kananmunan hinta oli vuonna 2004 lähes samalla tasolla kuin vuonna 1996. Kananmunien hinta on ollut Suomessa alhaisempi kuin useimmissa muissa jäsenmaissa lähes koko EU-jäsenyytemme ajan. Vuonna 2004 kananmunien tuottajahinta laski noin 0,74 euroon kilolta (-7 %). Hinnan lasku painottui loppuvuoteen, jolloin munakilon hinta jäi jopa 12 senttiä edellisvuotta alhaisemmaksi.

2.3. Puutarhatuotanto

EU-jäsenyys merkitsi suomalaiselle puutarhataloudelle suurta taloudellisen toimintaympäristön muutosta. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet puutarhatuotantoa harjoittavien yritysten rakenteissa ja lukumäärässä sekä tuottajahinnoissa. Yritysten määrä on laskenut selvästi niin avomaan kuin kasvihuonetuotannossa. Yritysten keskikoko on kuitenkin kasvanut, joten kokonaisviljelyalat ovat pysyneet lähes ennallaan. Kasvihuonevihanneksilla myös tuotantomäärät ovat kasvanut.

Puutarhayritysrekisterin mukaan puutarhatuotantoa harjoittavien yritysten lukumäärä oli yhteensä 6 910 vuonna 2003. Määrä on pienentynyt noin kolmella tuhannella yrityksellä, eli 30 % vuodesta 1995.

Puutarhatalouden tuotannon arvo oli vuonna 2004 noin 359 milj. euroa. Vuodesta 1995 tuotannon arvo on kasvanut peräti 74 milj. euroa eli 26 %. Tuotannon

arvoa on EU-jäsenyyden aikana nostanut kasvihuonevihanneksen talvikauden lisääntynyt tarjonta ja suotuisa tuottajahintakehitys sekä kesäkukka-amppeleiden kasvanut suosio. Myös avomaan vihannestuotannon arvo on tasaisesti noussut.

Puutarhatuotantoon kuuluu kokonaisuudessaan avomaan vihannesten ja viljeltyjen marjojen tuotanto sekä omena-, taimitarha- ja kasvihuonetuotanto. Puutarhatuotantoon sisällytetään usein myös viljeltyjen sienten tuotanto.

Kasvihuonetuotannon osuus puutarhatuotannon arvosta on noin 60 % ja avomaantuotannon osuus noin 40 %.

Avomaantuotantoa harjoitetaan usein perusmaatalouden yhteydessä. Avomaan vihannestuotanto on sijoittunut pääosin maan lounaisosiin, marjojen tuotanto maan itäosiin ja omenantuotanto Ahvenanmaalle sekä mantereella Lounais-Suomeen. Kasvihuonevihanneksen viljelyalasta vajaa puolet sijaitsee Pohjanmaalla. Koristekasvituotanto jakaantuu sen sijaan tasaisemmin koko maahan.

Kasvihuonetuotanto

Kasvihuonetuotannon tukikelpoinen pinta-ala on pysynyt samana vuosien 2000–2004 aikana. EU-jäsenyyden alkuvuosina viljelyala kasvoi 23 ha (6 %), mutta vuodesta 2001 tuotantoala on vakiintunut noin 400 hehtaariin.

Tukea saaneiden kasvihuoneyritysten lukumäärä on sen sijaan vähentynyt 14 % vuosina 1995–2004. Tukea saaneita kasvihuoneyrityksiä oli 1 566 vuonna 2004, joka on 260 yritystä vähemmän kuin vuonna 1995. Samalla kun yritysten määrä on vähentynyt, on niiden keskikoko kasvanut merkittävästi. Vuonna 2004 yritysten koko oli keskimäärin 2 550 m², joka on noin 500 m² (24 %) suurempi kuin vuonna 1995.

Kasvihuonetuotannon pinta-alasta 60 % on vihannestuotannossa ja 40 % koristekasveilla. Vihannestuotannon vil-

Lohkorekisterin mukaiset puutarhaviljelyn pinta-alat vuosina 1995–2004, ha.

	1995	1998	2002	2004	Muutos 95–04	
					ha	%
Avomaapuutarhatuotantoala yhteensä	17 486	17 514	16 466	16 025	-1 461	-8
Avomaan vihannekset	10 167	9 689	8 918	8 837	-1 330	-13
Marjat	6 911	7 362	7 004	6 552	-359	-5
Hedelmät	408	464	544	636	228	56
Kasvihuoneviljely yhteensä	376	388	400	399	23	6
– vihannesviljely	218	225	237	239	21	9
– koristekasvien viljely	158	163	164	161	3	2

Lähde: MMM, Tukirekisteri.

jelyalasta puolet on tomaatinviljelyssä ja kolmasosalla pinta-alasta viljellään kurkua. Kokonaissadosta tomaatin ja kurkun osuus on 96 %.

Tomaatin tuotantoala on pysynyt lähes samana koko EU-jäsenyyden ajan noin 120 hehtaarissa. Tomaatin ympärivuotinen tuotanto lisävalojen avulla on viime vuosina lisääntynyt nopeasti. Ympärivuotista valotusta käytetään jo 17 %:lla (20 ha) tomaattipinta-alasta. Tehostuneesta tuotannosta johtuen kokonaissato on kasvanut 31 milj. kilosta 36 milj. kiloon vuosina 1995–2003.

Kurkun viljelyala on pienentynyt hie-man, noin 5 % vuosina 1995–2003. Kehittyneet viljelymenetelmät ovat nostaneet neliometriä kohden saatuja keskisatoja noin 30:stä 40 kiloon neliometriltä (35 %). Samalla kurkun kokonaissato on noussut 28 % yhteensä 36 miljoonaan kiloon. Kurkun ympärivuotista viljelyä on jo yli kolmasosalla pinta-alasta.

Ruukkuvihanneksia tuotettiin Suomessa lähes 55 milj. kpl vuonna 2003. Ruukkuvihanneksen tuotanto on lähes kaksinkertaistunut EU-jäsenyyden aikana, vuonna 1995 tuotanto oli vain noin 30 milj. kpl.

Koristekasvit tuotannon pinta-ala on vuodesta 1995 lähtien pysynyt lähes samana ollen noin 161 ha vuonna 2004. Leik-

kokukkien tukikelpoinen viljelyala on tosin pienentynyt EU-jäsenyyden aikana lähes 40 % (24 ha). Monien leikkokukkien, kuten leikkokrysanteemin ja neilikan viljely on loppunut lähes kokonaan.

Leikkokukkien ja -vihreiden viljelyssä oleva tukikelpoinen ala oli 36 ha vuonna 2004. Tästä alasta 78 % oli ruusun-tuotannossa.

Koristekasvien yhdistelmätuotannon (sekä leikkokukkien että ruukku- ja ryhmäkasvien) pinta-ala on sitä vastoin kasvanut 22 ha ollen 32 ha vuonna 2004. Ruukku- ja ryhmäkasvien viljelyssä oleva ala oli puolestaan 92 ha vuonna 2004.

Ryhmäkasveja viljeltiin vuonna 2003 yli 44 milj. kpl ja kukkivia ruukkukasveja noin 12 milj. kpl. Ryhmäkasvien tuotanto on lisääntynyt noin 6 milj. kappaleella eli 16 % vuodesta 1995. Kukkivien ruukkukasvien tuotantomäärä on pysynyt ennallaan. Viljellyimpiä ryhmäkasveja ovat edelleen orvokki, petunia, lobelia ja pelargoni sekä kukkivista ruukkukasveista joulutähti, pauliinabegonia ja paavalinkukka.

Viime vuosina yleistyneet kesäkukka-ampellit ovat lisänneet suosiotaan. Vuonna 2003 ampeleita myytiin noin 2,1 miljoonaa kappaletta, kun niitä vuonna 1997 tuotettiin 1,1 miljoonaa.

Avomaantuotanto

Avomaan puutarhatuotannon pinta-ala oli noin 16 000 ha vuonna 2004. Ala on pienentynyt noin 1 400 hehtaarilla eli 8 % EU-jäsenyyden aikana. Tästä vihannesten ala on vähentynyt eniten, noin 1 300 ha (13 %).

Vihannesalan pienentymisestä johtuen myös niiden suhteellinen osuus koko puutarha-alasta on vähentynyt ja hedelmien (omenan) lisääntynyt vuoteen 1995 verrattuna. Vuonna 2004 puutarhatuotannon pinta-alasta vihannesten osuus oli 55 %, marjojen 41 % ja omenan 4 %.

Vuoden 2004 tuotantoalasta 11 000 ha sai avomaan puutarhatuotannon tukea. Tukirekisterin ulkopuolisen taimitarhatuotannon pinta-ala on noin 620 ha. Taimitarhatuotannon ala oli noin 800 ha vuonna 1995, joten ala on vähentynyt yli viidesosalla.

Suomessa eniten viljeltyjä avomaanvihanneksia ovat tarhaherne, porkkana, ruokasipuli sekä keräkaali. Ennen EU-jäsenyyttä monien vihannesten viljelyalat kasvoivat, mutta kääntyivät muutaman vuoden kuluttua laskuun. Kymmenen vuoden aikana viljelyala on vähentynyt eniten kaalikasveilla, avomaankurkulla ja punajuurella. Keräkaalin ala on pienentynyt 35 % ja punajuuren 24 %, kiinankaalin sekä avomaankurkun alat ovat

puolittuneet. Sen sijaan rapean kerä-salaatin ala on kasvanut 38 % ja ruokasipulin 5 %.

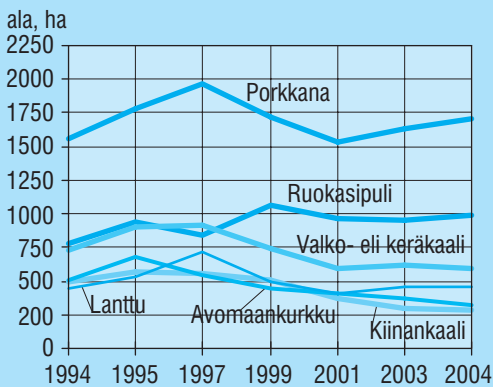
Teollisuuden sopimustuotannossa oli vuonna 2003 noin 27 % avomaan myyntituotannon kokonaisalasta. Tärkeimmät sopimustuotannon viljelykasvit ovat tarhaherne, avomaankurkku, punajuuri ja porkkana. Sopimustuotannon ala on vähentynyt EU-jäsenyyden aikana noin 12 % eli 330 ha. Teollisuuden sopimuksilla tuottavien yritysten määrä on enää alle 40 % vuoden 1995 tasosta. Tuotannon määrät ovat pysyneet tästä huolimatta lähes entisillä tasoilla.

Marjantuotannon viljelyalasta 53 % (noin 3 500 ha) ja tuotantomäärästä 80 % on mansikantuotannossa. Mansikan viljelyala on pienentynyt 24 % (noin 1 200 ha) vuosina 1995–2004. Mansikan tuotannossa on tehostettujen viljelymenetelmien avulla pystytty nostamaan satotasoja selvästi, joten viljelyalan pieneminen ei näy kokonaissadoissa. Tosin vuosittaiset satovaihtelut voivat olla erittäin suuria riippuen kasvustojen talvehtimisen onnistumisesta ja kasvukauden sääoloista.

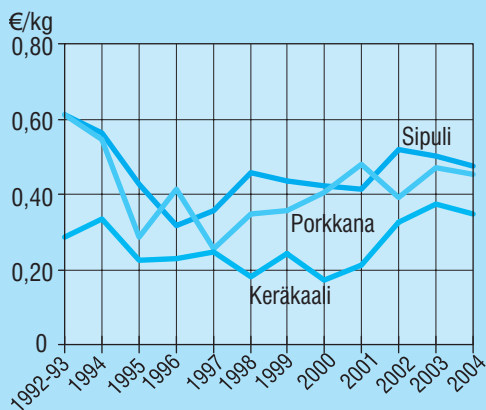
EU-jäsenyyden aikana vadelman viljelyala on kaksinkertaistunut ollen 460 ha vuonna 2004. Myös mustaherukan ala on kasvanut yli 2 000 hehtaariin (yli 40 %). Teollisuuden sopimustuotantoa oli vuonna 2003 noin 20 % marjantuotannon kokonaissadosta. Marjojen teollisuuden sopimustuotannosta suurin osa on eri herukkalajeja.

Puutarhatuotteiden markkinat

Puutarhatuotteille on ominaista voimakas kausittainen tuottajahinnan vaihtelu. Tämä johtuu kotimaisen sadon valmistumisesta, kasvukauden olosuhteista sekä näiden tekijöiden perusteella markkinoille tulevasta kotimaisesta tarjonnasta. Myös tuonnilla on vaikutusta hintatasoon. EU-jäsenyyden aikana avomaavihannesten hinnat ovat vaihdelleet voi-

Tärkeimpien avomaavihannesten viljelyalat 1994–2004. Lähde: MMM, tukirekisteri.

Avomaan vihannesten hintakehitys 1992/93–2004.
Lähde: Kasvistieto Oy.

makkaasti vuosittain. Heti jäsenyyden alussa vuonna 1995 eniten viljeltyjen varastovihannesten, eli porkkanan, keräkaalin, sipulin, lantun ja punajuuren hinnat laskivat merkittävästi. Porkkanan tuottajahinta puolittui, sipulin hinta laski 27 % ja keräkaalin 28 %.

Vihannesten tuottajahinnat olivat alimmillaan vuosina 1996–1997, mutta tämän jälkeen ne ovat tasaisesti nousseet lähemmäs vuosien 1992–1994 hintatasoa. Porkkanan tuottajahinta oli alhaisimmillaan 0,25 €/kg vuonna 1997. Tästä eteenpäin hinta on vähitellen noussut olleen 0,45 €/kg vuonna 2004. Myös sipulin hinta kävi alimmillaan 0,32 eurossa kilolta vuonna 1996, mutta on tasaisesti noussut lähelle jäsenyyttä edeltänyttä hintatasoa. Keräkaalin heikoin tuottajahinta oli puolestaan vuonna 2000, jolloin hinta oli 0,17 euroa kilolta. Tästä hinta on kuitenkin noussut 0,36 euroon kilolta vuonna 2004.

Kasvihuonevihannesten, etenkin kurkun ja tomaatin hinnat ovat vaihdelleet merkittävästi EU-jäsenyyden aikana. Kurkun ja tomaatin hinnat laskivat vuonna 1995 noin 30 % vuosien 1992–1994 keskiarvoon verrattuna. Sen jälkeen sekä kurkun että tomaatin hinnat ovat

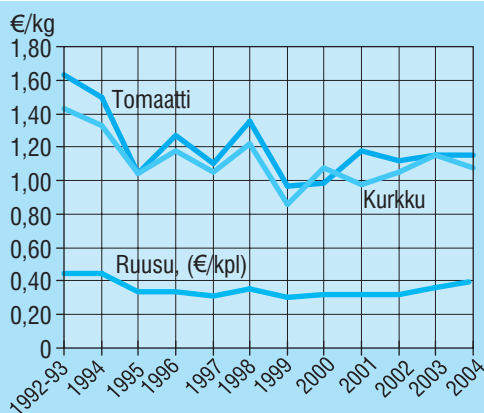
vuorovuosin nousseet ja laskeneet jopa useita kymmeniä prosentteja. Alimmillaan hinnat olivat vuonna 1999, jolloin tomaatin tuottajahinta putosi 0,97 euroon ja kurkun 0,86 euroon kilolta.

Vuodesta 2000 lähtien hintakehitys on ollut vakaata. Vuonna 2004 kurkun keskihinta oli 1,08 €/kg ja tomaatin 1,16 €/kg. Kasvihuonekurkun ja tomaatin tuottajahinnat ovat tyypillisesti korkeimmat talviaikaan, jolloin tuotantomäärät ovat alimmillaan ja kustannukset korkeimmillaan. Kurkun ja tomaatin ympärivuotisen valoviljelyn edelleen

lisääntyessä kevätkauden hintataso lähenee yhä aikaisemmin kesän hintoja.

Leikkoruusun keskihinta on pysynyt suhteellisen tasaisena, 30–40 senttiä ruusulta, koko jäsenyyden ajan.

Mansikan keskihinta vuonna 1995 oli 2,44 €/kg, josta se on laskenut lähes joka vuosi aina vuoteen 2001 saakka. Kesä 2001 oli erityisen lämmin, ja mansikan sadosta muodostui poikkeuksellisen runsas. Tämä näkyi historian alhaisimpana tuottajahintana, joka oli 1,66 euroa kilolta. Seuraavina vuosina sadot ovat olleet pienempiä ja siten myös tuottajahinta korkeampi. Vuonna 2004 mansikan keskihinta oli 3,05 €/kg.

Kasvihuonetuotteiden hintakehitys 1992/93–2004.
Lähteet: Kasvistieto Oy, Kauppapuutarhaliitto ry.

Yhteiskuntavastuu osaksi elintarvikeketjun laatutyötä

Sari Forsman-Hugg

Laatutyö on olennainen osa suomalaista elintarviketaloutta, ja sen kehittämiseen on panostettu erityisesti Suomen EU-jäsenyyden aikana. Laatutyön pohjaksi julkistettiin vuonna 1999 kansallinen laatustrategia ja laatuavoitteet, joiden toteuttamiseen elintarviketalouden toimijat ovat sitoutuneet. Laatustrategia ja -avoitteet päivitettiin vuonna 2004. Suomen elintarviketalouden kansallisen laatustrategian toiminta-ajatuksena on: ”Suomalainen elintarvikeketju tarjoaa kuluttajalle turvallisia ja korkealaatuisia tuotteita ja palveluita kansallisia vahvuuksia hyödyntäen. Elintarvikeketju tekee järjestelmällistä laatutyötä ja toimii asiakaslähtöisesti ja kilpailukykyisesti ihmisiä, eläimiä ja luontoa kunnioittaen” (www.laatu.fi).

Elintarvikkeiden laatu on moniulotteinen käsite. Laatuun liittyy aistinvaraista ja mitattavissa olevaa laatua, tuoteturvallisuutta, jäljitettävyyttä, eettisyyttä jne. Laatustrategiassa laatua lähestytään kokonaisvaltaisen laatuajattelun näkökulmasta. Elintarviketalouden laadun nähdään muodostuvan kolmessa portaassa. Ensimmäinen porttas eli perusta laatutyölle on lakisääteinen laatu. Toinen porttas muodostuu niistä toimista, joita koko elintarviketalous yhdessä ja sektorin toimialat tekevät laadun kehittämiseksi ja varmistamiseksi. Kolmannen portaan muodostaa niin kutsuttu erityislaatu, jota yritykset voivat hyödyntää kilpailutekijänä.

Vastuullisuus on osa laatua

Tuotteiden ja toiminnan laadun ohella on viime vuosina sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa että yritysten toiminnassa nostettu esiin yhteiskuntavastuun käsite. Yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan yrityksen aktiivista vastuullisuutta – hyvää yrityskansalaisuutta – joka perustuu yrityksen omiin lähtökohtiin, arvoihin ja strategioihin. Yhteiskuntavastuun kantaminen tarkoittaa, että yritys täyttää sidosryhmien sille asettamat odotukset. Yhteiskuntavastuu jaetaan useimmiten kolmeen osa-alueeseen: taloudelliseen vastuuseen, ympäristövastuuseen ja sosiaaliseen vastuuseen. Vastuullisen yritystoiminnan taustalla on yhteiskunnan ja kansainvälisen kaupankäynnin kestävä kehityksen tukeminen; taloudellisten arvojen rinnalle otetaan huomioon myös ympäristöä ja ihmisten hyvinvointia koskevat arvot.

Myös suomalainen elintarviketalous on sitoutunut vastuullisen yritystoiminnan toteuttamiseen. Laatustrategiassa toiminnan vastuullisuus on nostettu kantavaksi laatutyötä ohjaavaksi arvoksi yhdessä asiakkaan tyytyväisyyden ja kannattavuuden kanssa. Laatustrategian yhtenä tavoitteena onkin elintarviketalouden vastuullisen toimintatavan vahvistaminen. Kannustimia vastuullisen toiminnan toteuttamiseen ja raportointiin on vahvistettu muun muassa kehittämällä ohjeistusta elintarvikealan yritysten ympäristöraportointiin. Sekä elintarviketeollisuuden että -kaupan yritykset ovat olleet aloitteellisia raportoimalla ympäristönäkökohtien lisäksi myös sosiaaliseen ja taloudelliseen vastuuseen liittyviä asioita. Yhteiskuntavastuuseen panostaminen näkyy myös elintarvikealan yritysten osallistumisena erilaisten, esimerkiksi lapsiin ja nuoriin kohdistuvien projektien sekä kampanjoiden ja tapahtumien järjestämiseen ja sponsorointiin.

Toiminnan vastuu voidaan sinällään nähdä yhtenä laadun ulottuvuutena, jolloin yhteiskuntavastuun kehittäminen on kiinteä osa elintarvikeketjun laatutyötä. Laadun ja vastuun välistä suhdetta voidaan kuitenkin tarkastella myös vastuun omistajuuden ja rajojen kautta; kenellä on vastuu tietyn laadun tuottamisesta ja kuinka laaja-alainen tämä vastuu on. Kuinka läpinäkyvästi elintarvikeketju tässä suhteessa toimii? Onko jokainen elintarvikeketjun toimija tietoinen ketjun muiden toimijoiden vastuusta laatutyön osalta? Vastaako koko elintarvikeketju laadusta yhdessä – myös käytännössä?

Vastuullisuus on vuoropuhelua ja läpinäkyvyyttä elintarvikeketjussa

Yhteiskuntavastuussa on hyvin pitkälti kyse vuorovaikutuksesta yrityksen ja sen asiakkaiden ja sidosryhmien välillä. Laadusta ja vastuusta tulee pystyä aukottomasti viestimään läpi koko ketjun ja kumpaankin suuntaan. Kuluttajat, elintarvikeketjun muut toimijat ja sidosryhmät viime kädessä arvioivat, kuinka vastuullisesti jokin yritys toimii. Yritysten toiminnan vastuullisuuden arviointiin ei toistaiseksi kuitenkaan ole yhteismitallisia mittareita eikä merkkejä. Jotta kuluttajat ja muut elintarvikeketjun toimijat voisivat tehdä yhteiskuntavastuullisesti kestäviä valintoja, vastuullisuutta tulisi pystyä konkretisoimaan ja luoda mittareita, joiden avulla valintojen vaikutuksia on mahdollista tarkastella. Tämä asettaa lähivuosina haasteita niin elinkeinon yrityksille, viranomaisille kuin tutkimuksellekin.

Vastuullisen yritystoiminnan haasteet kasvavat, kun toimitaan globaaleilla markkinoilla. EU-jäsenyyden aikana Suomen elintarviketalous on ollut lähes jatkuvassa muospaineessa. EU:n laajetessa edelleen vuonna 2004 sekä asteittaisen maailman-kaupan vapautumisen myötä alan hintakilpailu on koventunut, mikä lisää ulkomaisten raaka-aineiden ja elintarvikkeiden tuontia. Hinnan merkityksen kasvu kilpailukeinona voi kuitenkin vaarantaa kansallisen laatutyön perusteet. Toisaalta elintarvikemarkkinoiden kansainvälistymisen myötä monet ”itsestään selvät” laatu-ulottuvuudet kuten tuotteiden alkuperä, tuotantohistoria ja yritysten omistussuhteet hämärtyvät. Tämä lisää elinkeinon vastuuta laatutyöstä, jos laatustrategiaan kirjattu tavoite kuluttajien hyvästä tietoisuudesta suomalaisen elintarviketalouden laatutyöstä halutaan saavuttaa.

Koko suomalaisen elintarvikeketjun tulevaisuuden kannalta keskeinen kysymys on, missä määrin suomalaisten raaka-aineiden käyttö ja suomalaisen elintarviketalouden työllistävä vaikutus nähdään osana elintarvikeketjun yhteiskuntavastuuta. Niin ikään ajankohtainen toiminnan vastuullisuuteen liittyvä ja mediassakin paljon keskustelua herättänyt teema on terveellisten ruokatuotteiden edistäminen osana yhteiskunnallisesti merkittävien kansansairauksien ehkäisemistä. Missä kulkee elintarvikealan toimijoiden vastuu ja vastuun rajat esimerkiksi elintarvikkeiden hintapolitiikan osalta?

Yhteiskuntavastuun toteuttaminen osana elintarvikealan laatutyötä on kuitenkin monilta osin vielä lähtökuopissaan. Kyse on koko elintarviketalouden yhteisestä asiasta, joka vaatii kaikkien toimijoiden yhteistä ponnistelua ja sitoutumista. Erityisenä haasteena on laatu- ja vastuutyöstä viestiminen elintarvikeketjun rajapinnoilla. Yhteiskuntavastuun kantaminen tuokin elintarvikeyritysten johtamiseen ja kehittämiseen uusia ulottuvuuksia ja haasteita. Paitsi pitkän ajan kannattavuuden turvaamisessa yhteiskuntavastuun kehittäminen voi auttaa elintarvikeyrityksiä yritys- ja tuotekuvan parantamisessa ja hallinnassa. Parhaimmillaan vastuullinen toiminta voi muodostua tärkeäksi lähtökohdaksi kilpailuedun luomisessa elintarvikemarkkinoilla.

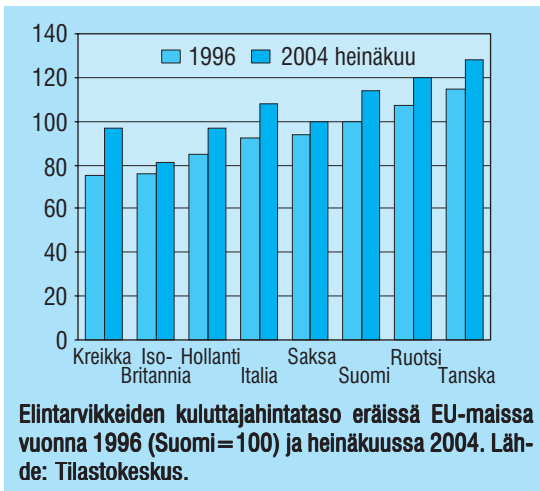
2.4. Elintarvikemarkkinat

Kuluttajahinnat

Kun Suomi liittyi EU:iin kymmenen vuotta sitten, elintarvikkeiden hinnat putosivat keskimäärin 11 prosenttia, vaikka arvonlisäveroa korotettiin 12:sta 17:ään prosenttiin. Hinnanalennuksen aiheutti se, että maatalouden tuottajahinnat laskivat muiden jäsenmaiden tasolle ja elintarvikkeiden tuonti muista EU-maista vapautui. Etenkin vilja- ja lihatuotteiden hinnat laskivat rajusti.

Vuonna 2004 elintarvikkeet kallistui-
vat Suomessa 0,7 %. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli 0,2 %, joten elintarvikkeiden hintakehitys oli keskimääräistä inflaatiokehitystä nopeampaa. Koko EU-jäsenyysaikaa tarkasteltaessa elintarvikkeiden hinnat ovat kehittyneet Suomessa muita hintoja maltillisemmin. Vuodesta 1995 vuoteen 2004 ruuan hinta on kallistunut nimellisesti 11 %. Yleinen kuluttajahintaindeksi on samassa ajassa noussut 13,4 %, joten ruuan reaalin hinta on pysynyt alle vuoden 1995 tason.

Vertailtaessa kahdeksan eri EU-maan elintarvikkeiden kuluttajahintatasojen kehitystä vuodesta 1996 heinäkuuhun 2004 voidaan havaita, ettei maiden keskinäisissä suhteissa ole tapahtunut suuria muutok-

Keskimääräisen kokonaiskuluttajahintaindeksin ja elintarvikkeiden kuluttajahintaindeksin kehitys Suomessa vuosina 1995–2004, 1995=100.

Vuosi	Kuluttajahintaindeksi	Elintarvikkeiden hintaindeksi
2004	113,4	111,0
2003	113,1	110,2
2002	112,5	109,5
2001	110,8	106,5
2000	108,0	102,0
1999	104,4	101,0
1998	103,2	101,3
1997	101,8	99,6
1996	100,6	98,2
1995	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus

sia. Suomi on ollut hintatasoltaan Ruotsia ja Tanskaa halvempi, mutta muita vertailumaita kalliimpi sekä vuonna 1996 että heinäkuussa 2004.

Elintarvikkeiden hintatasoon vaikuttavat raaka-ainehintojen, jalostuksen ja kaupan marginaalien lisäksi mm. suuret välilisten verojen erot eri euromaissa ja eri tuotteissa. Esimerkiksi Suomen elintarvikkeiden arvonlisäverokanta 17 prosenttia on noin 10 prosenttiyksikköä euromaiden keskiarvoa korkeampi eli aiheuttaa Suomelle suoraan 10 prosenttia korkeammat vertailuhinnat.

Kaupan osuus ruuan verollisesta kuluttajahinnasta on EU-jäsenyysaikana kasvanut muutamalla prosentilla. Kiristyneessä kilpailutilanteessa kaupan asema on vahvistunut. Kauppa pystyy kilpailuttamaan kotimaista elintarviketeollisuutta tehokkaasti sekä keskenään että ulkomaisten yritysten kanssa.

Jalostava teollisuus on kuitenkin säilyttänyt oman osuutensa ruuan hinnasta kutakuinkin ennallaan. Alkutuottajan saama prosenttiosuus on sitä vastoin pienentynyt.

Maitotuotteiden, margariinin, lihan ja kananmunien kulutus henkilöä kohden vuosina 1995–2004, kg.

	Maito- nesteet ¹	Voi	Marga- riini	Juusto	Jäätelö	Naudan- liha ²	Sian- liha ²	Siipikar- janliha	Kanan- munat
2004 ^e	186,2	2,6	6,6	18,4	13,4	18,6	33,8	16,0	9,7
2003	185,1	2,4	6,8	16,7	13,8	18,0	33,5	15,8	10,4
2002	190,0	3,0	7,6	16,6	13,5	17,9	31,9	15,4	10,0
2001	191,7	3,5	7,8	16,5	13,3	17,9	32,7	14,5	10,3
2000	193,9	3,8	7,7	16,5	13,5	19,0	33,0	13,2	10,1
1999	195,8	3,9	8,1	16,6	13,9	18,8	34,3	12,6	10,0
1998	198,5	4,3	8,4	15,9	13,2	19,2	34,1	11,9	10,3
1997	199,4	4,5	8,5	14,8	13,8	19,3	32,2	10,7	10,4
1996	203,8	4,9	8,6	14,8	13,4	19,1	32,9	9,9	11,0
1995	203,2	5,3	8,3	14,8	14,1	19,4	33,3	8,7	11,8

¹ Nestemäinen maito, hapanmaitotuotteet ja kerma

² Heinäkuusta 1995 alkaen teuraspainosta on tehty 2 %:n kuumpainovähennys. Vuosina 1990–1995 kuumpainovähennystä ei tehty, mikä hieman kasvattaa kulutuslukuja.

Lähteet: ETT ja TIKE.

Kansainväliset fuusiot sekä muut yrityskokoa suurettavat järjestelyt ovat viime vuosien aikana lisääntyneet voimakkaasti elintarvikemarkkinoiden toimijoiden, tavarantoimittajien ja kaupan piirissä. Elintarviketuotannon ja -kaupan keskittyminen tulee jatkumaan lähivuosina. Samalla ruokakauppojen valikoimat

kasuvat, tekniikka paranee, jalostusaste nousee ja asiakaskunta pirstaloituu. Valikoimien kasvuvauhti on ollut viime vuosina huima. Kun vuonna 1995 supermarketissa oli noin 4 000 tuotteenimikettä, niitä on nyt lähes 10 000. Samalla tuotteet vaihtuvat uusiin aiempaa nopeammin.

Eräiden elintarvikkeiden keskimääräiset kuluttajahinnat vuosina 1994–2004, €/kg.

	1994	1997	2000	2003	2004	muutos % 1994–2004
Kevytmaito, €/l	0,66	0,66	0,63	0,72	0,72	8,6
Voi	5,28	4,50	4,68	4,87	4,92	-7,0
Margariini	3,01	2,28	2,28	2,37	2,37	-21,3
Emmentaljuusto	8,34	8,12	8,97	10,35	10,59	27,0
Naudan ulkopaisti	11,57	8,32	8,44	8,26	8,38	-27,9
Porsaankyljykset	8,02	5,88	6,23	7,64	7,69	-4,1
Broilerin koipi-reisipalat	..	2,79	2,37	2,47	2,47	..
Kananmunat	2,79	1,78	2,28	2,24	2,35	-15,7
Vehnäjauhot	0,90	0,60	0,64	0,62	0,61	-32,3
Reikäleipä	2,79	2,37	2,65	2,97	3,06	9,6
Tomaatti	..	2,13	2,37	3,03	2,96	..
Ruokaperuna	0,61	0,52	0,54	0,58	0,71	15,9

Lähde: Tilastokeskus, kuluttajahintatilasto.

Elintarviketeollisuuden sopeutuminen EU-jäsenyyteen

EU:iin liittyminen oli merkittävä virstanpylväs elintarviketeollisuudelle muuttaen olennaisesti sen toimintaympäristöä läpi koko elintarvikeketjun. Maatalouspolitiikka siirtyi osaksi yhteistä maatalouspolitiikkaa, joka ensimmäisenä konkreettisena seurauksenaan aiheutti raaka-aine hintojen merkittävää laskua. Samalla poistui jalostuksen nauttima tuontisuoja, joka oli koostunut tariffeista, kiintiöistä ja lisensseistä. Vapaat tuontimahdollisuudet hyödyttivät tukku- ja vähittäiskauppayrityksiä.

Edellisten vuosien positiivinen kehitys, parantunut kilpailukyky ja nousuun kääntynyt vienti loivat kuitenkin hyviä valmiuksia kohdata näitä yhteisen markkina-alueen tuomia haasteita. Pelätyltä konkurssiaallosta vältyttiin (muutamaa pienempää yritystä lukuun ottamatta) ja jalostettujen elintarvikkeiden tuonti kasvoi maltillisesti.

Suomalaisen elintarviketeollisuuden kilpailukyvyn tietoinen parantaminen alkoi yksittäisten yritysten toimesta jo 1980-luvulla. Laajamittaisen, 1990-luvun alussa tehdyn selvityksen tulokset paljastivat puutteita joidenkin toimialojen kohdalla ja herättivät lopulta yritykset ryhtymään toimenpiteisiin kilpailukykyänsä parantamiseksi. Ylikapasiteettia vähennettiin, tuotannon kustannuksia karsittiin, tehotomia tuotantolaitoksia suljettiin ja samalla sijoitukset kohdennettiin uuden modernin jalostuskapasiteetin luomiseen. Markkinarakenne rationalisoitiin toimialasisäisten fuusioiden ja yritysostojen kautta.

Lamavuosina vaihtokaupasta luopuminen Venäjän suuntaan sekä vaikeuksiin ajautuneen valtiontalouden leikkaamat vientituet koettelivat vientiä. Elintarvikkeiden pysyväisluonteisen kotimaisen kuluksen ansiosta alan yritykset kärsivät kuitenkin muihin sektoreihin verrattuna vähäisiä tappioita. Tuotannon reaaliarvo

laski pahimpina vuosina 2–3 prosenttia, mutta palautui nopeasti entiselle tasolle pitkälti juuri uusien perustein käydyin idänkaupan vetämänä.

EU-jäsenyyden kymmenen vuoden aikana elintarviketeollisuuden markkinoilla on havaittu kolme yleistrendiä: (1) kilpailun kiristyminen, (2) tuotannon jatkuva tehostuminen, ja (3) kansainvälistyminen.

Kiristynyt kilpailu

Tukku- ja vähittäiskaupan kansainvälistyminen ja keskittyminen on kiristänyt elintarvikeyritysten keskeistä kilpailua varsinkin viime vuosien aikana. Kaupan rakennemuutokset ovat suoraan vaikuttaneet elintarvikejalostajien markkinamahdollisuuksiin neljällä tavalla: keskittymisen, ketjuuntumisen, halpakauppojen ja omien merkkien kautta.

Kauppa-alan keskittymisen seurauksena isot myyntiyksiköt, hypermarketit, ovat vallanneet pienten yksiköiden markkinaosuuksia. Euron käyttöönotto vuonna 2002 vauhditti kylä- ja paikallisten kauppojen häviämistä entisestään.

Samanaikaisesti suurimmat kauppa-alan yritykset ovat ketjuuntuneet nopeasti eli keskittäneet tavarahankintaansa. Nykyään noin 80 prosenttia elintarvikkeista ostetaan keskitetysti isoilta toimittajilta ja jaetaan valtakunnallisten logistiikkakanavien välityksellä, kun vain 20 prosenttia ruokatarvikkeista hankitaan paikallisesti.

Kauppaketjujen omien tavaramerkkien merkitys on voimistumassa. Lisäksi halpakauppaketjujen ilmestyminen on muokannut markkinarakennetta.

Nämä muutokset edellyttävät elintarviketuottajilta isompien määrien tuottamista yhä kustannustehokkaammin keinoin. Mittakaavaetujen hyödyntämiseen yltävät vain suurimmat yritykset, joilla on valtakunnallisesti merkittäviä markkinaosuuksia.

Pienillä yrityksillä on mahdollisuus erikoistuotteita valmistamalla käyttää markkinarakoja hyväkseen ja toimittaa tuoreita

Suomen elintarviketeollisuuden tunnuslukuja 1995–2003.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Liikevaihto (käypään hintaan, mrd. €)	7,7	7,8	8,0	7,8	7,5	7,9	8,3	8,4	8,5
Liikevaihto (vuoden 2003 hinnoin, mrd. €)	8,8	8,8	9,0	8,6	8,2	8,4	8,5	8,5	8,5
Henkilöstö (tuhat)	44,9	44,6	44,2	42,8	40,7	39,9	38,6	38,0	38,2
Reaaliliikevaihto henkeä kohti (tuhat €)	195	198	203	201	201	208	220	222	222

Lähteet: Suomen tilastokeskus, Suomen yritykset 1995–2003.

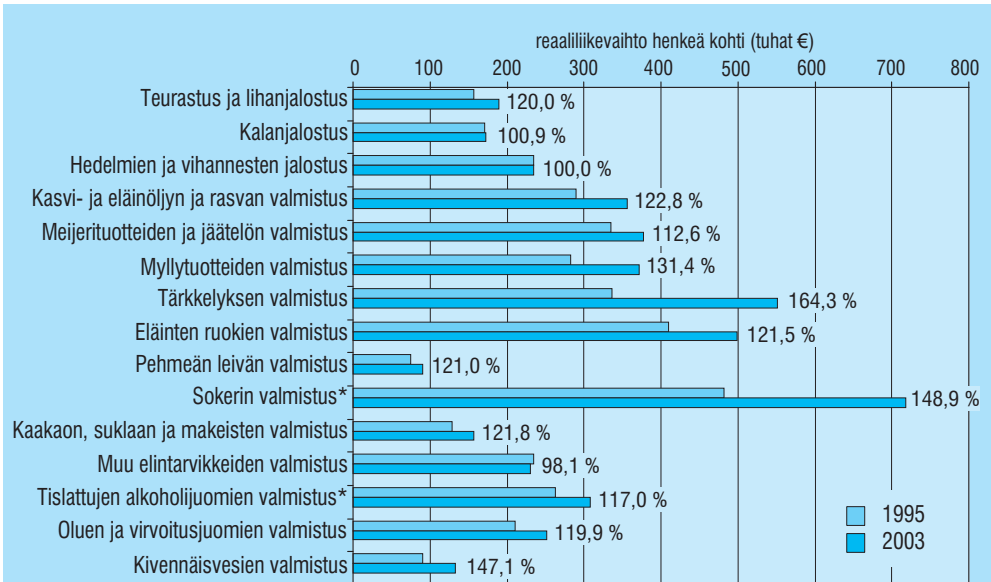
tuotteita paikallisesti. Keskisuuret yritykset ovat sen sijaan haavoittuvaisempia, sillä niiden tarjonta yleensä vastaa suurten kilpailukumppaneiden tuotevalikoimaa. Tämä saattaa ajaa kokoryhmän edustajia vakaviin vaikeuksiin, kuten esimerkki liha-teollisuudessa on osoittanut.

Tuotannon tehostuminen

1980-luvun loppupuolella alkanut kehitys on jatkunut, lähinnä entistä tehokkaampana jalostusteknologiaan sijoittamalla, joka puolestaan on mahdollistanut huomattavia säästöjä työvoimakustannusten saralla. Tuotannonarvo on vuosi vuodelta

noussut yhä vähemmän työpanosta käyttäen. Työn tuottavuus on parantunut niin koko elintarviketeollisuudessa kuin jokaisella toimialalla erikseen.

Työllistettyjen määrä on 1990-luvun alkupuolen nopean laskun jälkeen vähentynyt EU-jäsenyyden aikana hieman hitaampaan tahtiin saavuttaen 38 tuhatta työntekijää vuonna 2003. Elintarvikeryritysten yhteenlaskettu liikevaihto on samanaikaisesti kasvanut 1990-luvun lopun vientimarkkinoiden pientä notkahdusta lukuun ottamatta ja tuotannon bruttoarvo ylsi vuonna 2003 miltei 8,5 miljardiin euroa, joka on käyvin hinnoin 0,8 miljardia euroa vuoden 1995 tasoa korkeampi.

*Vuoden 1995 sijalla vuoden 1997 luku.

Työvoiman tuottavuuden kehitys elintarviketeollisuuden toimialoilla. Lähteet: Suomen tilastokeskus, Suomen yritykset 1995–2003.

Tuotannon arvo henkeä kohti koko elintarviketeollisuudessa nousi reaalihiinnoin 195 000 eurosta 222 000 euroon vuosien 1995 ja 2003 välisenä aikana, eli 14 prosenttia. Työn tuottavuus parani keskimääräistä vauhdikkaammin muun muassa, mylly-, tärkkelys-, rehu-, kasviöljy-, makeis- ja panimoteollisuudessa sekä lihanjalostuksessa ja jopa työvoimaintensiivisellä leipomoalalla.

Tehostuminen näkyy myös yritysten toimipaikkojen vähenemisenä, varsinkin kun valtakunnallista toimipaikkaverkostoa käsittävät suuryritykset ovat viime vuosina ruvenneet maantieteellisesti keskittämään tuotantoaan isompiin laitoksiin sulkemalla samalla pieniä yksiköitään.

Kansainvälistyminen

Maailmanmarkkinoilla globalisaatio kiihtyi 1990-luvulla ja elintarviketeollisuudessa prosessi huipentui vuosituhatvuotisen vaihteessa yrityskauppojen ennätysmääränä. Suomalaiset elintarvikeyritykset ovat olleet rajojen ylittävien sijoitusten aktiiveja osapuolia ja kohteita.

Ulkomaille sijoittamisen ensimmäisiä askeleita otettiin jo 1990-luvun alussa, mutta varsinainen aalto alkoi EU:iin liittymisen jälkeen vuosikymmenen loppupuolella. Pääsyinä tähän on ollut Suomen rajalliset elintarvikemarkkinat ja naapurimaissa avautuneet markkinamahdollisuudet.

Globalisaatiossa ja EU:n sisäisessä kilpailussa tarpeelliseksi nähty kasvu on haettu lähialueilta, pääosin Itämeren alueelta. Ensisijaisesti sijoitukset ovat kohdistuneet Baltian maihin, Ruotsiin, Venäjälle ja Puolaan. Sekä maantieteellisesti että markkinoiden kooltaan nämä kohdealueet sopivat parhaiten kansainvälistymistä suunnitteleville suomalaisyrityksille.

Ulkomaille suuntautunut sijoituskanta kasvoi miljardiin euroon 2000-luvun alkuvuosina. Panimo- ja leipomoalan yritykset sekä meijeri- ja lihanjalostajat ovat sijoittaneet kaikkein aktiivisimmin ulkomaille.

Lisäksi yksittäisiä sijoituksia on tehty mylly-, kasviöljy-, kahvi-, snack-, mallasteollisuuteen.

Samanaikaisesti suomalainen elintarviketeollisuus on kiinnostanut yhä enemmän ulkomaisia sijoittajia. Maahan tulleiden suorien sijoitusten määrä lähti nopeaan kasvuun vuonna 1998 ja ylsi 2,6 miljardiin euroon vuonna 2003. Ulkomaalaisomisteisten yritysten määrä oli samana vuonna 23, joiden joukossa oli useita pieni- ja keskikokoisiaakin. Tämä tarkoittaa sitä, että elintarvikejalostukseen saapuneet sijoitukset ovat varsin keskittyneitä muutamaa suureen yksikköön.

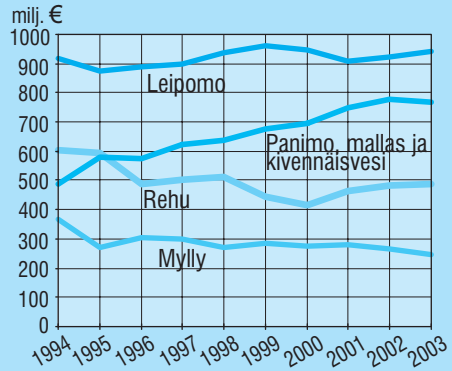
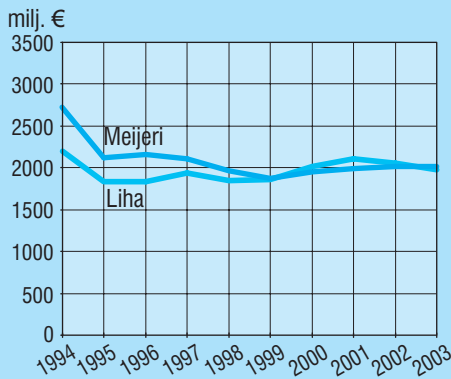
Vuonna 2002 ulkomaalaisomisteisia yrityksiä oli 22, eli 1,1 prosenttia kaikkien elintarvikeyritysten määrästä, mutta ne vastasivat 19,2 prosenttia alan liikevaihdosta, 25,3 prosenttia jalostusarvosta, 29,7 prosenttia liikevoitosta sekä työllistivät 19 prosenttia henkilöstöstä.

Ulkomaalaisten sijoittajien suosituimmat kohdetoimialat ovat olleet panimo-, sokeri-, makeis- ja keksiteollisuus sekä hedelmien ja vihannesten jalostus ja muiden elintarvikkeiden valmistus, jotka yhdessä houkuttivat suurimmat investoinnit. Merkittävimmät sijoittajamaat ovat olleet Pohjoismaita, ensisijaisesti Ruotsi ja Tanska.

Toimialojen rakennekehitys EU-jäsenyyden aikana

EU-jäsenyyden aikana Suomen elintarviketeollisuuden liikevaihtoa on kuvannut nousu- ja laskukausien vaihtelu. EU:iin liittyttyä elintarvikkeiden kuluttajahinnat putosivat keskimäärin 11 prosenttia, mutta toimialojen ja tuoteryhmien väliset erot olivat suuria.

Ensimmäisenä vuonna elintarviketeollisuuden liikevaihto laski reaalihiinnoin 4,7 prosenttia, mikä johtui hyvin pitkälti hintojen alenemisesta. Hinnanlaskun aiheuttama kulutuksen volyyminousu pystyi hieinan tasapainottamaan alan supistumista.

Suomen liha- ja meijeriteollisuuden sekä muutaman elintarviketeollisuuden toimialan liikevaihto vuoden 2003 hinnoin.

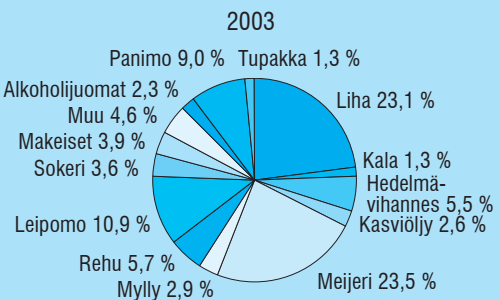
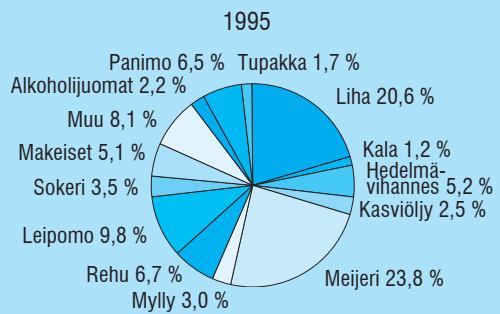
Laman jälkeisinä vuosina markkina-perusteinen käyty Venäjänkauppa toipui nopeasti. Hyvät vientimahdollisuudet ja kotimaisen kulutuksen muutokset käänsivät liikevaihtokehityksen lievään nousuun vuonna 1997.

Venäjän ruplan devalvointi kuitenkin romahdutti vientiä ja koko teollisuusalan liikevaihdon reaaliarvo laski 5,6 prosenttia vuonna 1998 ja 4,5 prosenttia vuonna 1999. Seuraavat kaksi vuotta toivat jälleen kasvua lähes 2 prosentin vuosivauhdilla, kun taas vuosina 2002 ja 2003 reaali-hinnoin laskettu tuotannon arvo on pysynyt lähestulkoon edellisvuosien tasolla.

EU-jäsenyyden aikana on toimialojen kesken tapahtunut huomattavia rakennemuutoksia. Tuotannon arvon supistuminen vuodesta 1994 vuoteen 1995 oli merkittävin niillä aloilla, joissa raaka-aineen merkitys kustannustekijänä oli suuri, kuten liha-, meijeri ja myllyteollisuudessa.

Meijeriteollisuus ja lihanjalostus ovat Suomen elintarviketeollisuuden kaksi suurinta toimialaa. Perinteikkääseen Venäjän kauppaan liittyvät muutokset ovat vaikuttaneet meijerialan liikevaihtoon. Venäjän ruplan kriisi verotti meijerialan liikevaihtoa varsin rajusti vuosina 1998 ja 1999.

Lihanjalostus on kehittynyt tasaisemmin EU-jäsenyyden tuomasta jyrkästä hinnanalaskusta toivuttuaan. Korkeampi-hintaisten tuotteiden kuten einesten ja valmiiden ruokien suosio sekä broilerin kulutuksen kolminkertaistuminen ovat tuke- neet alan liikevaihdon kasvua.

Suomen elintarviketeollisuuden toimialojen keskeinen rakennemuutos.

Muista suurista toimialoista leipomo-teollisuus, sisältäen pehmeän leivän ja näkileivän tuotannon, sekä panimoteollisuus, sisältäen mallasteollisuuden, virvoitusjuomien ja kivennäisvesien tuotannon, ovat puolestaan onnistuneet kasvattamaan liikevaihtoaan EU-jäsenyyden aikana.

Leipomokulttuuri ja kulutustottumukset ovat olleet murroksessa, kun yksinkertaisten tumman ja vaalean leivän kulutus on vuosikymmenien kuluessa monipuolistunut satojen eri tuotteiden, kuten erikoisleipien, pakasteiden ja kahvileipien kulu-tukseksi. Prosessi on jatkunut EU-jäsenyyden aikana, kun kulutus on siirtynyt yhä korkeampihintaisten tuotteiden suuntaan.

Panimoyritysten kasvua on ylläpitänyt ensisijaisesti virvoitusjuomien ja kivennäisveden kulutuksen tuntuva volyyminousu.

Pääalojen kehitystrendit heijastuvat myös toimialojen keskeisessä rakenne-muutoksessa. EU-vuosien aikana panimo- ja virvoitusjuomateollisuus sekä lihanjalostus ovat kasvattaneet eniten osuuttaan elintarvikemarkkinoilla, kummankin osuus laajeni 2,5 prosenttiyksiköllä.

Leipomoalan osuus on kasvanut, kun taas rehuteollisuuden osuus on kaventunut yhdellä prosenttiyksiköllä. Muiden elintarvikkeiden heterogeenisen toimialaryhmän osuus on vähentynyt eniten, 3,5 prosenttiyksikköä. Makeisteollisuus on menettänyt osuudestaan 1,2 prosenttiyksikköä. Kaikki muut toimialat ovat suurimmaksi osaksi säilyttäneet osuutensa elintarviketeollisuuden kokonaisliikevaihdon sisällä.

Ulkomaankauppa

Vuonna 2004 elintarvikkeita vietiin Suomesta yhteensä 910 milj. euron arvosta, mikä oli lähes kolme prosenttia vähemmän kuin edellisvuonna. Suomen elintarvikevientiä kuvaa nousu- ja laskukausien vaihtelu.

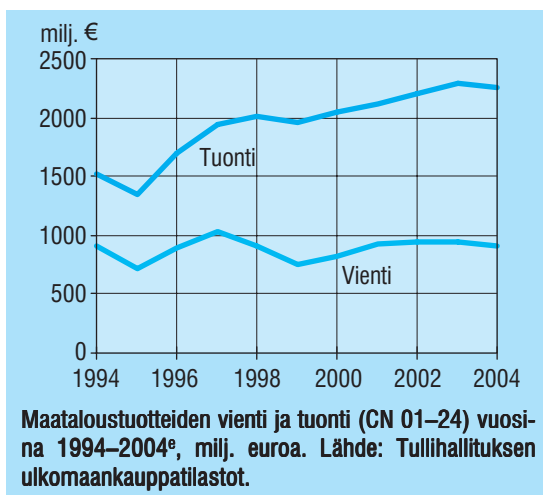
Vienti on kasvanut tasaisesti EU-jäsenyyden alkuvaikeuksien jälkeen ja kasvoi ennätykseen vuonna 1997, mutta Venäjän ruplan devalvaatio romahdutti sen vuonna 1998. Vuodesta 1999 vienti lähti uuteen nousuun, mutta muutaman vuoden kestänyt kasvu pysähtyi vuonna 2003.

Venäjän viennin supistuminen on ollut yhtenä syynä elintarvikeviennin vähene-miseen. Myös USA:han suuntautuva elin-tarvikevienti on vähentynyt.

Venäjän vienti merkitsee edelleen noin viidennestä koko Suomen elintarvikeviennistä. Vienti toiseksi tärkeimpään kohdemaahan, Ruotsiin, on noussut viime vuosina tasaisen nopeasti.

Elintarvikeviennin merkittävin yksittäinen tuoteryhmä ovat edelleen juustot. Vuonna 2004 juustojen osuus kokonaisviennistä oli 13 %. Muita tärkeitä vientituotteita ovat voi, sokeriteollisuuden tuotteet, sianliha, vilja ja alkoholijuomat.

Elintarvikkeita tuotiin Suomeen 2 250 milj. euron arvosta vuonna 2004, mikä on edellisvuoden tuontia 1,6 % vähemmän. Näin ollen vuonna 1999 alkanut – noin 4 %:n vuosivauhdilla edennyt – kasvu pysähtyi. Hedelmien, raakakahvin, alkoholijuomien ja tupakan osuus elintarvikkeiden kokonaistuonnista on noin kolmannes. Muita tärkeitä tuontituotteita ovat mm. vihannekset, juusto ja viljavalmisteet.

3. MAATALOUSPOLITIikka

Suomen maatalouspolitiikan kansallisten tavoitteiden keskeinen lähtökohta on ollut suomalaisen maatalouden pysyvän, olosuhteista aiheutuvan kilpailukykyhaitan kompensoiminen, jotta kotimainen tuotanto voi menestyä EU:n yhteismarkkinoilla. Tähän on pyritty sekä EU:n yhteisen maatalouspolitiikan kehittämällä Suomen tarpeita vastaavaan suuntaan että liittymisehtojen mahdollistamalla kansallisilla toimenpiteillä.

3.1. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka

EU:n maataloustuotteiden markkinoita ohjataan hallinnollisin keinoin kuten useimmissa teollisuusmaissa. Unionin sisäisten markkinoiden hintataso pidetään maailmanmarkkinahintoja korkeammalla tasolla pääasiassa hintapolitiikan keinoin. Yhteistä politiikkaa toteutetaan tuotekohtaisten markkinajärjestelmien avulla. Peruslähtökohta on, että unionin sisäisten hintojen aleneminen määrätyn tason alapuolelle estetään julkisin interventioin ja samalla tuontielintarvikkeiden hintataso kohotetaan EU-hintojen tasolle tullien avulla. Lisäksi vientiä edistetään vientituella.

Markkinoita säädellään EU:ssa myös tuotanto- ja tukioikeuskiintiöiden kautta. Tuotantokiintiöt ovat käytössä maidolla ja sokerilla. Tukikiintiöt ovat käytössä vilja- ja öljykasvien viljelyalan, perunatärkkelyksen, emolehmien, sonnien ja uuhien osalta. Suomen osalta tuotanto- ja tukikiintiöiden suuruus on määritelty liittymissopimuksessa.

Vuosina 1992 ja 1999 tehtyjen politiikkauudistusten myötä viljojen ja nautanlihan interventiohintoja alennettiin EU:ssa kohti maailmanmarkkinahintoja. Hintojen alennukset kompensoitiin suorilla tuilla, minkä seurauksena eläin- ja pinta-alaperusteisten tukien asema on

muodostunut keskeiseksi tuotekohtaisissa hinta- ja markkinajärjestelmissä.

EU:n maatalouspolitiikka uudistuu

Kesäkuussa 2003 sovittiin EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksesta, joka on suurimpia sen yli 40-vuotisessa historiassa. Uudistuksen myötä pääosa EU:n peltokasvi- ja kotieläintuista irrotetaan tuotannosta ja jäsenmaihin perustetaan uusi tuotantoon sitomaton tilatukijärjestelmä. Tilatukeen sisällytetään pääosa EU:n kokonaan rahoittamista tuista. Tukeen liitetään samalla uusia, ympäristöön, pellon viljelykunnan ylläpitoon, elintarviketurvallisuuteen, eläinten hyvinvointiin ja työturvallisuuteen liittyviä ehtoja.

Uudistuksen toimeenpanon voi aloittaa vuonna 2005. Viimeistään se pitää toteuttaa vuonna 2007. Suomessa järjestelmä otetaan käyttöön vuoden 2006 alusta.

Uudistukseen sisältyy myös ns. modulaatio, jolla asteittain kasvava osuus CAP-tuista siirretään EU:n budjetin kautta maaseudun kehittämistoimenpiteisiin. Modulaatio ei koske kunkin tilan tuen ensimmäistä 5 000 euroa. Sen ylittävältä osalta leikkaus on 3 % vuonna 2005, 4 % vuonna 2006 ja 5 % vuodesta 2007 eteenpäin.

Maitopolitiikkaa uudistetaan alentamalla voim interventiohintaa yhteensä 25 % ja rasvattoman maitojauheen 15 % vuosina 2004–2007. Tämän seurauksena voim sekä maitotuotteiden rasvaosan hinnat tulevat selvästi alenemaan EU:ssa.

Rajujen leikkausten vastapainona maitokiintiöjärjestelmää jatketaan aina vuoteen 2015 saakka. Korvauksena interventiohintojen alennuksesta seuraavasta maidon tuottajahinnan alenemisesta maidontuottajat saavat lypsylehmäpalkkion, joka irrotetaan tuotannosta viimeistään vuonna 2007 ja liitetään tilatukeen. Suomessa tämä tapahtuu vuonna 2006.

Maataloustuet Suomessa

Tuen merkitys maatalouden tulonmuodostuksessa on Suomessa epäsuotuisista luonnonoloista johtuen selvästi suurempi kuin muissa EU-maissa. Vuonna 2004 tukien kokonaismäärä oli noin 1,8 mrd. euroa, mikä vastaa 45 % maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotosta.

Koska EU:n maatalouspolitiikka sopii huonosti pohjoiselle pientilavaltaiselle maataloudelle, Suomi maksaa kansallisista varoista 56 % maataloutensa tarvitsemasta tuesta ja vain 44 % tulee EU:n maatalousbudjetista

Yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tukea Suomen maatalous saa vuonna 2005 yhteensä 1 260 milj. euroa. Tuki koostuu peltokasvien ja kotieläinten ns. CAP-tuesta (515 milj. euroa), epäsuotuisien maatalousalueiden luonnonhaittakorvauksesta (423 milj. euroa) ja ympäristötuesta (322 milj. euroa). Tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia.

CAP-tuet rahoitetaan kokonaisuudessaan EU:n budjetista. Luonnonhaittakorvauksesta EU maksaa noin 32 % ja ympäristötuesta 55 %. Loput maksetaan kansallisista varoista.

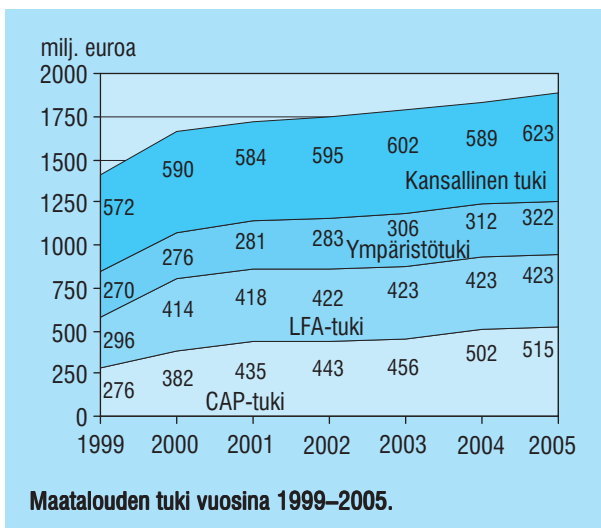
CAP-tuet

Peltoalan ja kotieläinten määrän perusteella maksettavilla CAP-tuilla on merkittävä asema yhteisessä maatalouspolitiikassa. CAP-eläintuet koostuvat sonni-, emolehmä-, uuhi-, laajaperäistämisen- ja teuraspalkkioista. Peltokasvien hehtaari-perusteiseen CAP-tukeen oikeuttavia kasveja ovat viljat, valkuaiskasvit, öljykasvit ja öljypellava. Vuodesta 2000 alkaen tukea on myönnetty myös säilörehunurmelle niissä jäsenvaltioissa, joissa ei perinteisesti viljellä maissia. Vuonna 2001 CAP-tuki laajennettiin koskemaan lisäksi kuitupellavaa ja hampppua.

Peltokasvien hehtaarituen suuruus määräytyy historiallisten alueellisten viitesatojen perusteella. Tuki on 63 euroa tonnilta kerrottuna vastaavalla alueen viitesadolla. Suomessa ja Pohjois-Ruotsissa viljalle ja öljykasveille maksetaan lisäksi ns. kuivatustukea 24 euroa tonnilta. Kun 24 euron suuruinen lisäkorvaus otetaan huomioon, viljan hehtaarituki vuonna 2005 on A-alueella 295 €/ha, B- ja C1-alueella 243 €/ha ja C2-C4-alueella 200 €/ha. Koska peltokasvien tuki perustuu alueelliseen satotasoon, hehtaarituet jäävät Suomessa selvästi EU:n keskitason alapuolelle.

EU:n rahoittamat ja osarahoitteiset tuet, milj. euroa.

	2000	2001	2002	2003	2004 ^e	2005 ^{arvio}
Yhteensä	1 072	1 134	1 148	1 185	1 237	1 260
CAP-tulotuki	382	435	443	456	502	515
Peltokasvien CAP-tuki	327	345	345	345	362	351
Muut peltoalatu	9	10	10	10	10	10
CAP-eläintuki	46	80	88	101	130	154
Luonnonhaittakorvaus	414	418	422	423	423	423
EU:n osuus	128	130	131	137	137	137
Kansallinen osuus	286	288	291	286	286	286
Ympäristötuki	276	281	283	306	312	322
EU:n osuus	155	157	158	167	171	177
Kansallinen osuus	121	124	125	139	141	145
EU:n osuus yhteensä	665	722	732	760	810	829
Kansallinen osuus yhteensä	407	412	416	425	427	431

Kesäkuussa 2003 hyväksytyn EU:n maatalouspolitiikan uudistuksen toteutuessa jäsenmailla on mahdollisuus irrottaa kaikki vuosien 2000–2002 tuotannon perusteella maksettu CAP-tuki tuotannosta, tai jättää tietyt säädetyt enimmäismäärät sidotuksi tuotantoon.

Luonnonhaittakorvaus (LFA)

Tietyt maaseutualueet on luokiteltu EU:ssa epäsuotuisiksi alueiksi. Luonnonhaittakorvaus eli LFA-tuki on tarkoitettu turvaamaan maaseutuelinkeinojen jatkuvuus näillä alueilla ja säilyttämään samalla maaseutu asuttuna. Jäsenyysneuvotteluissa sovittiin, että 85 % Suomen peltoalasta (B- ja C-tukialueet) kuuluu LFA-tuen piiriin. Kesäkuussa 2000 komissio kuitenkin hyväksyi Suomen esityksen alueen laajentamisesta myös A-tukialueelle. Näin ollen Suomesta tuli ensimmäinen EU-maa, jossa LFA-tukea voidaan maksaa ehdot täyttävälle viljelijöille koko maassa. Tuki kattaa koko viljellyn peltoalan (2,16 miljoonaa hehtaaria).

Vuonna 2004 LFA-tukea maksettiin Suomessa yhteensä 423 milj. euroa. Suomessa EU:n rahoitusosuus luonnonhaittakorvausten osalta on tavoite I-alueilla 50 % ja muualla Suomessa 25 %. Keskimääräinen rahoitusosuus on 32 %. Tukea

maksetaan A-alueella 150 €/ha, B- ja C1-alueella 200 €/ha ja C2–C4 alueella 210 €/ha.

Ympäristötuki

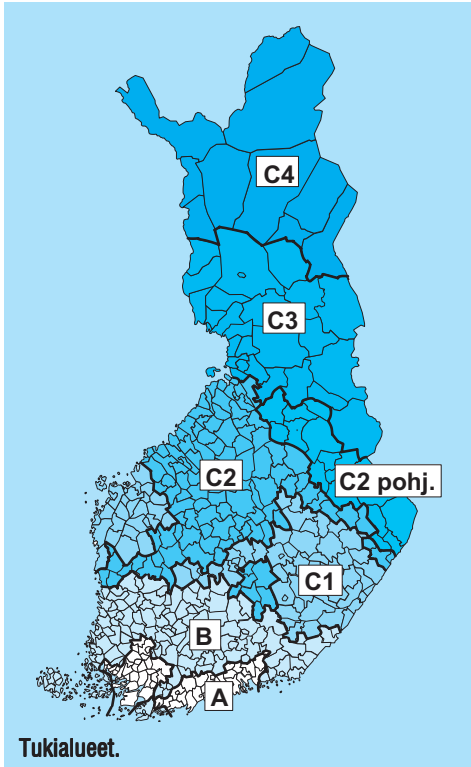
EU:n osarahoittama ympäristötukijärjestelmä on osa vuoden 1992 CAP-reformin yhteydessä laadittua EU:n ympäristöohjelmaa. Uusien jäsenmaiden liittyessä unioniin vuonna 1995 ympäristötuki oli kaikkien kolmen uuden jäsenen liittymisneuvotteluissa tärkeä osa maatalousratkaisua.

Ympäristötuelle korvataan tuotannon vähenemisestä ja kustannusten lisääntymisestä aiheutuneet tulonmenetykset viljelijöille, jotka sitoutuvat maatalouden ympäristökuormitusta vähentäviin toimenpiteisiin. Tuki jakautuu perustoimenpiteisiin, lisätoimenpiteisiin ja erityistukisopimuksiin. Ympäristöllinen pääpaino on vesiensuojelussa. Lisäksi pyritään rajoittamaan päästöjä ilmaan, vähentämään torjunta-aineiden käytöstä aiheutuvia riskejä sekä huolehtimaan maaseutumaisemasta ja luonnon biologisesta monimuotoisuudesta.

Vuonna 2004 ympäristötukea maksettiin 312 milj. euroa. Vuodelle 2004 tukea on budjetoitu maksettavaksi 322 milj. euroa. EU:n rahoitusosuus on keskimäärin 55 %.

3.2. Kansallinen tukipolitiikka

Kansallisista varoista maksettavat pohjoinen tuki, Etelä-Suomen kansallinen tuki, ympäristötuen ja luonnonhaittakorvauksen kansalliset lisäosat sekä erät muut tukimuodot muodostavat kokonaisuuden, jolla pyritään varmistamaan suomalaisen maatalouden toimintaedellytykset maan eri osissa ja eri tuotantosuunnissa. EU-jäsenyysneuvottelujen yhteydessä sovittiin peruseräistä, joita sovelletaan kan-

Tukialueet.

sallisen tuen tasoa ja alueellista jakoa määritettäessä. Tuen avulla ei saa lisätä tuotantoa eikä tuen määrä saa ylittää liittymistä edeltänyttä kokonaistukitasoa. Lisäksi tuki asetettiin siirtymäkaudella vuosittain alenevaksi sillä perusteella, että suomalaistilojen kilpailukyvyyn oletetaan paranevan tilakoon kasvun ja muun sopeutumisen myötä.

Vuoden 2004 tuotannolle maa- ja puutarhatalouden kansallista tukea maksettiin yhteensä 589 milj. euroa. Vuonna 2005 kansalliseen tukeen on varattu yhteensä lähes 623 milj. euroa.

Kansallinen tuki koostuu pohjoisesta tuesta (333 milj. euroa), Etelä-Suomen kansallisesta tuesta (100 milj. euroa), ympäristötuen kansallisesta lisäosasta (55 milj. euroa), luonnonhaittakorvauksen kansallisesta lisäosasta (120 milj. euroa) ja eräistä muista tukimuodoista. Tukea maksetaan hehtaareiden ja eläinten lukumäärän perusteella sekä maidon lisähintana. Puutarhatuotannolle tukea maksetaan varastointitukina ja avomaapuutarhatuo-

tannon pinta-alaperusteisena hehtaari-tukena sekä kasvihuonetukena.

Tukien kohdentamiseksi Suomi on jaettu seitsemään tukialueeseen. Koko maassa maksettavia tukia ovat CAP-tuki, epäsuotuisten alueiden luonnonhaittakorvaus ja ympäristötuki.

Pohjoista tukea maksetaan C-tuki-alueella. Tuen porrastusta varten pohjoisen tuen alue on jaettu viiteen osaan. Tuki-alueilla A ja B maksetaan liittymissopimuksen artiklan 141 perusteella neuvoteltua Etelä-Suomen kansallista tukea (ns. vakavien vaikeuksien tukea) sekä ympäristötuen kansallista lisäosaa.

Pohjoinen tuki

Suomen liittymissopimus (artikla 142) sisältää oikeuden maksaa kansallista pohjoista tukea 62. leveyspiirin pohjoispuolisille ja siihen rajoitetuille alueille eli C-tukialueille. Runsas 1,4 milj. ha eli 55,5 % Suomen viljelykelpoisesta peltoalasta on määritelty tukeen oikeutetuksi alueeksi.

Pohjoinen tuki koostuu maidon tuotantotuesta, kotieläinten lukumäärän perusteella maksettavista tuista ja viljelyalaan perustuvista tuista. Pohjoisen tuen järjestelmä sisältää myös kasvihuonetuotannon tuen ja puutarhatuotteiden, metsämarjojen ja -sienten varastointituen sekä porojen eläinکوhtaisen tuen.

Vuoden 2004 tuotannolle pohjoista tukea maksettiin yhteensä noin 387 milj. euroa. Merkittävimmät yksittäiset tukimuodot olivat maidon pohjoinen tuotantotuki (202 milj. €) ja pohjoinen kotieläinyksikkötuki (105 milj. €).

Etelä-Suomen kansallinen tuki

Etelä-Suomen eli AB-tukialueen kansallinen tuki perustuu Suomen liittymissopimuksen artiklaan 141. Artikla on mahdollistanut kansallisen tuen maksamisen liittymisestä aiheutuviin vakaviin vaikeuksiin. Artikla 141 ei kuitenkaan määrittele vakavia vaikeuksia eikä rajaa tuen kesto-aikaa.

Suomalaiset ovat tulkinneet artiklan tarkoittavan valtuutusta pitkäaikaisen tuen maksuun. EU:n komissio on puolestaan nähnyt sen lähinnä määräaikaisena ratkaisuna. Komission mukaan Suomen olisi kasvatettava tilakokoja kilpailukyvyyn parantamiseksi, jolloin kansallisia tukia ei lopulta enää tarvittaisi.

Suomen on neuvoteltava artiklan 141 perusteella maksettavan tuen käyttämisestä komission kanssa määräajoin. Lokakuussa 2003 saavutetun neuvottelutuloksen perusteella Suomi voi myöntää sekä kansallisia suoria tukia että korotettua investointitukea Etelä-Suomen kotieläintaloudelle ja puutarhatuotannolle vuoden 2007 loppuun saakka.

Hyväksyessään 141-tuen jatkon komissio kuitenkin edellytti tukien asteittaisesta alentamisesta 38,5 milj. eurolla vuoden 2003 tasosta vuoteen 2007. Vuonna 2004 tukisumma oli 127 milj. euroa ja vuonna 2005 tasan 100 milj. euroa. Tämän jälkeen tuki vähenee kolmella miljoonalla eurolla vuosittain. Toisaalta Suomi voi maksaa Etelä-Suomen viljelijöille vuodesta 2005 lähtien aiempaa enemmän luonnonhaittakorvausta eli LFA-tukea.

Lokakuun 2003 ratkaisu tarkoittaa sitä, ettei kiista 141-artiklan tulkinnasta ratkennut lopullisesti. Tukijärjestelmää tarkastellaan uudelleen Suomen Euroopan komissiolle vuonna 2006 toimitettujen tietojen perusteella.

Ympäristötuen kansallinen lisäosa

Kasvinviljelyn kansallista tukea maksettiin vuodesta 1997 vuoteen 2003. Tuen kokonaismäärä kasvoi 21 milj. eurosta noin 100 milj. euroon. Hehtaariperusteista tukea maksettiin lähinnä tärkeimmille peltokasveille ja avomaavihanneksille A- ja B-tukialueilla. Lisäksi tukea maksettiin koko maassa rehunurmelle.

Vuodesta 2004 lähtien kasvinviljelyn tuki on maksettu ympäristötuen kansallisen lisäosan muodossa. Lisäosa määritellään suhteessa ko. kasvin ympäristötukeen (%). Lisäosaa maksetaan A- ja B-tukialueilla. Pohjoisen tuen alueella vastaava tukimäärä maksetaan pohjoisena tukena.

Luonnonhaittakorvauksen kansallinen lisäosa

Luonnonhaittakorvauksen kansallista lisäosaa maksetaan koko maassa vuodesta 2005 alkaen. Lisäosasta sovittiin alustavasti Suomen ja komission välisissä 141-neuvotteluissa vuonna 2003. Lisäosan pohjaosaa maksetaan peltoalalle tukialueilla A, B ja C1 enintään 20 €/ha ja alueilla C2–C4 enintään 25 €/ha. Lisäksi kotieläintilojen peltoalalle maksetaan kotieläin- ja korotusta enintään 80 €/ha. EU-osarahoitetun luonnonhaittakorvauksen ja kansallisen lisäosan määrä voi olla yhteensä koko maassa keskimäärin enintään 250 €/ha.

Maatalouden kansallinen tuki, milj. euroa (tuotantovuoteen kohdistuvat tuet).

	2000	2001	2002 ^e	2003 ^e	2004 ^e	2005 ^{arvio}
Yhteensä	590	583,5	594,7	601,8	588,7	622,5
Pohjoinen tuki	354	354,9	353,8	357,6	387,0	332,5
Etelä-Suomen kansallinen tuki	141	134,9	133,6	130,8	127,0	100,0
Kasvinviljelyn kansallinen tuki	76	80,5	93,0	98,7		
Ympäristötuen kansallinen lisäosa					60,0	55,0
LFA-tuen kansallinen lisäosa						120,3
Muut kansalliset tuet	19	13,2	14,3	14,7	14,7	14,7

4. MAATALOUDEN TALOUDELLINEN TILA

4.1. Maataloustulo

Suomen liittyminen EU:n jäseneksi on merkinnyt maatalousyrittäjille enemmän tulkia, mutta samaan aikaan maataloustulo on laskenut. Vuodesta 1994 vuoteen 2004 nimellinen maataloustulo on laskenut noin 24 %. Kiintein hinnoin laskien maataloustulo oli vuonna 2004 lähes 34 % alempi kuin vuonna 1994.

Maa- ja puutarhatalouden tuottoja ja kustannuksia sekä tulosta seurataan MTT Taloustutkimuksessa vuosittain laadittavan kokonaislaskelman avulla. Tuloskehitystä arvioidaan kokonaislaskelmassa maataloustulo -käsitteen avulla. Maataloustulo kuvaa yrittäjäperheen työlle ja omalle pääomalle jäävää euromääräistä korvausta.

Maataloustulo laski jyrkästi EU-jäsenyyden alussa. Vuonna 1994 nimellinen maataloustulo oli 1 407 milj. euroa. Se laski vuoteen 1998 mennessä noin 40 %. Vuonna 1999 maataloustulon pudotus loppui ja arvo alkoi maltillisesti nousta. Maataloustulo ylsi 1 148 milj. euroon vuonna 2002, jonka jälkeen on tapahtunut lähinnä kokonaiskustannusten noususta johtuvaa alenemista.

Vuonna 2004 maataloustuloa kertyi runsaat 1 075 milj. euroa. Laskua edelliseen vuoteen oli 4,1 % eli 46 milj. euroa.

Maataloustulon reaalisin ja nimellisen arvon kehitys oli vuosina 1994–1998 samansuuntaista. Tästä eteenpäin reaalin maataloustulon kehitys on jäänyt jälkeen yleisestä kustannustason kehityksestä. Esimerkiksi 2000-luvulla reaalisin maataloustulon taso on jäänyt keskimäärin 10 % pienemmäksi kuin yleinen kustannuskehitys olisi vaatinut.

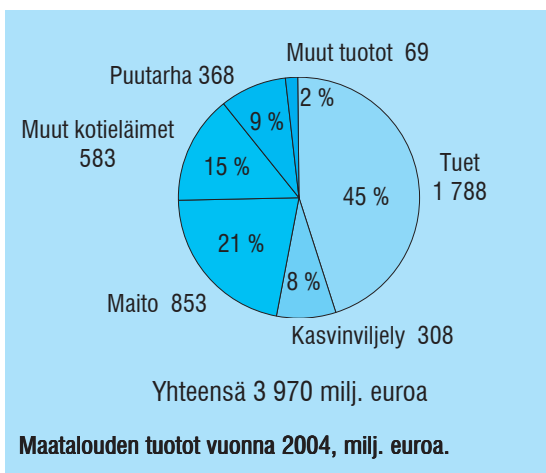
EU-jäsenyyden myötä Suomen tuottajahintataso aleni 40–50 % heti vuoden 1995 alussa. Tuotantopanosten hintojen aleneminen ei riittänyt kompensoimaan kokonaistuoton laskua, joten alenevia tuottajahintoja ja pohjoisista luonnonolosuhteista aiheutuvia haittoja on kompensoitu erilaisilla tuilla.

Kymmenessä vuodessa viljelypinta-alan ja kotieläinten lukumäärän mukaan maksettavien suorien tulotukien osuus maatalouden kokonaistuotosta on kasvanut merkittävästi. Vuoden 2004 kokonaistuotosta keskimäärin 45 % oli erilaisia suoria tukia. Vuonna 1994 suorien tukien osuus oli alle viidennes.

Maataloustulo nimellisin ja vuoden 2004 hinnoin vuosina 1994–2004e, milj. euroa.

	Kokonaistuotto nimellisin hinnoin	Kokonaiskustannus nimellisin hinnoin	Maataloustulo nimellisin hinnoin	Maataloustulo vuoden 2004 hinnoin	Vuosimuutos vuoden 2004 hinnoin, %
2004 ^e	3 970	2 895	1 075	1 075	-4,3
2003	3 932	2 811	1 121	1 123	-3,3
2002	3 960	2 812	1 148	1 161	2,6
2001	3 900	2 798	1 102	1 131	4,2
2000	3 753	2 722	1 031	1 086	6,0
1999	3 520	2 579	941	1 024	4,4
1998	3 484	2 594	890	980	-17,7
1997	3 609	2 542	1 067	1 191	-3,6
1996	3 650	2 556	1 093	1 236	-12,7
1995	3 759	2 515	1 245	1 415	-12,4
1994	4 270	2 864	1 407	1 615	26,4

EU-jäsenyys on siten vaikuttanut merkittävästi viljelijöiden kokonaistuottojen tasoon ja rakenteeseen. Ensimmäisenä jäsenyysvuonna 1995 nimellinen kokonaistuotto laski 4,3 mrd. eurosta 3,8 mrd. euroon pääosin markkinoilta saadun tuoton puolittumisen seurauksena.

Kokonaistuotot pysyivät vuoden 1995 tasossa koko 1990-luvun lopun, mutta alkoivat kasvaa asteittain 2000-luvulla.

Vuonna 2004 nimelliset maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotot saavuttivat liki 4 mrd. euron tason. Myyntituloista kertyi yhteensä 2,1 miljardia euroa. Tukia maksettiin yhteensä 1,8 miljardia euroa.

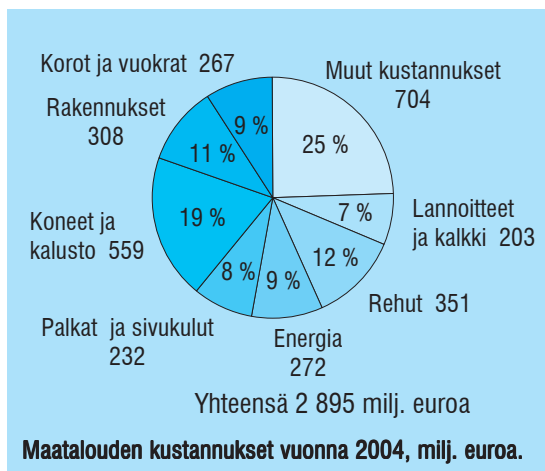
Suurin osa maa- ja puutarhatalouden myyntituloista eli 1,4 miljardia euroa on peräisin kotieläintuotannosta. Kasvinviljelyn myyntitulot ovat 0,3 miljardia euroa ja puutarhatalouden 0,4 miljardia euroa.

Tuki muodostuu kahdesta pääosasta: EU:n yhteisen maatalouspolitiikan säännösten perusteella maksettavasta tuesta ja Suomen maksamasta kansallisesta tuesta. EU:n kokonaan tai osittain rahoittamat tuet ovat nousseet vuodesta 2000 lähtien. EU-tukia Suomen maatalous sai vuonna 2004 yhteensä 1,2 mrd. euroa. Tämän lisäksi maataloilille maksettiin kansallista tukea yhteensä 0,6 mrd. euroa.

Maa- ja puutarhatalouden kokonaiskustannukset laskivat EU-jäsenyyden alussa 2,9 mrd. eurosta 2,5 mrd. euroon tuotantopanosten hintojen laskun myötä. Tämän jälkeen kustannusten nousu on ollut maa- ja puutarhataloudessa yleistä kustannustason nousua nopeampaa. Vuonna 2004 kokonaiskustannukset olivat noin 2,9 mrd. euroa, eli nimellisin hinnoin samalla tasolla kuin vuonna 1994.

Kustannuksista tarvikkekustannukset ovat muodostavat runsaan kolmanneksen ja poistokustannukset runsaan neljänneksen. Kustannusrakenteessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia EU-aikana.

Arvioitaessa maataloustulon kehitystä on huomioitava samanaikainen voimakas rakennekehitys Suomen maatalous- ja puutarhasektorilla. Rakennekehityksen myötä yritysten määrä on vähentynyt EU-jäsenyyden aikana huomattavasti, jolloin yritystä kohti laskettu maataloustulo on saattanut kasvaa. Toisaalta jatkavat yritykset ovat sijoittaneet yhä enemmän omaa pääomaa ja yrittäjäperheen omaa työtä tuotantotoimintaan. Maataloustulon kokonaistason kasvaminen (laskeminen) ei siten välttämättä merkitse yrityskehityksen tuloksen paranemista (huonontumista).

4.2. Maatalouden tuottavuuskehitys

Myönteinen tuottavuuskehitys maataloudessa on yksi keskeisimpiä EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) tavoitteita. Tuottavuus tarkoittaa tuotannon määrän ja tuotannossa käytettyjen tuotantopanosten määrän suhdetta. Tuottavuus paranee, jos samalla tuotantopanosten määrällä, kuten työllä ja pääomalla, saadaan aikaan yhä suurempi määrä tuotantoa tai, jos samaan tuotantomäärään päästään käyttämällä yhä vähemmän tuotantopanoksia.

Myönteinen tuottavuuskehitys on tärkeä tavoite ja se on kansantalouden kasvun edellytys. Tuottavuuskehitys pitkälti ratkaisee kuinka suomalaisen maatalouden kilpailukyky kehittyy EU:n yhteismarkkinoilla ja millaiseen tulotasoon viljelijöillä on mahdollisuudet päästä. Tuottavuuskehitystä pidetään myös ympäristön kannalta hyvänä, koska maatalouden tuottavuuden parantuessa sama määrä elintarvikkeita pystytään tuottamaan pienemmällä luonnonvarojen käytöllä.

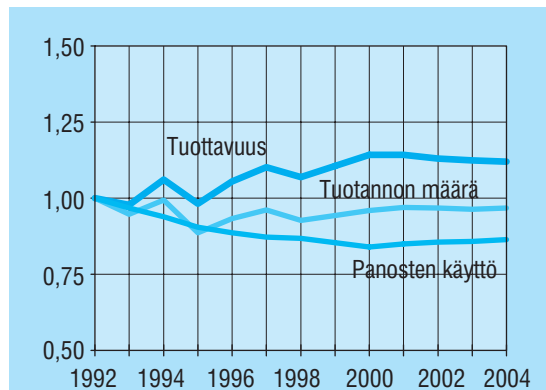
Tuottavuuskehityksen mittauksessa tulee kiinnittää huomiota perusvuoteen sekä siihen kuinka tarkkaan kustannukset ja tuotot on kohdennettu kullekin vuodelle. Kassaperusteisen maa- ja puutarhatalouden kokonaislaskelman perusteella ei tämän vuoksi voida suoraan arvioida EU-jäsenyyden aikana tapahtunutta tuottavuuskehitystä käyttämällä perusvuosina joko vuotta 1994 tai 1995. Tuolloin tapahtuneet varsin mittavat maatilavarastojen muutokset aiheuttavat epätarkkuutta tuottavuuslukuihin. Koska kokonaislaskelmaa ei voida oikaista suoriteperusteiseksi, toteutetaan tarkastelu käyttämällä perusvuotena vuotta 1992, jolloin jäsenyysneuvottelut olivat jo alkaneet, mutta niiden vaikutukset maatalouteen olivat vielä melko pieniä.

Suomen koko maataloudessa saatiin vuonna 2004 samalla panos-

määrällä aikaan noin 12,0 % enemmän tuotosta kuin vuonna 1992. Tuotannon kokonaismäärä oli 96,8 % ja panosten käyttö 86,4 % vuoden 1992 tasosta. Maatalouden tuottavuus nousi tarkasteluajan kohtana keskimäärin 0,95 % vuodessa. Muuttuneen taloudellisen toimintaympäristön ei voidakaan todeta välittömästi kiihdyttäneen maatalouden tuottavuuskehitystä toivotulla tavalla. Suomen maatalouden kilpailukyvyyn paraneminen EU:n yhteismarkkinoilla edellyttäisi nopeampaa tuottavuuskasvua.

Vuodesta 1992 vuoteen 2004 ulottuvalla tarkasteluajanjaksolla tuotannon aikaansaamiseksi käytettyjen panosten yhteismäärä laski vuoteen 2000 saakka. Viime vuosina käytettyjen panosten yhteismäärä on vuosittain noussut, vaikka tuotannosta poistuu keskimäärin 2 800 työntekijää vuodessa. Tuotannon määrä on pysynyt 2000-luvulla lähes vakiona, joten tuottavuuskehitys on kääntynyt laskuun.

Tuottavuuskehityksen näkökulmasta työn ja pääoman korvaussuhde on ollut liian heikko. Poistuneen työvoiman korvaamiseksi koneisiin, laitteisiin ja rakennuksiin sitoutuneen pääoman määrä on noussut kokonaislaskelmassa vuodesta 2000 noin 560 milj. eurolla. Tuotantomäärän pysyessä vakiona yhden työntekijän kor-

Tuottavuus, tuotannon määrä ja panosten käyttö vuosina 1992–2004, kun vuotta 1992 merkitään luvulla 1.

vaaminen on vaatinut ylläpitoinvestointien lisäksi 50 000 euron uudet investoinnit.

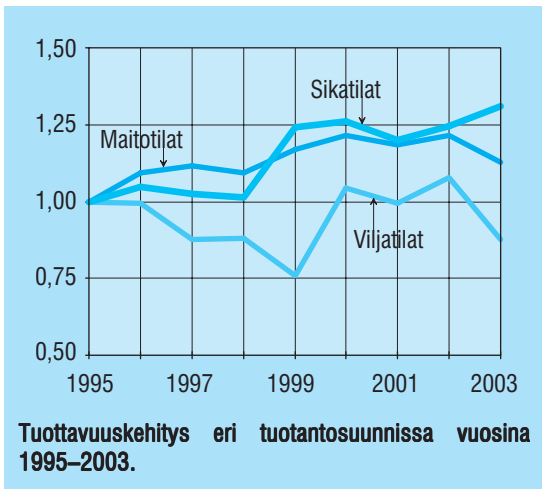
Tuotantosuunnittainen tuottavuuskehitystarkastelu perustuu suoriteperusteiseen kannattavuuskirjanpito-aineistoon, minkä vuoksi perusvuotena voidaan käyttää vuotta 1995. Kotieläintilojen tuottavuuskehitys on ollut EU-jäsenyyden aikana keskimäärin positiivista ja kasvinviljelytilojen negatiivista. Vuonna 2003 maitotiloilla saatiin samalla panosmäärällä aikaan keskimäärin 13 % enemmän tuotantoa kuin vuonna 1995. Sikatiloilla vastaava tuottavuuskasvu oli 30 %. Kotieläintiloilla tuotteiden ja panosten hintasuhteet ovat edelleen sellaiset, että tuotannon tehostamiseen on ollut kannusteita. Vuonna 2003 viljailoilla saatiin samalla panoskäytöllä aikaan 88 % siitä tuotantomäärästä, johon päästiin vuonna 1995.

Keskeinen tekijä kasvinviljelytilojen tuottavuuden heikkenemiseen on satojen kasvun hidastuminen. Viljely on laajaperäistynyt ja peltojen perusparannusten, kuten kalkitusten, määrä on alentunut voimakkaasti. Alentuneiden tuottajahintojen lisäksi perusparannusten määrää on merkittävästi alentanut pellon vuokrauksen yleistymisen ja suomalaisen pellonvuokrauskäytännön tehottomuus kannustaa investointeja pellon perusparannuksiin.

Tässä esitetyt maatalouden tuottavuuskehitystarkastelut rajoittuvat markkinoilla vaihdettaviin tuotteisiin ja panoksiin. Laskelmat eivät huomioi maatalouden ulkoisvaikutuksissa, kuten ravintekuormituksessa tapahtuneita muutoksia. Tuotannon määrää ja tuotantopanosten käyttöä esittävät luvut on laskettu Divisia-indeksiteknikalla.

4.3. Maa- ja puutarhatalouden tulos- ja kannattavuuskehitys

Maa- ja puutarhatalouden kannattavuus heikentyi kaikissa päätuotantosuunnissa heti Euroopan unioniin liittyessä ja kehitys on ollut samansuuntainen EU-kaudellakin. Tämä ilmenee MTT Taloustutkimuksen ylläpitämän kannattavuuskirjanpitojärjestelmän aineistosta lasketuista maa- ja puutarhatalouden kannattavuuskirjanpittotuloksista. Eniten on heikentynyt viljanviljelyn kannattavuus ja vähiten lypsykarjatalouden kannattavuus. Sikatalouden kannattavuus heilahtelee varsin voimakkaasti hintasuhdanteiden mukaan. Yrittäjien tulotaso laski EU:iin liityttäessä, mutta on säilynyt sen jälkeen lähes ennallaan. Alla olevassa tekstissä esitetyt euromääräiset luvut ovat vuoden 2003 hintatasossa.

Tuotto- ja kustannuskehitys

Yritysten myyntituottojen ja tukien summana saatava kokonaistuotto pieneni EU:iin liittyessä 110 000 eurosta noin 80 000 euroon eli 25 % ja on noussut vuoteen 2003 mennessä noin 100 000 euroon. Ennen vuotta 1995 yli 90 % kokonaistuotoista tuli myyntituottoina ja vain alle 10 % tukina. EU-jäsenyyden toteuduttua myyntituotot laskivat värittömästi noin 40 000 euroa ja ovat sen jälkeen pysyneet kutakuinkin en-

nallaan muodostaen hiukan yli 60 % kokonaistuotosta. Tukien osuus on nous-
sut vastaavasti nykyiseen lähes 40 %:iin.

Yritysten kustannukset (muut paitsi yrittäjäperheen työstä ja omasta pääomas-
ta aiheutuvat) olivat ennen EU:iin liitty-
mistä noin 83 000 euroa ja laskivat vuon-
na 1995 noin 62 000 euroon. Sen jälkeen
kustannukset ovat kasvaneet tasaisesti, ja
olivat vuonna 2003 noin 76 000 euroa
yritystä kohti.

Tulokehitys

Maataloustulo laski EU:iin liittymisen jäl-
keen noin 28 000 eurosta 22 000 euroon.
Katovuosina vuosina 1998 ja 1999 se jäi
noin 19 000 euroon. Sen jälkeen maa-
taloustulo on pysynyt noin 23 000 euros-
sa. Vuonna 2003 maataloustulo oli noin
5 000 euroa alhaisempi kuin ennen EU-
jäsenyyttä.

Maataloustulo osoittaa yrittäjäperheen
omalle työlle ja pääomalle jääneen kor-
vauksen. Se ei osoita yritystoiminnan kan-
nattavuutta, sillä siitä ei ole vähennetty
oman työn ja pääoman käytöstä aiheu-
tuneita kustannuksia. Se ei kuvaa myös-
kään kannattavuuskehitystä, koska oman
työn ja pääoman kustannukset muuttuvat
vuodesta toiseen.

Oman pääoman määrä ja siitä 5 pro-
sentin korolla laskettava oman pääoman
korkovaatimus on kasvanut EU-kauden
alun 6 000 euron tasolta nykyiseen noin
9 700 euroon. Osin kasvu on aiheutunut
tilakoon kasvusta, mutta pääosin vuonna
1998 toteutetusta poistonalaisten omai-
suusarvojen tasokorotuksesta siirryttäessä
verotusarvoista nykyarvoihin.

Yrittäjäperheen tekemän työpanoksen
kustannusta kuvaava oman työn palkka-
vaatimus oli noin 26 000 euroa vuosien
1994–2001 aikana. Vuosina 2002 ja 2003
palkkavaatimus oli lähes 36 000 euroa.
Yrittäjäperheen työtuntimäärä on keski-
määrin jopa laskenut, mikä on seurausta
mm. kotieläintaloudesta luopumisesta ja
työtä korvaavasta teknologiasta.

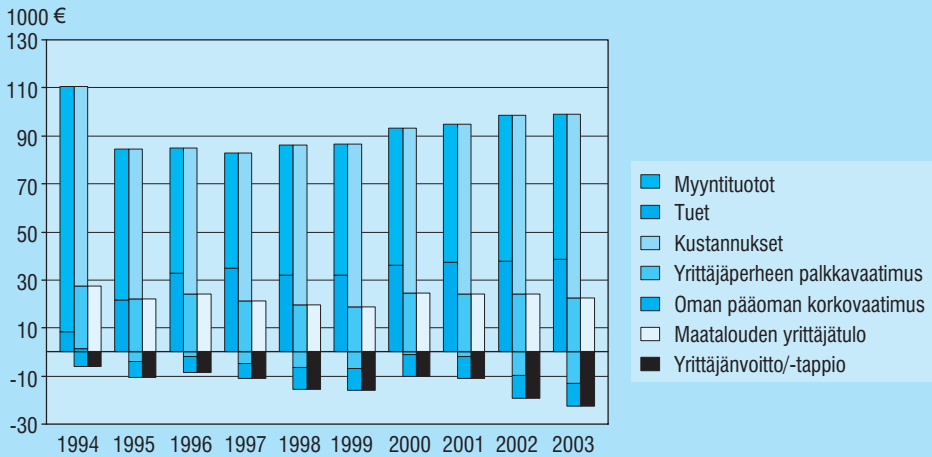
Viljelijäperheen oman työn palkkavaa-
timusta laskettaessa viljelijäperheen teke-
mät työtuntikirjanpidosta saatavat työtun-
nit hinnoitellaan maataloustyöntekijän
tuntipalkalla. Työkustannusten kasvu
vuodesta 2002 alkaen johtuu suurimmaksi
osaksi laskentauudistuksesta, jonka seu-
rauksena palkkavaatimukseen on lisätty
myös loma-, sairaus- yms. vapaapäivien
palkkaa vastaava erä.

Palkka- ja korkovaatimus kasvoivat
tarkastelukaudella 33 000 eurosta 45 000
euroon. Kun nämä vähennetään maa-
taloustulosta, saadaan kannattavuutta ku-
vaava yrittäjänvoitto, joka on ollut nega-
tiivinen koko ajanjakson. Keskimääräinen
vuosittainen tappio oli tarkastelujakson
alussa noin 6 000 euroa ja vuonna 2003 jo
yli 22 000 euroa. Tuottojen pitäisi olla tä-
män verran suurempia tai kustannusten
alhaisempia, jotta maatalousyrittäjä saisi
työtunnilleen palkkavaatimuksen mukai-
sen korvauksen ja pääomalleen 5 prosen-
tin tuoton. Tarkasteluajan yhteenlaskettu
keskimääräinen tappio on yritystä kohti
noin 130 000 euroa.

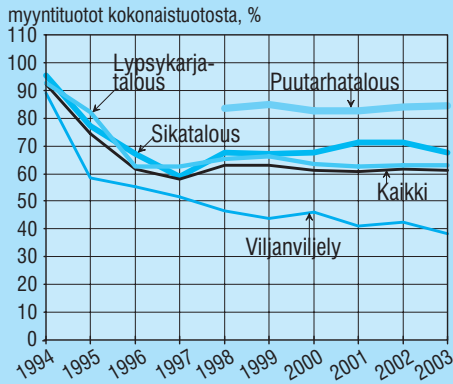
Kannattavuuskehitys

Kannattavuutta voidaan mitata myös kan-
nattavuuskertoimella, jota laskettaessa
maataloustulo jaetaan palkka- ja korko-
vaatimuksen summalla. Se sopii suhteelli-
sena käsitteenä eri vuosien, tilakokojen ja
tuotantosuintien vertailuun. Kannatta-
vuuskerroin on alentunut vuoden 1994
noin 0,8:n tasolta vuosien 2002–2003
noin 0,5:n tasolle. Vuonna 2003 korko- ja
palkkavaatimustavoitteista saavutettiin 50
prosenttia eli yrittäjä sai keskimäärin
6,65 euron tuntipalkan (työn tuotto) ja
2,5 prosentin koron omalle pääomalle
(pääoman tuotto).

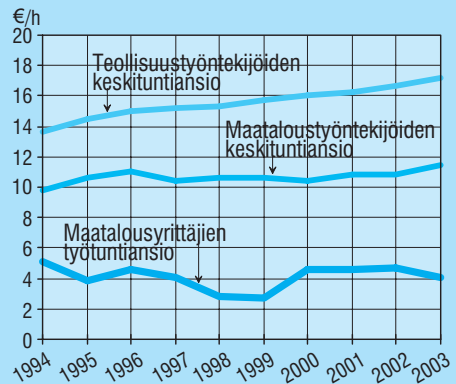
EU-kauden alun kirjanpitolokset
ovat antaneet kannattavuudesta ehkä jon-
kin verran todellista paremman kuvan,
minkä vuoksi kannattavuus näyttää hei-
kentyneen voimakkaasti EU-kaudella.
Viime vuosien laskentauudistusten ulotta-

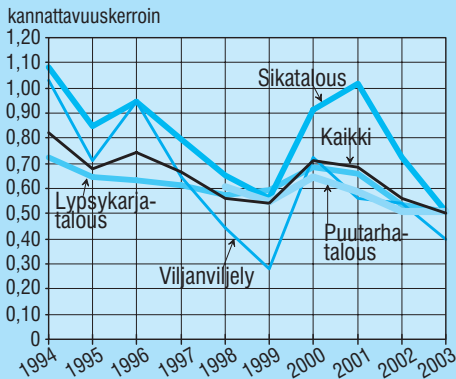
Päätoimisten maatalous- ja puutarhayritysten tulos- ja kannattavuuskehitys.

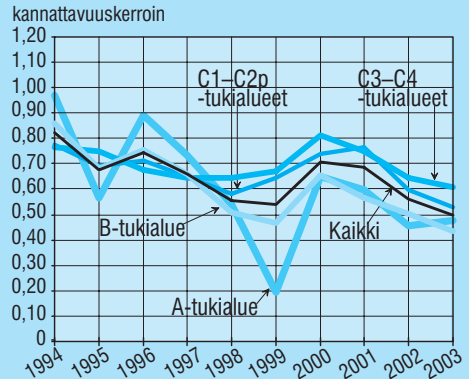
Myyntituottojen osuus kokonaistuotosta eri tuotantosuunnissa ja koko maassa keskimäärin.

Maatalousyrittäjien työtuntiansio verrattuna teollisuustyöntekijöiden ja maataloustyöntekijöiden tuntiansioon.

Kannattavuuskehitys eri tuotantosuunnissa ja koko maassa keskimäärin.

Kannattavuuskehitys eri tukialueilla ja koko maassa keskimäärin.

minen taannehtivasti tarkastelukauden alkuun osoittaa, että kannattavuus heikkeni EU:iin liittyessä ja on ollut samalla heikolla tasolla koko EU-kauden ajan heikenteen edelleen tarkastelujakson loppua kohti mentäessä.

Päätuotantosunnista lypsykarjalouden kannattavuusvaihtelu on ollut vähäisintä. Vuonna 1994 kannattavuuskerroin oli noin 0,7 laskien vuoteen 2003 tultaessa noin 0,5:een. Sikatalouden kannattavuuteen vaikuttavat voimakkaasti sekä porssaiden että sianlihan tuottajahintojen vaihtelut. Kannattavuuskerroin oli korkeimmillaan vuonna 1994 noin 1,1 ja alhaisimmillaan vuonna 2003 noin 0,5.

Viljanviljelyn kannattavuus on heikentynyt päätuotantosunnista kaikkein eniten. Vuonna 1994 kannattavuuskerroin oli noin 1,0 ja vuonna 2003 se oli enää 0,4. Tuottajahintojen aleneminen on heikentänyt viljanviljelyn kannattavuutta ja jaksolle osuneet katovuodet ovat lisänneet vuosien välistä vaihtelua.

Eri tukialueiden kannattavuudessa ei ollut suurta eroa vuosien 1994–1997 aikana A-tukialuetta lukuun ottamatta. Kannattavuuskehityksen suunta on kaikilla tukialueilla ollut aleneva. Vuodesta 1998 alkaen pohjoisten tukialueiden maatalous- ja puutarhayritysten kannattavuus on ollut eteläisiä tukialueita parempi.

A-tukialueen kannattavuuskerroin on vaihdellut noin 1,0:n ja 0,2:n välillä. Vaihtelun suurin selittäjä on, että suurella osalla alueen maatalousyrittäjistä harjoitetaan viljanviljelyä, jonka kannattavuuteen luonnonolot vaikuttavat voimakkaasti. B-tukialueen kannattavuus on heikentynyt kannattavuuskertoimen vuoden 1994 arvosta 0,85 vuoden 2003 arvoon 0,4. C1–C2p-alueilla kannattavuuskerroin on alentunut noin 0,8:sta 0,5:een. C3- ja C4-alueilla kannattavuuskerroin on vaihdellut noin 0,6:n ja 0,8 välillä. Tuki-alueiden kannattavuutta verrattaessa on otettava huomioon alueiden maatalousyrittäjien toisistaan eroava tuotantosuunta- ja tilakokojakauma.

Vakavaraisuuskehitys

Yritystoiminnan tappiot vähentävät yritysten omaa pääomaa. Tällöin yritykseen on sijoitettava lisäpääomaa, jos tuotantotoimintaa aiotaan jatkaa entisessä laajuudessaan. Maa- ja puutarhatalouden vieraan pääoman (velan) määrä laski aluksi 60 000 euron tasolta 50 000 euroon, mutta on viime vuosina kääntynyt nousuun ja oli vuonna 2003 jo yli 63 000 euroa.

Yrittäjät ovat sijoittaneet maatalouteen myös oman pääoman ehtoista rahoitusta maatalouden ulkopuolelta (mm. metsätulot, palkkatulot, investointiavustukset) sekä jättäneet omalle työlleen ja pääomalleen saatua vaatimatontakin korvausta yritykseen. Maatalous- ja puutarhayritysten oman pääoman määrä oli ennen EU:ta 150 000 euroa. EU:iin liittymisen seurauksena erityisesti vaihto-omaisuuden arvot alenivat ja oma pääoma laski noin 130 000 euroon. Tilakoon kasvun ja myös poistonalaisen omaisuuden arvotusmuutoksen vuoksi se on noussut tarkastelujakson aikana noin 196 000 euroon. Vieraan ja oman pääoman summana saatava maatalouden keskimääräinen koko pääoma oli vuonna 2003 lähes 260 000 euroa.

Vakavaraisuutta mittaava omavaraisuusaste eli oman pääoman osuus koko pääomasta on säilynyt mm. oman pääoman ehtoisten sijoitusten vuoksi koko tarkastelujakson korkealla 70–75 prosentin tasolla. Pääoman kiertonopeus on erittäin alhainen eli pääoma sitoutuu yritystoimintaan pitkäksi aikaa. Siitä johtuen tuotantotoimintaa ei voida perustaa vieraaseen pääomaan, jonka korko- ja lyhenyskulut on hoidettava pääoman sitoutumisaikaan nähden lyhyellä takaisinmaksuajalla.

Maatalouden kannattavuus muihin yrityksiin verrattuna

Kannattavuuskerroin sekä siitä johdetut työntuotto ja pääoman tuotto sopivat maatalouden sisäisiin vertailuihin. Aiheel-

lista on kuitenkin verrata maa- ja puutarhatalouden kannattavuutta myös muihin yrityksiin. Kun maataloustulosta vähennetään palkkavaatimus, saadaan oman pääoman koroksi jäävä nettotulos, joka oli 1994 noin 1 600 euroa, mutta kääntyi heti liittymisen jälkeen muutamia tuhansia euroja negatiiviseksi.

Pääosin palkkavaatimuksen laskenta-perusteen muutoksen vuoksi nettotulos laski vuoden 2002 jälkeen alle -10 000 euron. Kun nettotulos jaetaan oman pääoman määrällä, saadaan oman pääoman tuotto prosentti, joka on ollut koko EU-kauden negatiivinen vaihdellen -1 ja -4 prosentin välillä laskien tarkastelujakson lopulla jo alle -6 prosentin.

Maatalousyrittäjän työtuntiansiot muiden ammattiryhmien tuloihin verrattuna

Maatalousyrittäjän tuloa voidaan verrata myös palkansaajan ansiotuloihin. Jos maataloustulosta vähennetään oman pääoman korkovaatimus ja jaetaan näin saatu työansio tehtyjen työtuntien määrällä, saadaan työtuntiansio, joka on säilynyt tarkastelujaksolla noin 4 euron tasolla. Se oli tarkastelujakson alussa noin puolet ja jakson lopussa enää kolmasosa maataloustyöntekijän saamasta tuntipalkasta. Teollisuustyöntekijän tuntipalkkaan verrattuna maatalousyrittäjän työtuntiansio oli vastaavasti jo alussakin vain kolmasosa ja jakson lopussa enää neljäsosa.

Kannattavuuskirjanpitolosten edustavuus

Maa- ja puutarhatalouden kannattavuuskirjanpitojärjestelmällä seurataan noin 900 maa- ja puutarhataloutta harjoittavan kannattavuuskirjanpitolijan tilinpäätöslaskelmien perusteella Suomen maa- ja puutarhatalouden tulos- ja kannattavuuskehitystä. Laskennassa yritysten yksittäiset tulo- ja menoerät kohdennetaan suoriteperusteen mukaisesti tuotoiksi ja kustannuksiksi sille vuodelle, jolla tuotanto on

saatu aikaan. Näin sato-, tuotos-, hinta- ja tukimuutokset heijastuvat heti vuosittaisiin tulos- ja kannattavuuslukuihin. Siksi tuloksista voidaan tarkastella luotettavasti myös EU-liittymisvaiheessa tapahtuneita tulos- ja kannattavuusmuutoksia. Tätä eivät myöskään häiritse varastokorvaukset virheellisesti tuottoja nostoen, koska varastokorvaustuottoja vastaava kustannuserä muodostuu varastojen arvonalennuksista.

Koko EU-kauden tarkastelussa keskeistä on tulos- ja kannattavuustaso ja niiden pidemmän aikajänteen kehitys. Kannattavuuskirjanpitoon vuosittain liittyvien uusien tilojen osuus koko kirjanpitolilamäärästä on vain noin 5 prosenttia. Kirjanpidosta luopujia on ollut jonkin verran enemmän. Vaihtuvuuden alhaisuudesta johtuen tulokset ovat varsin luotettavia ja havaittu tuloskehitys kuvaa hyvin kirjanpitolijain edustaman tilajoukon todellista tuloskehitystä. Pitkästä tarkastelukaudesta johtuen muutamien kustannuserien laskentaperusteisiin on jouduttu tekemään muutoksia. Tarkastelussa on pyritty huomioimaan ja kommentoimaan näiden muutosten vaikutuksia tuloksiin.

Tulokset kuvaavat maa- ja puutarhatalouden kannattavuutta päätoimisissa yrityksissä, joiden vakioitu kate on vähintään 9 600 euroa. Muutenkin kirjanpitolijat ovat keskimääräistä suurempia, sillä niiden keskimääräinen viljelyala oli vuonna 2003 noin 45 hehtaaria, kun koko Suomen maatilojen keskikoko oli samana vuonna noin 30 hehtaaria. Yrityksissä oli keskimäärin noin 26 eläinyksikköä. Kotieläintilojen keskikoko oli noin 36 eläinyksikköä. Keskimääräiset maatalouden kannattavuuskirjanpitolit tulokset lasketaan kirjanpitolijain tuloksia alueittain, tuotantosuunnittain ja tilakokoluokittain painottamalla. Painotuksen myötä keskiarvotulokset kuvaavat päätoimisten suomalaisten maatalous- ja puutarhayritysten tuloskehitystä. Yksityiskohtaisempia tuloksia osoitteessa: <http://www.mtt.fi/mttl/kirjanpitolit.html>.

4.4. Maatalouden tuotanto- kustannukset

Korkeat tuotantokustannukset tuotettua yksikköä kohti ovat aina olleet yksi suomalaisen maatalouden keskeisimmistä ongelmista. Menestyminen Euroopan yhteismarkkinoilla, jossa kilpailu kiristyy ja tuottajahinnat laskevat, edellyttääkin huomion kiinnittämistä entistä tarkemmin tiloilla tuotettujen tuotteiden yksikkökustannuksiin ja mahdollisuuksiin alentaa niitä. EU-jäsenyyden aikana tilat ovat kasvattaneet tilakokoaan pyrkien näin alentamaan yksikkökustannuksia ja parantamaan kannattavuutta. Seuraavat maidon ja viljan tuotantokustannustarkastelut vuosilta 1995–2003 on tehty MTT Taloustutkimuksen kannattavuuskirjanpitoaineistosta. Kustannukset on deflatoitu elinkustannusindeksillä vuoden 2003 hintatasoon.

Maito

Vuonna 2003 maidon tuotantokustannus oli keskimäärin 58,8 senttiä maitokiloa kohti. Maidon tuottajahinta oli 34,9 senttiä/kg ilman tukia, ja maidon tuotantotuki oli keskimäärin koko maassa 9,1 senttiä/kg. Vuoden 2003 maidon yksikkökustan-

nus oli viidenneksen alempi kuin EU-kauden alussa, mikä on seurausta muun muassa tilakoon sekä lehmien maitotuotoksen kasvusta.

Laskelmissa mukana olevien maitotilojen peltoala oli vuonna 2003 keskimäärin 47 ha ja lehmiä tiloilla oli keskimäärin 24 kpl. Lehmien vuotuinen maitotuotos oli keskimäärin 8 000 kiloa lehmää kohti. Tilojen koko on kasvanut EU-kaudella voimakkaasti. Vuonna 2003 maitotilojen peltoala oli lähes 18 hehtaaria ja lehmämäärä seitsemän kappaletta suurempi kuin vuonna 1995. Lehmien vuotuinen maitotuotos on noussut keskimäärin 1 100 kiloa/lehmä.

Maidon yksikkökustannus alenee selvästi tilakoon kasvaessa. Kiinteisiin kustannuksiin kuuluva yrittäjäperheen työkustannus on merkittävin kustannusten eroa eri tilakokoluokissa selittävä tekijä. Yli 30 lehmän tiloilla sen osuus yksikkökustannuksesta oli reilu neljännes, ja näillä tiloilla se oli 49 % alhaisempi kuin 10–20 lehmän tiloilla. Pienillä tiloilla käytetään tuotantomäärään suhteutettuna enemmän ihmistyötä kuin suurilla tiloilla, joilla työtä korvataan pääomalla.

Vilja

Viljan tuotantokustannus oli kirjantiloilla vuonna 2003 keskimäärin 45,7 senttiä viljakiloa kohti. Viljan markkinahinta oli vuonna 2003 keskimäärin kaikilla viljalajeilla 11,7 snt/kg. Viljan yksikkökustannus oli vuonna 2003 samaa tasoa kuin EU-kauden alussa. Vuodet 1998 ja 1999 olivat kato-

Maidon tuotantokustannukset vuonna 2003, senttiä/kg.

	Lehmiä, kpl/tila				Keskimäärin
	alle 10	10–20	20–30	yli 30	
Muuttuvat kustannukset	26,0	23,5	23,1	22,7	23,2
– ostorehut	5,0	5,5	6,1	6,5	5,9
– muut kotieläinmenot	2,8	2,4	2,5	2,3	2,4
– energia	2,5	2,2	2,0	1,8	2,0
– kunnossapito	3,8	3,1	3,2	2,8	3,1
– muut muuttuvat	11,9	10,3	9,3	9,3	9,8
Kiinteät kustannukset	56,5	39,8	33,1	27,7	35,6
– yrittäjäperheen työkustannus	45,6	27,4	20,0	13,9	22,6
– poistot	5,2	7,1	7,9	8,7	7,7
– pääoman korko	5,7	5,3	5,2	5,1	5,3
Tuotantokustannus yhteensä	82,5	63,3	56,2	50,4	58,8

Viljan tuotantokustannukset vuonna 2003, senttiä/kg.

	Peltoa, ha/tila				Keski- määrin
	alle 30	30–50	50–100	yli 100	
Muuttuvat kustannukset	23,8	18,6	15,0	16,2	18,8
– ostolannoitteet	2,5	3,0	2,2	2,5	2,5
– muut kasvinviljelymenot	2,4	1,8	1,8	1,8	2,0
– energia	3,7	2,9	2,0	1,8	2,7
– kunnossapito	4,4	2,9	2,4	2,6	3,2
– muut muuttuvat	10,8	8,0	6,6	7,5	8,4
Kiinteät kustannukset	35,2	27,6	22,1	18,0	26,9
– yrittäjäperheen työkustannus	15,8	10,5	7,8	5,4	10,6
– poistot	10,1	9,1	7,6	7,3	8,7
– pääoman korko	9,3	8,0	6,7	5,3	7,6
Tuotantokustannus yhteensä	59,0	46,2	37,1	34,2	45,7

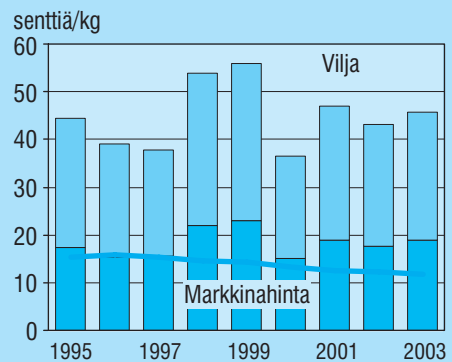
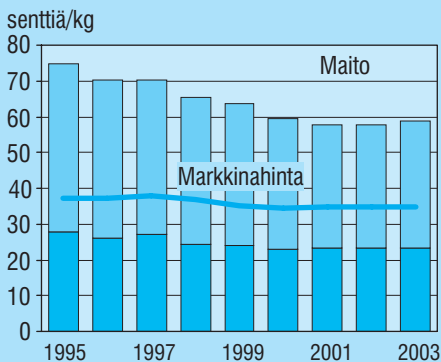
yksikkökustannukset olivat korkeat. Vuosi 2000 oli taas erittäin hyvä satovuosi ja yksikkökustannukset olivat EU-kauden alhaisimmat.

Vuonna 2003 laskelmissa mukana olevien tilojen keskipeltoala oli 59 ha, josta vilja-ala oli keskimäärin 42 ha. Keskimääräinen viljasato oli 3 300 kg/ha. Viljatielöjen peltoala on kasvanut EU-kaudella vain 10 hehtaaria. Aineistosta ei ole voitu laskea tuotantokustannuksia eri viljalajeille erikseen, koska kustannuksia ei voida jakaa niiden kesken luotettavasti, joten

esitetyt kustannukset kuvaavat sekä leipä- että rehuviljan kustannuksia keskimäärin.

Viljan yksikkökustannus alenee tilakoon kasvaessa. Myös viljatilalla yrittäjäperheen työkustannuksessa on suurimmat erot eri tilakokoluokkien välillä. Vuonna 2003 työkustannus viljakiloa kohti oli suurilla, yli 100 hehtaarin tiloilla

noin puolet 30–50 hehtaarin tilojen työkustannuksesta. Viljan tuotannossa muuttuvat kustannukset olivat keskimäärin samansuuruiset 50–100 ja yli 100 peltohehtaarin tilakokoluokissa. Alle 50 hehtaarin tilakokoluokissa tuoteyksikköä kohti lasketut sekä muuttuvat että kiinteät kustannukset olivat keskimäärin muita tilakokoluokkia korkeammat. Viljan tuotannossa poistojen ja pääoman korkojen osuus yksikkökustannuksesta on huomattavan suuri, kun taas maitotiloilla työkustannuksen osuus on merkittävä.

■ Muuttuvat kustannukset ■ Kiinteät kustannukset

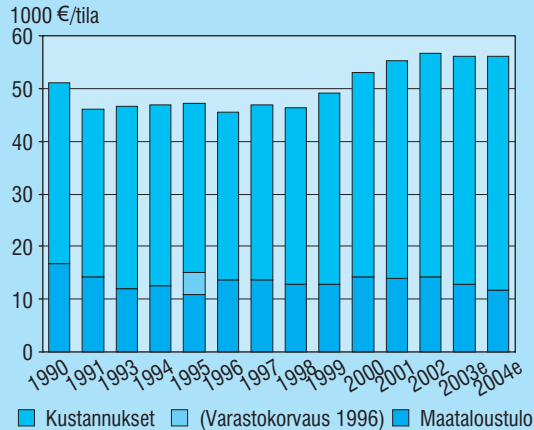
Maidon ja viljan yksikkökustannukset sekä hinnat vuosina 1995–2003 (vuoden 2003 hinnoin).

Viljelijäväestön verotustietoihin perustuva tulokehitys

Maija Puurunen ja Risto A. Seppälä

Viljelijäväestön reaalin tulokehitys on ollut koko 1990-luvun ja sen jälkeenkin suhteellisen hidasta maatalouden nopeasta rakennekehityksestä huolimatta. Viljelijäperheen maataloustyölle ja omalle pääomalle korvaukseksi saatu maataloustulo on pysynyt ennallaan tai alentunut EU-jäsenyyden aikana kaikissa keskeisissä tuotantosuunnissa suurimpia sikatiloja lukuun ottamatta. Vuosina 1994–2004 maataloustulon vuosimuutos on ollut keskimäärin -0,5 %. Vastaavana aikana tarkasteltavien tilojen koko on kasvanut 20,4 peltotehtaarista lähes 32 hehtaariin eli noin 4,6 prosentin vuodessa.

Tulokset perustuvat luonnollisten henkilöiden hallinnassa olevien yli kahden peltotehtaarin tilojen verotustietoihin. Reaalisen tulokehityksen tarkastelemiseksi tulotiedot on muutettu kuluttajahintaindeksillä vuoden 2001 hintatasoon. Viimeisimmät tilastot verotuksen tulotiedoista ovat vuodelta 2002. Vuosien 2003 ja 2004 ennusteet on laadittu hintaindeksien ja MTT:n kirjanpittotilojen tulosten avulla.

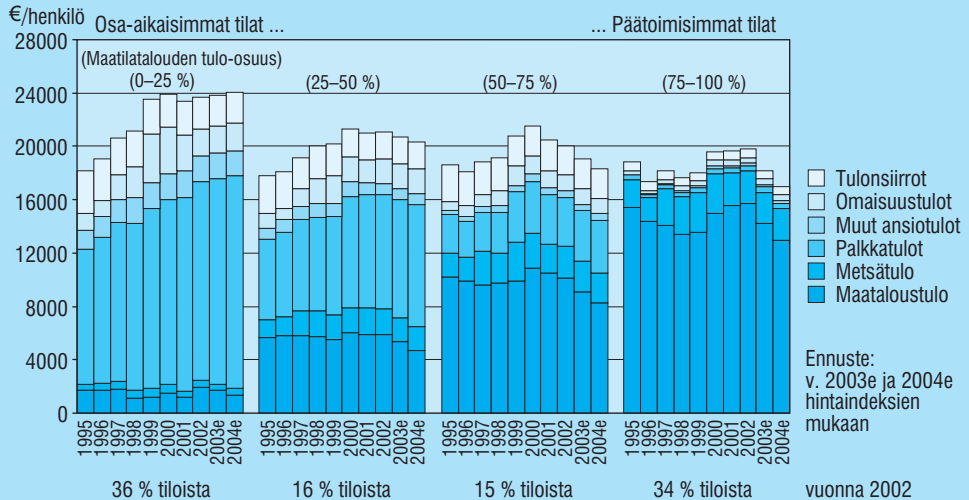
Maatalouden kokonaistuotto, kustannukset ja maataloustulo (€/tila) Maatilatalouden yritys- ja tulotilaston mukaan vuosina 1990–2004e vuoden 2001 tasossa. Lähteet: MTT, Tilastokeskus.

Tilojen ryhmittely päätoimi- ja osa-aikataloihin

Maatilatalouden osa-aikaisuuden ja päätoimisuuden tarkastelemiseksi maatilat on ryhmitelty tarkastelussa neljään ryhmään. Ryhmittelyn perusteena on käytetty maa- ja metsätalouden tulo-osuutta viljelijäpuolisoiden kokonaistuloista.

Päätoimisimmilla tiloilla maa- ja metsätalouden tulot ovat yli 75 % ja osa-aikaisimmilla tiloilla vastaavasti alle 25 % viljelijäpuolisoiden kokonaistuloista. Vuonna 2002 tiloista noin 34 % kuului päätoimisimpien tilojen ryhmään ja 36 % osa-aikaisimpien tilojen ryhmään. Kahteen muuhun ryhmään kuului yhteensä noin 30 % tiloista.

Päätoimisimmista tiloista lähes 70 % on kotieläintiloja ja niiden peltoala on kasvanut vuosina 1994–2002 yli 40 % ja eläinmäärät yli 25 %. Vuonna 2002 niiden peltoala oli 30,4 ha ja eläinmäärä 17,3 eläinyksikköä/tila. Osa-aikaisimmat tilat lähinnä kasvituotantotiloja ja niiden peltoala on kasvanut vastaavana aikana kolmanneksen. Vuonna 2002 niiden peltoala oli 17,8 ha.

Viljelijäpuolisoiden kokonaistulot (euroa/henkilö) maatalatalouden tulo-osuuden mukaan vuosina 1995–2004e (vuoden 2001 tasossa). Osa-aikaisimmilla tiloilla maatalatalouden tulo-osuus on alle 25 % ja päätoimisimmilla tiloilla yli 75 % viljelijäpuolisoiden kokonaistuloista. Lähteet: MTT, Tilastokeskus.

Tilojen lukumäärä on vähentynyt kaikissa tilaryhmissä vuosina 1994–2002; osa-aikaisimpien tilojen ryhmässä noin 18 % ja päätoimisimpien ryhmässä yli 30 %. Samalla osa-aikaisimpien tilojen osuus kaikista tiloista on kasvanut ja päätoimisimpien vähentynyt.

Maatilojen kokonaistulot olivat vuonna 2002 keskimäärin noin 37 500 €/tila ja 21 800 €/henkilö. Vuosina 1994–2004 kokonaistulot ovat kasvaneet 1,9 % vuodessa. Suurin osa tulojen kasvusta on aiheutunut palkkatulojen kasvusta. Sitä vastoin maatalouden tulokehitys on ollut lievästi aleneva, vaikka keskimääräinen tilakoko on kasvanut 10 vuoden aikana noin 12 peltihehtaaria (57 %).

Verotuksen tulotiedot kattavat viljelijän ja puolison kokonaistulot, jotka on ryhmitelty seuraavasti: maatalouden ja metsätalouden tulos, palkkatulot, muut ansiotulot (mm. muun yritystoiminnan tulos), omaisuustulot (osakkeiden ja osuuksien tuotot yms.) ja saadut tulonsiirrot (eläkkeet yms.). Verotustietojen mukaiset tulot ovat kassaperusteisia eikä niistä ole vähennetty välittömiä veroja. Viljelijän ja puolison henkilöluku tiloilla on keskimäärin noin 1,7.

Osa-aikaisimpien ja päätoimisimpien tilojen tulot

Tarkastelujakson alkuvuosina kaikissa neljässä tilaryhmässä kokonaistulot henkilöä kohti ovat olleet suunnilleen samansuuruiset, mutta sen jälkeen tulokehitys on eriytenyt. Vuosina 1994–2004 kokonaistulot ovat lisääntyneet osa-aikaisimmilla tiloilla keskimäärin 3,7 % vuodessa, kun taas päätoimisimmilla tiloilla kokonaistulot ovat kasvaneet vain 0,5 % vuodessa.

Palkkatulot ovat kasvaneet osa-aikaisimmilla tiloilla 5,7 % vuodessa ja vuonna 2002 ne muodostivat 63 % kokonaistuloista. Varsinkin kasviuotannon tiloilla on hakeuduttu enenevässä määrin maatilojen ulkopuolelle palkkatyöhön ja suotuisa

palkkakehitys on lisännyt palkkatulojen määrää. Osa-aikaisimmilla tiloilla myös omaisuustulot ovat kasvaneet enemmän kuin muissa tilaryhmissä.

Päätoimisimmilla tiloilla maataloustulo muodosti vuonna 2002 lähes 80 % kokonaistuloista. Tilojen maataloustulo on vuosina 1994–2004 lievästi alentunut (vuosimuutos -0,2 %) samalla, kun tilat ovat lisänneet kokoaan 14,5 peltohehtaarilla ja eläinten määrää 6,5 eläinyksiköllä. Päätoimisimmat tilat ovat suurimpia ja kotieläinvaltaisimpia ja niillä on investoitu maatalouteen eniten.

Päätoimisimmilla tiloilla maatalouden vuosittaisia tulovaihteluita on voitu hieman tasoittaa metsätuloilla. Kasvullisen metsän ala oli vuonna 2002 päätoimisimmilla tiloilla oli 55 ha ja se on lisääntynyt noin 5 ha. Osa-aikaisimmilla tiloilla oli metsää noin 30 ha ja niillä metsätulojen merkitys on vähäisempi.

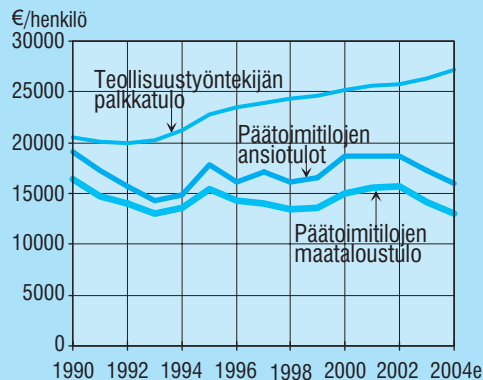
Velkaa suhteessa maatalouden tuloihin ja pääomiin on eniten osa-aikaisimmilla tiloilla. Päätoimisimmat tilat ovat kuitenkin velkaisimpia, jos otetaan huomioon viljelijäpuolisoiden koko veronalainen omaisuus ja kokonaistulot.

Viljelijöiden ja palkansaajien tulovertailu

Seuraavassa on verrattu edellä tarkasteltujen päätoimisimpien tilojen ja kaikkien tilojen tuloja teollisuustyöntekijöiden keskimääräiseen palkkatuloon. Henkilöä kohti laskettu päätoimitilojen maataloustulo oli 1990-luvun alkupuolella 65–80 % teollisuustyöntekijän palkkatulosta. Tämän jälkeen teollisuudessa on jatkunut palkkatulojen nouseva kehitys, mutta maatalouden tulot ovat vaihdelleet tuotanto-olosuhteista riippuen. Vuosina 1994–2002 suhdeluku vaihteli välillä 54–67. Vuonna 2004 päätoimitilojen maataloustulon on ennakoitu olevan enää 48 % teollisuustyöntekijän palkkatulosta. Päätoimitilojen yhteenlasketut maa-, metsä- ja muun yritystoiminnan tulot ja palkkatulot jäivät vastaavasti alle 60 %:iin vertailutulosta. 2000-luvun alkuvuosina ne olivat vielä runsaat 70 % vertailutulosta.

Maataloustulo luonnonlisten henkilöiden tiloilla keskimäärin on ollut noin kolmanneksen vertailutulosta, mutta viime vuosina enää 25 % vertailutulosta. Näiden kaikkien tilojen yrittäjä- ja palkkatulot ovat olleet 2000-luvulla samalla tasolla kuin päätoimitiloilla. Vuonna 2004 päätoimitilojen tulojen on ennakoitu jäävän kaikkien tilojen keskimäärää alemmiksi.

Viljelijöiden ja palkansaajien välisissä tulovertailuissa maatalouden vertailutulon tulisi olla työtuloa kuvaava ja työtuntia kohti laskettu. Verotukseen perustuvista tulotilastoista tällaista tulokäsitettä ei kuitenkaan ole saatavissa, joten vertailutuloon sisältyy työtulon lisäksi myös oman maatalouspääoman koroksi luettava osuus maataloustulosta.

Päätoimitilojen maataloustulo ja ansiotulot (maa-, metsä- ja muut yrittäjätulot sekä palkkatulot) (€/henkilö) sekä teollisuustyöntekijän palkkatulo (€/henkilö) vuosina 1990–2004e (vuoden 2001 tasossa).

5. MAATALOUS JA YMPÄRISTÖ

Maatalouteen kohdistuu yhteiskunnan eri tahoilta erilaisia odotuksia. Peruselintarvikkeiden tuotannon lisäksi maatalouden odotetaan tuottavan esimerkiksi kaunista maisemaa, luonnon monimuotoisuutta ja maaseudun elinvoimaisuutta. Niin sanottu monivaikutteinen maatalous ei sinänsä ole mikään uusi asia. Toisen maailmansodan jälkeen korostettiin huoltovarmuutta, ja 1970-luvulta lähtien keskusteluun nousi maaseutualueiden elinvoimaisuuden turvaaminen. Viimeisten kymmenen vuoden aikana ympäristöhyödykkeiden merkitys maatalouden monivaikutteisina tuotteina on kasvanut.

Maatalouden ympäristöpolitiikka on sidoksissa yleisiin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin, sillä valtio on aina aktiivisesti ohjannut maataloustuotantoa. Suomen liittyttyä EU:n jäseneksi yhteisön maatalous- ja ympäristöpolitiikka alkoi vaikuttaa maataloustuotantoon. EU:n keskeisin väline maatalous- ja ympäristöpolitiikan yhteensovittamiseksi on vuonna 1992 hyväksytty maatalouden ympäristötukijärjestelmä. Se asettaa yleiset raamit, mutta jättää jäsenmaille mahdollisuuden luoda omat tukiohjelmansa kansallisten ja paikallisten etujensa mukaan.

Suomen nykyinen, järjestyksessään toinen ympäristötukijärjestelmä käsittää ohjelmakauden 2000–2006. Suomen ympäristötukiohjelma muodostuu perus- ja lisätoimenpiteistä sekä tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitotoimia edellyttävistä erityistukimuodoista. Perustuki on haluttu kohdentaa mahdollisimman monille viljelijöille, ja vuonna 2004 tuen piiriin kuului 91 % tiloista ja 96 % peltopinta-alasta. Erityistukien osuus on jäänyt suunniteltua huomattavasti pienemmäksi, alle 10 prosenttiin rahoituksesta. Taloudellisesti ympäristötuki on merkittävin valtion ympäristönsuojelumenoista. Vuonna 2004 ympäristönsuojeluun käytettiin yhteensä 940 miljoonaa euroa, josta maa-

talouden ympäristötuen osuus oli 312 miljoonaa euroa, eli noin kolmannes.

5.1. Maatalouden vesiensuojelu

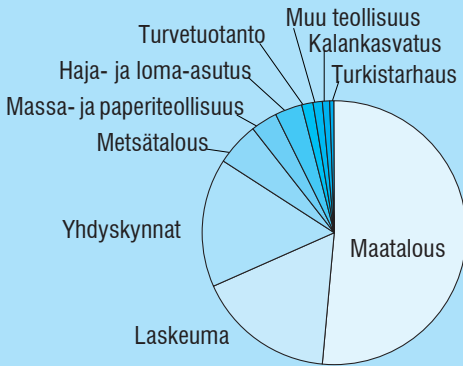
Keskustelu maatalouden vesiensuojelusta käynnistyi jo 1970-luvun lopulla, jolloin varsinaiset ympäristönsuojelutehtävät rajoittuivat torjunta-aineiden käyttöä koskevaan neuvontaan. 1980-luvulla maatalouden haitalliset ympäristövaikutukset esitettiin ensimmäistä kertaa toimenpiteitä vaativina ympäristöongelmina. Vesiensuojelun tavoiteohjelmassa edellytettiin maataloudelta suhteellisesti samansuuruisia vesistökuormituksen vähentämistä kuin muiltakin vesistöjä pilaavilta toiminoilta.

Maatalouden ympäristöasioissa laajat teemat ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana säilyttäneet asemansa. Vuoden 1995 tienoilla oltiin huolissaan vesistöjen fosfori- ja typpikuormituksesta, ammoniakkaasuista, maaseutumaisemasta, kasvinsuojeluaineiden käytöstä ja ruoan laadusta. Nykyään painotetaan asioita, jotka liittyvät samoihin teemoihin ja ovat vähintäänkin yhtä haasteellisia. Näitä ovat mm. vesiensuojelu, maatalousluonnon ja -maiseman monimuotoisuus, ilmastonmuutos sekä luonnonmukaisen ja muuntogeenisen (GM) tuotannon rinnakkaiselo.

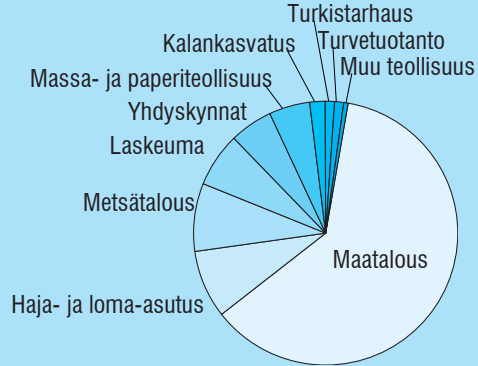
Maatalouden vesistökuormitus

Erityisesti hajakuormituksen osalta maatalous on merkittävä päästölähde. Vesistökuormitusta aiheuttavat sekä peltoviljely että kotieläintuotanto. Ravinteita, pääasiassa fosforia ja typpeä, huuhtoutuu pelloilta jokiin, järviin ja mereen aiheuttaen rehevöitymistä. Rehevöityminen ilmenee muun muassa veden samenessena, levien lisääntymisenä ja viime vuosina paljon

Typipäästölähteet

Fosforipäästölähteet

Vesistökuormitus. Lähde: YM.

huomiota saaneina myrkyllisten sinilevien kukintoina.

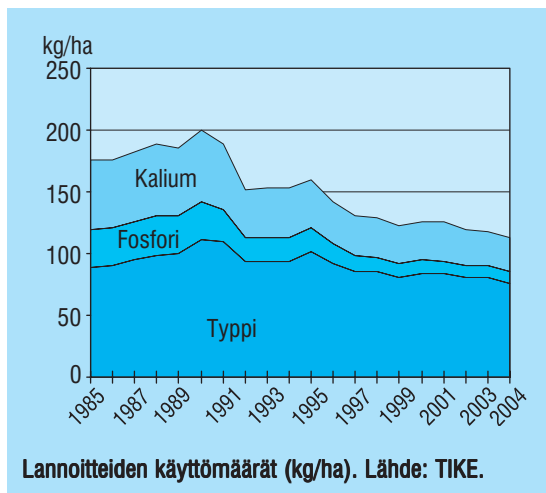
Maatalouden lannoitteiden kokonaiskäyttö sekä käyttö hehtaaria kohti ovat vähentyneet selvästi 1990-luvun alkupuolen tasosta. Tästä huolimatta maatalouden suhteellinen ravinnekuormitus vesistöihin on kasvanut, sillä teollisuuden ja yhdyskuntien jätevesien mukana vesistöihin päässeiden ravinteiden määrät ovat pienentyneet tehostuneen puhdistuksen ansiosta. Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan tällä hetkellä noin 50 % typpi-kuormituksesta ja noin 60 % fosforikuormituksesta on peräisin maataloudesta.

tekniset ratkaisut ovat olleet viljelijöiden tiedossa neuvontahankkeiden kautta jo 1980-luvulta lähtien.

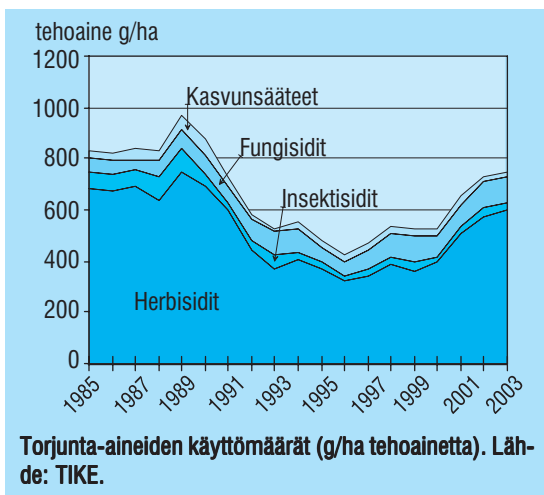
Vuosina 1995–1999 käytössä ollut ensimmäinen ympäristötukiohjelma muutti kuitenkin tilojen viljelykäytäntöjä ympäristön kannalta merkittävästi parempaan suuntaan. Tuen ehdoissa edellytettiin mm. viljelyn ympäristösuunnittelua ja -seurantaa, rajoitettiin lannoitteiden käyttöä, vaadittiin perustettavaksi pientareita ja suojakaistoja ja pyrittiin tarkentamaan kasvinsuojeluaineiden käyttöä. Ensimmäisen ohjelmakauden aikana lannoitus väheni, lannan käyttö tarkentui, luomuviljely lisääntyi, vesistöjen varsille jätettiin suoja-

Maatalouden vesiensuojelutoimenpiteet

Ennen Suomen liittymistä EU:iin maatalouden ympäristöpolitiikka perustui neuvontaan, koulutukseen ja hyvien viljelymenetelmien vapaaseen noudattamiseen. Viljelijöitä sitovia velvoitteita ei ollut. Maatalouden vesistökuormituksen vähentämiseen tähtäävät toimenpiteet olivat olleet käytössä jo ennen ympäristötukijärjestelmää. Lannoituksen vähentäminen, viherkesannointi, suojavyöhykkeet ja karjanlannan käytön tehostaminen sekä erilaiset viljely-

Lannoitteiden käyttömäärät (kg/ha). Lähde: TIKE.

kaistat, peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys lisääntynyt ja kosteikkoja, laskeutussaitaita sekä suojavyöhykkeitä perustettiin monin verroin verrattuna aikaan ennen ympäristötukea.

Toimenpiteistä huolimatta maatalouden vesistökuormituksen vähentämiselle asetettuja tavoitteita ei saavutettu. Ympäristötuen ennakoitiin vähentävän maataloudesta vesistöihin kulkeutuvan kokonaisfosforin määrää 40 % ja kokonaisuuden määrää 30 %. Vähennykset jäivät kuitenkin typen osalta 4–15 ja fosforin osalta 5–13 %:iin.

Nykyiset maatalouden ympäristöohjaukset

Nykyinen vuosina 2000–2006 toteutettava ympäristötukijärjestelmä on perusrakenteeltaan samankaltainen aiemman järjestelmän kanssa. Nykyisessä järjestelmässä voidaan jossain määrin ottaa huomioon paikalliset olosuhteet. Lisätoimenpiteiksi voidaan valita kullakin alueella eniten ympäristökuormitusta vähentävät toimet. Lisääntyneestä valinnan vapaudesta huolimatta viljelyä on jatkettu tällä ohjelmakaudella pitkälti samanlaisin menetelmin kuin aikaisemmin.

Maatalouden ympäristötuen vaikutusten seuranta tutkimusten (MYTVAS 1 ja 2) vesiosion johtopäätöksissä todetaan,

että nykyisellä ohjelmakaudella toteutettavalla maatalouden ympäristötukijärjestelmällä on lähinnä ylläpidetty jo edellisen ohjelmakauden aikana tapahtuneita ympäristön kannalta myönteisiä muutoksia. Jos järjestelmän halutaan toimivan mahdollisimman tehokkaasti ympäristön kannalta, on sitä edelleen kehitettävä ottamaan huomioon eri alueiden tai jopa tilatason erilaiset olosuhteet.

Maatalouden ympäristöohjelman lisäksi maatalouden ympäristönsuojeluun vaikuttaa myös EU:n ympäristöainsäädäntö. Maatalouden ympäristönsuojelussa erityisen kiinnostuksen kohteena on myös EU:ssa ollut vesien suojeleminen.

Kaikkia viljelijöitä on koskenut vuodesta 1998 lähtien nitraattiasetus, joka on annettu nitraattidirektiivin perusteella. Sen tarkoituksena on suojella vesistöjä maataloudesta peräisin olevien nitraattien aiheuttamalta pilaantumiselta. Asetuksella annetaan määräyksiä mm. lannan varastoinnista ja levityksestä, lannoitemääristä sekä kotieläinsuojien ja jaloittelualueiden sijoituksesta ja hoidosta. Asetuksen noudattaminen on pakollista kaikille viljelijöille koko maassa riippumatta siitä, kuuluuko viljelijä ympäristötuen piiriin vai ei.

Joulukuussa 2004 vahvistettiin laki vesienhoidon järjestämisestä, joka toteuttaa EU:n vesipuitedirektiiviä Suomessa. Vesipuitedirektiivin yleisenä tavoitteena on suojella, parantaa ja ennallistaa vesiä niin, ettei niiden tila heikkene ja että vesistöjen tila on vähintään hyvä koko EU:n alueella vuonna 2015.

Vesien suojeleminen perustana tulee olemaan vesien tilan arviointi, jossa verrataan nykytilaa arvioituun luonnontilaan. Kullakin vesienhoitoalueella laaditaan hoitosuunnitelma ja siihen sisältyvä toimenpideohjelma. Toimeenpanossa tulee korostumaan hajakuormituksen vähentäminen, mikä vaikuttaa lähitulevaisuudessa myös maataloussektoriin.

5.2. Maatalousluonnon ja -maiseman monimuotoi- suus

Maataloustuotanto perustuu luonnon monimuotoisuuden hyödyntämiseen. Vastaavasti monet luonnonvaraiset kasvi- ja eläinlajit ovat vuosisatojen kuluessa sopeutuneet hyödyntämään ihmisen luomia maatalousympäristöjä. Toisen maailmansodan jälkeen maatalouden tuotantomenetelmät kuitenkin muuttuivat ja tehostuivat. Joillekin luonnonvaraisille lajeille tuotantomenetelmien muutoksesta seuranneet elinympäristömuutokset ovat olleet liian suuria ja nopeita, eivätkä ne ole pystyneet sopeutumaan muuttuneisiin olosuhteisiin. Tämän vuoksi maatalousympäristöjen eliöstö on viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana yksipuolistunut. Erityisesti metsälaitumista, niityistä ja kedoista riippuvainen eliöstö on taantunut ja uhanalaistunut laidunnuksen ja karjalouden vähenemisen vuoksi.

Viljelymaisema on viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana menettänyt pienpiirteisyytään: avo-ojien pientareet ja latoalueet ovat vähentyneet. Maatalousmaan käyttöön ja maisemaan ovat vaikuttaneet erityisesti peltojen salaojitus, kasvi- ja kotieläintuotannon alueellinen eriytyminen ja kotieläintuotannon keskittyminen suuriin yksiköihin. Tutkimusten mukaan maatalousmaiseman monimuotoisuuden vähentyminen on jatkunut Suomen EU-jäsenyyden aikana.

Biologista monimuotoisuutta koskevia sopimuksia ja ohjelmia

Viljelymaisemilla on oma maisemallinen kulttuuriarvonsa. Lisäksi maatalousympäristöjen maisemarakenteen vaihtelevuus ja lajien monimuotoisuus ovat riippuvaisia toisistaan. Voimaperäisesti viljellyillä ja maisemarakenteeltaan yksitoikkaisilla kasvinviljelyalueilla on vähemmän lajeja kuin laajaperäisillä ja vaihtelevilla viljely- ja karjalousalueilla.

Luonnon monimuotoisuus on julkishyödyke, ja siihen liittyy myös huomattavia taloudellisia arvoja. Monimuotoisuus luo perustan elollisen luonnon toiminnalle ja on edellytys ekosysteemien kyvyille sopeutua ympäristömuutoksiin. Tästä johtuen monimuotoisuuden vähenemistä pidetään vakavana ongelmana. Monimuotoisuuden suojelun ja hoidon turvaamiseksi onkin laadittu useita kansallisia ja kansainvälisiä ohjelmia ja strategioita sekä solmittu lukuisia kansainvälisiä sopimuksia.

Sopimuksista tärkein on vuonna 1992 Rio de Janeirossa allekirjoitettu biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus (CBD). Sen tavoitteena on maapallon ekosysteemien, kasvi- ja eläinlajien sekä niiden sisältämien perintötekijöiden monimuotoisuuden suojeleminen, luonnonvarojen kestävä käytön edistäminen sekä biologisten luonnonvarojen käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukainen ja tasapuolinen jako.

Arvioita ympäristötuen monimuotoisuusvaikutuksista

Maatalouden ympäristötukijärjestelmä on maatalous- ja ympäristöhallinnon merkittävin maatalousympäristöjen monimuotoisuutta edistävä taloudellinen ohjauskeino. Ympäristötukijärjestelmän toimenpiteet ovat painottuneet vesiensuojeluun. Ensisijaisesti luonnon monimuotoisuutta edistäviin toimenpiteisiin käytettiin vuonna 2002 vain noin 2–3 % ympäristötuen kokonaismaksatuksesta. Ympäristötuen merkitys monimuotoisuuden edistäjänä on kuitenkin suurempi, sillä muutamat ensisijaisesti vesiensuojelua hyödyttävät toimenpiteet, kuten suojakaistat ja pientareet, lisäävät myös luonnon monimuotoisuutta.

Maatalouden ympäristötuen vaikutusten seuranta tutkimusten (MYTVAS 1 ja 2) tulosten perusteella maatalouden ympäristötuen toimenpiteet ovat edistäneet luonnon monimuotoisuuden ja avoimen viljelymaiseman säilymistä. Tulosten mu-

kaan nykyisin käytössä olevat toimenpiteet eivät kuitenkaan ole riittäviä pysäyttämään maatalousluonnon pitkään jatkunutta köyhtymistä.

Asiantuntijat pitävät perinnebiotooppien hoidon erityistukea luonnon monimuotoisuuden kannalta ympäristötuen tärkeimpänä yksittäisenä toimenpiteenä. Perinnebiotoopit ovat niiton ja karjalaidunnuksen muovaamia luontotyyppisiä, joita on säilynyt Suomessa erittäin vähän. Niillä on uhanalaista kasvillisuutta, ja ne ovat maatalousalueiden lajirikkaampia elinympäristöjä. Luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaimpia perinnebiotooppeja ovat tuoret niityt ja kedot sekä eräät matalakasvuiset rantaniittytyypit.

Luonnonmukainen tuotanto on ollut suosituin erityistukitoimenpide. Koska luonnonmukaisesti viljellyillä pelloilla ei käytetä torjunta-aineita, on niillä enemmän rikkakasveja kuin tavanomaisesti viljellyillä pelloilla. Tästä syystä luomuviljely näyttäisi edistävän myös pientareiden pölyttäjähönteisten monimuotoisuutta sekä eräiden lintulajien runsautta.

Myös muut lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttöä vähentävät ja niiden tarkennettua käyttöä edistävät toimenpiteet lisäävät yleensä peltoluonnon monimuotoisuutta. Tällaisten toimenpiteiden vaikuttavuus peltojen ja pientareiden tavanomaisen lajiston edistäjinä voi olla suuri, mikäli tuotantopanosten käytön vähenykset kohdistuvat laajoille peltoalueille.

Ympäristötuen perustoimenpiteiden mukaisten valtaojien pientareiden ja vesistöjen suojakaistojen sekä erityistuen mukaisten suojavyöhykkeiden perustamiset ovat osaltaan kompensoineet myös viljelymaisemassa tapahtuneita haitallisia muutoksia.

Maatalous- ja ympäristöpolitiikan yhteensovittamistarpeita

Luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta pinta-alaperusteisen tulotuen eräs

ongelma on se, että tuki nostaa ympäristötukijärjestelmän kustannuksia. Esimerkiksi suojavyöhykealalle maksettavan korvauksen on oltava suurempi kuin menettävä kasvinviljelyn tuotto (mukaan lukien tuet). Lisäksi pinta-alaperusteinen tuki kannustaa ottamaan viljeltäviksi sellaisiakin alueita, jotka ovat aiemmin olleet pois viljelykäytöstä.

Jotta pinta-alatuen haitallisia kannustimia saataisiin vähennettyä, monimuotoisuuden edistäminen tulisi asettaa aiempaa selvemmin myös maatalouden tulotukien päämääräksi (esimerkkinä CAP-tukien täydentävät ehdot). Tämä mahdollistaisi maatalouden ympäristötuen suuntaamisen rajatumpiin, mutta monimuotoisuuden kannalta tehokkaampiin toimenpiteisiin. Taloudellisten ohjauskeinojen avulla tulisi myös varmistaa, että CAP-tukien tuotannosta irrottamisen seurauksena syntyvä kesantoalan kasvu kanavoituisi ympäristöä hyödyttäväksi viherkesannoiksi.

5.3. Maatalous ja ilmastonmuutos

Ilmastonmuutos on noussut poliittisesti merkittäväksi ympäristöuhaksi Suomen EU-jäsenyyden aikana. Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) ilmastonmuutoksen puitesopimus hyväksyttiin Rio de Janeirossa vuonna 1992, ja se astui voimaan vuonna 1994. Allekirjoittajamaat tunnustavat virallisesti ilmastonmuutoksen olevan ongelma ja sitoutuvat toimiin ilmakehän lämpenemisen pysäyttämiseksi.

Käytännössä Rion sopimus realisoitui vuonna 1997 neuvotellussa Kioton lisäpöytäkirjassa. Siinä sopijavaltioille määritellään konkreettiset tavoitteet ilmastoa lämmittävien, niin sanottujen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Sopimus tuli voimaan vuonna 2005. Suomen tavoite on vakiinnuttaa päästönsä vuoden 1990 tasolle vuosina 2008–2012. Tällä hetkellä näyttää, että tavoitetta ei saavuteta ilman lisätoimia päästöjen rajoittamiseksi.

Ilmastonmuutos asettaa uusia haasteita myös Suomen maataloudelle. Maataloussektorin kasvihuonekaasupäästöt ovat noin 9 % maamme kokonaispäästöistä. Maatalouden päästöt ovat laskeneet vuodesta 1990 noin viidenneksellä maataloustuotannon pienenemisen vuoksi ja suhteellisesti vielä enemmän yhteiskunnan kokonaispäästöjen kasvaessa.

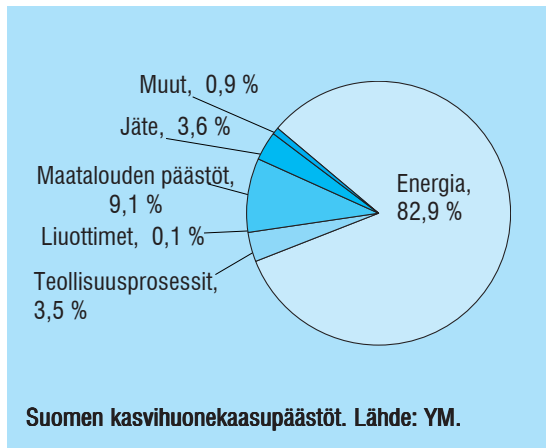
Hyvästä kehityksestä huolimatta on selvää, että maataloustuotantoa tullaan jatkossa tarkastelemaan ympäristön kuormittajana myös tässä suhteessa. Paineet ilmastonmuutoksen hillintään kasvavat kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

Maatalouden päästöt

Jotta ilmastonmuutos voitaisiin pysäyttää, tulisi teollisuusmaiden, kuten Suomen, vähentää päästöjään 50–60 %, ehkä jopa 80 %, nykytasosta vuoteen 2050 mennessä. Vaikka asiassa on edetty toistaiseksi hitaasti, kaikki mahdollisuudet päästöjen vähentämiseen nousevat tulevaisuudessa esiin. Mikään toiminta ei voi jatkua täysin ennallaan ilmastonmuutoksesta välittämättä.

Maatalouden kasvihuonekaasupäästöt syntyvät pääasiassa nautaeläinten ruoansulatuksessa, orgaanisen aineksen hajotessa maaperässä ja kotieläinten lannan hajotessa. Pienempiä päästölähteitä ovat typpilannoitus, peltojen kalkitus ja fossiilisen energian käyttö maataloudessa. Viimeksi mainittua ei tosin lasketa mukaan maataloussektorin suoriin päästöihin. Yhteistä kaikille maatalouden päästöille on, että niitä on vaikeaa vähentää vaikuttamatta samalla ratkaisevasti maataloustuotannon määrään.

Teknisin keinoin maatalouden päästöjä voidaan torjua lähinnä maaperän muokkausta vähentämällä, maan rakennetta ja ojitusta parantamalla, lannankäsittelyä parantamalla ja lannoitusta tarkentamalla.

Poliittisia keinoja voisivat olla orgaanisten maiden viljelyn rajoittaminen ja monivuotisten kasvustojen suosiminen yksivuotisten sijaan. Kalkituksesta ei käytännössä voida Suomen oloissa tinkiä ilman merkittäviä menetyksiä sadon määrän ja laadun suhteen.

Etenkin maaperän reaktioissa syntyviin kasvihuonekaasupäästöihin vaikuttaa hyvin moni tekijä. Maalaji, maaperän vesitalous ja rakenne, kasvilaji ja vuotuiset sääolosuhteet ovat toistaiseksi tehdyissä tutkimuksissa olleet merkittävässä asemassa päästöjen vaihtelun selittäjinä. Niiden keskinäistä merkitystä ei voida kuitenkaan luotettavasti arvioida kenttäolosuhteissa. Päästömekanismien monimutkaisuus estää päästövähennysten todellisen merkityksen ja kustannustehokkuuden arvioinnin kokonaisuuden kannalta.

Uusia mahdollisuuksia

Päästövähennykset tarjoavat maataloudelle kuitenkin myös mahdollisuuksia. Uusiutumattomien luonnonvarojen käyttö energiantuotannossa ja liikenteessä aiheuttaa valtaosan ihmisperäisistä kasvihuonekaasupäästöistä. Näitä päästöjä on rajoitettava voimakkaasti, jos ilmastonmuutosta halutaan torjua tai hidastaa.

Maataloudella voisi olla merkittävä asema uusiutuvan energian tuottajana

korvattaessa fossiilisten tuontipoltto-aineiden käyttöä. Erilaisten peltobio-massojen viljely lämmön- ja sähköntuotantoa varten on maatiloille varteenotettava vaihtoehto esimerkiksi rehuviljan viljelylle. Lannan ja vihermassan hyödyntäminen on teknisesti jo nyt mahdollista bio-kaasun tuottamiseksi myös liikenne- ja maatalouskäyttöön.

Toinen uusi mahdollisuus on maape-rän hoito. Panostamalla peltojen humus-pitoisuuden ylläpitoon voidaan saada aikaan niin sanottu hiilinielu. Hiilinielu sitoo ilmakehästä hiilidioksidiä enemmän kuin sinne luovuttaa. Tällaisista hiilinieluista saatetaan tulevaisuudessa tehdä kaupattavia hyödykkeitä, jolloin ne tarjoaisivat uusia tulomahdollisuuksia maataloussektorille. Tämä mahdollisuus vaatii kuitenkin erilaisten päästökauppane-kanismien kehittymistä sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

Lämpenemisen hyödyt kyseenalaisia

Mahdollisista politiikkatoimista ja päästö-vähennyksistä riippumatta ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan konkreettisesti maataloutteen sääolosuhteiden muuttuessa. Vaikka todennäköisin kehityssuunta on ilmaston lämpeneminen, voivat sademäärien muutokset ja sateiden ajoittuminen sekä ilmaston ääri-ilmiöiden lisääntyminen merkitä vakavaa uhkaa nykyisille viljelykasveille ja -käytännöille.

Esimerkiksi etelän savimailla talvi-aikainen eroosio voi lisääntyä merkittävästi talvien vesisateiden lisääntyessä ja rou-dan puuttuessa. Leudot talvet hyödyttävät myös tuholaisia ja lisäävät torjunnan tarvetta. Uusia tulokaslajejakin voi saapua maahamme, kuten koloradonkuoriainen näyttää jo tehneen.

Vaikka kasvukauden lämpösumma nousisikin ilmaston lämmitessä, eivät nykyiset viljelykasvit todennäköisesti kykene käyttämään sitä hyödykseen. Kevään ja syksyn hallajaksot rajoittavat kasvukautta,

eikä hallojen todennäköisyys piene-ne nykyisestä. Myös kesän yleistyvät kuivuus-jaksot heikentävät kasvuolosuhteita.

Kotieläintaloutteen ilmastonmuutos ei vaikuttane merkittävästi. Eläinten ulko-ruokintakausi voi pidentyä ja eläinsuojien lämmityskustannukset laskevat. Kesällä voi esiintyä jopa jäähdytystarvetta helle-jaksojen aikana.

Ilmastonmuutokseen sopeutumisen tutkimus on vielä alkutekijöissään etenkin maatalouden osalta. Näyttää kuitenkin todennäköiseltä, että muutoksen maatalou-delle aiheuttamat uhat tulevat olemaan merkittävämpiä kuin sen mahdolliset hyödyt.

5.4. Luonnonmukaisen ja muuntogeenisen maataloustuotannon rinnakkaiselo

Luonnonmukaisen, tavanomaisen ja muuntogeenisen maataloustuotannon rin-nakkaiselon järjestäminen EU:n alueella on komission päätöksen mukaan kunkin jäsenmaan vastuulla. Komission suosituk-sessa esitetään yleiset periaatteet ja näkökohdat, joiden mukaan laaditaan eri tuotantojärjestelmien rinnakkaiselon kansalliset strategiat ja parhaat käytännöt. Suomessa maa- ja metsätalousministeriö on asettanut vuonna 2003 työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää rinnakkaiselon käytännön järjestämistä.

Komission suositus lähtee siitä, että tuottajilla ja kuluttajilla tulee olla mahdol-lisuus valita haluamansa tuotantomuoto. Tämä edellyttää sellaisia viljely-, jalostus- ja kaupanpitämiskäytäntöjä, että tuotteet voidaan pitää erillään elintarvikeketjun kaikissa vaiheissa. Luonnonmukaisen tuotannon osalta rinnakkaiselon järjestäminen tulee olemaan vaikeinta, koska tuotantomuoto pyrki ehdottomaan puh-tauteen muuntogeenisen materiaalin suh-teen kaikissa tuotannon vaiheissa.

Muuntogeeninen maataloustuotanto

Geenitekniikkaan perustuva maataloustuotanto erityisesti kasvilajikkeiden osalta on yleistynyt maailmalla viimeisten kymmenen vuoden aikana. Euroopan unionin alueella muuntogeenistä organismia on noin kahdessakymmenessä hyväksytyssä elintarvikkeessa (pääasiassa soijaa ja maissia sisältäviä) ja noin kahdessakymmenessä viljelykäyttöön tarkoitettussa maissilajikkeessa. Muuntogeenisiä viljelykasveja käytetään sekä eläinten rehun tuotannossa että ruoantuotannossa.

Tällä hetkellä muuntogeenisten viljelykasvien kehitys on maailmalla kohdistunut lähinnä soijaan, maissiin, puuvillaan ja rapsiin. Muuntogeenisten kasvien viljelyalasta soija ja maissi kattavat peräti 84 %. Viljelyssä olevat lajikkeet ovat ns. ensimmäisen sukupolven geenitekniisiä muunnoksia eli ne sisältävät kasvintuotantoon ja -suojeleluun liitettäviä ominaisuuksia. Euroopan unionin alueella muuntogeenisten viljelykasvien tuotanto on vielä vähäistä ja sijoittunut Saksaan ja Espanjaan. Näistä Espanjan viljelyala oli vuonna 2004 n. 100 000 hehtaaria ja Saksan minimaalinen. Viljelykasvina on ollut maissi.

Suomessa ei tällä hetkellä ole kaupallisessa viljelyssä muuntogeenisiä viljelykasveja. Maailmalla viljeltävät kasvilajikkeet eivät ole sellaisia, jotka lyhyellä tähtä-

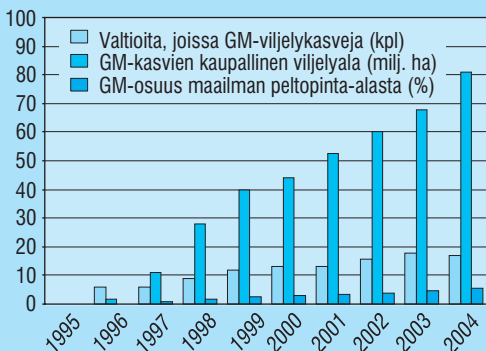
mellä voisivat olla käytössä Suomessa. Suomen näkökulmasta tällainen viljelykasvi voisi kuitenkin olla peruna, jonka muuntogeenisillä lajikkeilla on tehty satoja kenttäkokeita eri puolilla Euroopan unionia – myös Suomessa.

Ensimmäisen sukupolven muuntogeenistä perunaa on viljelty laajemmin Pohjois-Amerikassa. Esimerkiksi Bt-perunan viljely ei silti ole saanut siellä hyväksyntää kuluttajien keskuudessa. Muista kasveista Suomessa on ollut muuntogeenisten metsäpuiden kenttäkoe, jonka geenitekniologian vastustajat tuhosivat viime kesänä. Rypsi ja sokerijuurikas ovat tällä hetkellä perunan ohella todennäköisimmät kasvit, joiden muuntogeenisiä lajikkeita saattaa tulla kaupalliseen viljelyyn Suomessa.

Luomutuotannon suhde muuntogeeniseen maataloustuotantoon

Luomutuotanto irtisanoutuu tällä hetkellä täysin geenimuuntelun tai geenimuunneltujen johdannaisten käytöstä eläinten lääkintää lukuun ottamatta. Luomutuotannon piirissä katsotaan, että geenitekniikka ei sovi yhteen luomuviljelyn periaatteiden kanssa. Geenitekniikan katsotaan vielä sisältävän sellaisia arvaamattomia riskejä ekosysteemin toiminnalle, että sen tuomat hyödyt eivät nykyisessä kehitysvaiheessa tee geenitekniikkaa hyväksyttäväksi luomutuotannossa. Kuluttajien enemmistön kielteinen suhtautuminen geenitekniikan käyttöön elintarviketuotannossa vaikuttaa myös vahvasti luomun täysin kielteiseen asennoitumiseen.

Luomutuotannon GMO-vapaus on kirjattu EU:n luomusäätelyyn, jota kaikkien EU:n alueella luomutuotteita tuottavien ja niillä kauppaikävien toimijoiden on noudatettava. Geenitekniologian yleistyessä muussa maataloustuotannossa luomutuotannon asema ”täysin puhtaa-

Muuntogeenisten kasvilajikkeiden kaupallinen viljelyala, -valtiot ja -osuus maailmassa. Lähde: ISAAA.

na tuotantotapana” saattaa jossain vaiheessa olla uhattuna mm. tahattoman saastunnan kautta, esimerkiksi ilmaväntäisen siitepölysaastunnan muodossa.

Nähtävissä oleva kehitys näyttäisi johtavan siihen, että muuntogeeninen maataloustuotanto saavuttaa entistä merkittävämmän aseman maailman elintarviketuotannossa, jolloin eri tuotantotavoilla tuotettujen elintarvike- ja rehuraaka-aineiden erilläänpitokustannukset kasvavat. Teollisuuden ja kaupan suunnasta on viestitetty, että kovin monen tuotantotavan erilläänpitokustannuksia ei olla halukkaita maksamaan. Tulevaisuudessa jää nähtäväksi onko meillä kuluttajille tarjolla muuntogeenisiä elintarvikkeita, tavanomaisia ei-muuntogeenisiä elintarvikkeita ja luomuelintarvikkeita vai ainoastaan kah-ta eri vaihtoehtoa useimmista tuotteista.

5.5. Muutospaineet ympäristöpolitiikassa

Maatalouden ympäristöpolitiikalle aiheuttavat muutospaineita sekä yhteiskunnalliset että ympäristössämme tapahtuvat muutokset. EU-jäsenyys, ympäristötukijärjestelmä sekä yleinen ympäristötietoisuuden kasvu ovat muokanneet viljelijöiden asenteita entistä ympäristötietoisemmiksi. Myös kuluttajien valvutuneisuus kasvoi 1990-luvun kuluessa, mikä osaltaan painostaa EU:ta uudistamaan maatalouspolitiikkaansa yleisten mielipiteiden suuntaiseksi. Globaalissa yhteiskunnassa myös kansainvälisen kaupan velvoitteiden täyttäminen sitoo EU:ta tuotantotukien uudistamiseen.

CAP-uudistuksen toimeenpanon ja seuraavaan ohjelmakauteen ’Agenda 2007’ valmistautumisen myötä monivaikutteisen maatalouden käsite on taas erittäin ajankohtainen. Tukien irrotta-

minen tuotannosta ja muuttaminen tilatuiksi tuo mukanaan ns. täydentävät ehdot, jotka edellyttävät tiettyjen ympäristöllisten vaatimusten täyttämistä ja määrittelevät ’hyvät viljelymenetelmät’.

Valtaosa (n. 90 %) viisivuotisista ympäristösopimuksista päättyy vuoden 2005 aikana. Jatkoksi esitettiin kaksivuotisia vanhojen ehtojen mukaisia sopimuksia, jolloin uuden ohjelmakauden alkaessa pääosa viljelijöistä tekee uudet sopimukset uuden tukijärjestelmän ehtojen mukaisesti. Vuoden 2007 alusta alkavaksi suunnitellun uuden ohjelmakauden kansallinen valmistelu (LFA ja ympäristötuki) alkaa vuoden 2005 aikana. Uudenmuotoiset tukijärjestelmät sekä kiristynyt ympäristölainsäädäntö takaavat, että eri näkökantojen yhteensovittamisessa on haasteita lu-
vassa.

Toisaalta myös ympäristöhaasteita riittää. Vesiensuojelussa on yhä paljon tehtävää, erityisesti koska pelkästään vesistöihin jo varastoituneet ravinteet huonontavat niiden tilaa vielä vuosien ajan. Luonnon monimuotoisuuden säilymistä ei ole pystytty turvaamaan nykyisen muotoisella ympäristötukijärjestelmällä. Ilmastolliset muutokset vaikuttavat eri tuotantokasvien välisiin kannattavuussuhteisiin ja lisäävät riskiä uusien tautien ja tuholaisien leviämisestä. Myös ilmastopimuksen velvoitteet aiheuttavat paineita, jotka koskevat koko yhteiskuntaamme.

Luomu- ja muuntogeenisen tuotannon kehityskulut tarjoavat sekä uhkia että mahdollisuuksia. Suurena haasteena tulevaisuudessa on selvittää, kuinka eri tuotantomenetelmien rinnakkaiselo pystytään järjestämään yhteiskunnan tarpeita tyydyttävällä tavalla. Vaikka monia ympäristöllisiä haasteita on saatu vuosien varrella ratkaisuun, muun muassa yllä mainitut kehityskulut takaavat sen, että suurin osa työstä on vielä tekemättä.

Maatalous energian tuottajana

Esa Aro-Heinilä, Janne Helin ja Marko Sinkkonen

Kotimaisten elintarvikkeiden kysyntä ei enää kasva. Suomalainen kuluttaja ei voi lisätä merkittävästi ravinnon kulutustaan, eikä ulkomaiden markkinoilla ole vetoa ilman hintatukia. Mutta siinä missä vatsa jo tulee vastaan, energian kysynnän kasvulle ei näy kattoa. Maatalouden bioenergian tuotanto on yksi Suomen maaseudun mahdollisuuksista.

Biokaasu

Maatalouden lupaavimpia bioenergiälähteitä ovat lanta ja peltoenergiakasveista ruokohelpi, öljykasvit, olki sekä energiaviljat. Etenkin lannan energiakäyttö on vahvassa myötätuulussa. Tähän vaikuttavat erityisesti eläintuotantoyksiköiden kasvu ja keskittyminen tietyille alueille. Lannan paikallinen ylituotanto ja sen levittäminen pienelle alalle aiheuttavat hajuhaittoja sekä ravinnepäästöjä vesistöihin. Lannan kuljettaminen etäämmälle on puolestaan kannattamatonta.

Lantaa voidaan hyödyntää energialähteenä mädättämällä sitä hapettomissa olosuhteissa biokaasuksi. Biokaasu sisältää 60–70 % metaania, joka on huomattavasti hiilidioksidia voimakkaampi kasvihuonekaasu. Biokaasun tuotannossa lannasta haihtuva metaani otetaan talteen ja poltetaan hiilidioksidiksi ja vedeksi. Tämä pienentää karjalouden ilmastonmuutokseen vaikuttavia päästöjä merkittävästi. Lisäksi mädätysjäte on lähes patogeenivapaata ja ravinteet ovat tallella kasveille käyttökelpoisessa muodossa. Tämä vähentää sekä tauti- että ravinnehuuhtouman riskejä.

Biokaasua voidaan käyttää joko polttolaitoksissa lämmön ja sähkön tuotantoon tai liikennepolttoaineena. Liikennekäytössä polttoaineesta saisi korkeimman hinnan, ja puhdas palaminen toisi merkittäviä ympäristöhyötyjä. Lantaperäisen biokaasun teoreettinen tuotantopotentiaali on kuitenkin alle 10 % Suomen tieliikenteen käyttämästä energiasta. Maatalouden, yhdyskuntien ja teollisuuden biojätteet sekä puhdistamolietteet hyödyntämällä osuus nousisi noin kolmasosaan energian tarpeesta. Todellinen käyttöpotentiaali on kuitenkin vain murto-osa tästä. Laajamittainen tieliikennekäyttö ei siis olisi mahdollista ilman useamman polttoaineen päällekkäistä jakeluverkostoa ja käyttökälyä.

Kenties lupaavin käyttökohde maatalouden biokaasulle onkin maaseudulla ja maatiloilla. Biokaasulla tuotettu energia voi korvata ostopanoksia sähkön, lämmön sekä työkonekäytön osalta. Keskitetyissä suuren kokoluokan laitoksissa sähkön- ja lämmön yhteistuotanto ja myynti tarjoavat myös kaupallisia mahdollisuuksia.

Ruokohelpi ja energiaviljat

Peltoenergiakasveista on Suomessa eniten tutkittu ja viljelty ruokohelpiä. Vuonna 2004 sitä viljeltiin lähes 4 000 hehtaarilla. Potentiaaliseksi viljelyalaksi on Suomessa arvioitu 170 000–220 000 hehtaaria. Nykyisellä energiakasvien peltohehtaaritueella (45 euroa/ha) ruokohelven viljelyn on laskettu olevan kannattavaa korkeintaan 50 kilometrin etäisyydellä polttolaitoksesta. Ruokohelven viljelyn voikin olettaa yleistävän suurten polttolaitosten ympäristössä lähivuosina.

Energiaviljat ovat kiinnostavia sekä energiapotentiaalinsa että viljan polton nostattaman tunnekuohon takia. Hyviä perusteluita viljan poltolle on olemassa. Energiaviljaa voidaan tuottaa ja käyttää olemassa olevalla infrastruktuurilla täysin ilman lisäinvestointeja; viljely ei vaadi muusta viljan viljelystä poikkeavaa laitekantaa ja viljan polttaminen onnistuu tavallisessa hakelämmityskattilassa. Viljan ylituotantoa voidaan purkaa sitä polttamalla. Osa viljasadosta jää vuosittain heikkolaatuiseksi ja sen polttaminen on nykyhintatasolla kannattavampaa kuin myyminen rehuteollisuudelle. Merkittävin kysymys onkin, kuluuko viljan viljelyyn enemmän energiaa kuin siitä saadaan polttamalla hyötykäyttöön.

Jos viljaa viljellään tavanomaisen käytännön mukaan rehuksi tai elintarvikkeeksi, viljan energiasaanto on noin nelinkertainen (4/1) tuotantoon käytettyyn fossiiliseen energiaan nähden. Vastaava energiasaanto ruokohelvellä on noin neljätoistakertainen (14/1). Viljan saantosuhdetta voidaan kuitenkin nostaa. Pohjois-Satakunnassa alkavassa kehittämishankkeessa on suunniteltu puhdistamolietteen käyttöä ravinnelähteenä ja viljan pakkotuleennuttamista glyfosaattikäsitteilyllä, jolloin se kuivuu pellolla pysyyn. Tällä tavoin viljan nettoenergiasaanto kasvaa yli kolmetoistakertaiseksi (13/1). Ongelmana puhdistamolietteen käytössä kuitenkin on, että lietteen sisältämät raskasmetallit saattavat siirtää energiatuotantoon käytetyt pellot pysyvästi pois elintarviketuotannosta. Toisaalta kyseinen menettely tarjoaa ratkaisun kierrättää puhdistamolietteisiiin kertyvät ravinteet takaisin hyötykäyttöön.

Heikoimmin energiasaantokisassa pärjäävät öljykasvit. Esimerkiksi rypsin viljelyssä kolme hehtaaria neljästä kuluu viljelyssä vaadittavaan energian tuotantoon. Öljykasvien pääkäyttökohteeksi on suunniteltu liikennekäyttöä, jossa ne sopisivat lähes suoraan olemassa olevaan diesel-teknologiaan. Energiataloudellisesti on kuitenkin turhaa korvata fossiilisia energialähteitä kasviöljyllä jos koko prosessi ei ole saannoltaan selkeästi positiivinen.

Energia- ja ruokaturva

Merkittävin este maatalouden bioenergian tuotannolle on energian alhainen hintataso. Suomen kilpailuilla energiamarkkinoilla bioenergian tuotantokustannukset täytyisi painaa varsin alas menekin lisäämiseksi. Tällöin tuotannon kannattavuus heikkenee ja maatalouteen jäävä ansio pienenee. Peltoenergiakasvit eivät nykyhintatasolla kykene kilpailemaan muiden energialähteiden kanssa ilman tuotantorukia. Vastaavassa asemassa on myös lannasta tuotettava biokaasu, joka tosin on ainoastaan välillisesti tukiriippuvaista eläintuotannon kannattavuuden kautta.

Maatalouden bioenergian hyödyntämisen kannattavuutta tarkasteltaessa on kuitenkin syytä muistaa, ettei energiantuotanto ole maataloudessa itsetarkoitus, vaan yksi mahdollinen keino elinvoimaisen maatalouden säilyttämiseksi. Samalla turvataan kansallista energian saantia tulevaisuudessa. Maatalouden bioenergian tuotanto onkin sekä energia-, maatalous-, maaseutu-, turvallisuus- että ympäristöpoliittinen kysymys.

Peltoenergiakasvit vähentävät ruoan ylituotantoa, mutta pitävät kuitenkin pellot viljelykäytössä. Tarvittaessa ne voidaan valjastaa takaisin ruoantuotantoon. Näin ylläpidetään sekä avonaista maaseutumaisemaa että tulevaisuuden ruokaturvaa. Biokaasu taas tarjoaa selkeitä ympäristöhyötyjä ja käyttämättömän energiavarannon. Sekä peltoenergiakasvit että biokaasu tuovat maaseudulle elinkeinomahdollisuuksia ja työpaikkoja sellaisen tuotteen avulla, jolle on ennustettu tasaisesti kasvavaa kysyntää.

6. MAASEUTU- JA ALUEPOLITIikka

6.1. Muuttuva maaseutu

Maaseutu heijastelee koko yhteiskunnan jatkuvaa muutosprosessia, jonka taustalla on teknologian kehitys, poliittiset näkemykset yhteiskunnan kehittämisestä sekä globaalin talouden muuttuvat reunaehdot. Muutokset olisivat todennäköisesti samansuuntaisia, mutta eivät välttämättä yhtä syvälekäyviä, vaikka Suomi ei olisi-kaan liittynyt EU:n jäseneksi vuonna 1995. EU-jäsenyyden vaikutukset ovat välittyneet maaseutuun suorimmin maatalouden kautta. Maaseudun muutos on EU-jäsenyyden aikana ollut paitsi talouden murrosta, myös vanhojen toimintamallien korvautumista uusilla.

Määrällisesti tarkastellen maaseudun muutos näkyy sekä ihmisten että pääomien keskittymisenä taajamiin. Sekä taloudellista että henkistä pääomaa siirtyy pois Pohjois- ja Itä-Suomesta ja keskittyy Etelä- ja Länsi-Suomeen. Asutus näyttäisi ikään kuin palaavan rannikoille, joista Suomen pysyvä asuttaminen aikoinaan lähti kohti maan sisäosia, pohjoista ja koillista. Väestö on keskittymässä yhäältä muutamiin kasvaviin kaupunkiseutuihin sekä niiden läheiselle maaseudulle, toisaalta maaseudulla syrjäkyliltä paikallisiin keskuksiin. Maan sisäiset kehitys- ja tuloerot kasvavat voimakkaasti. Uusien työpaikko-

jen syntyminen on alueellisesti hyvin epätasaista.

Maaseutukehitys on yhä selvemmin eriytyvässä sekä maan sisällä että maaseutualueiden kesken. Suomen asema EU:n pohjoisella itärajalla on heijastunut erityisen voimakkaasti Itä-Suomen kehitykseen. Itä-Suomi ja etenkin sen maaseutu, joka valtaosin on harvaan asuttua, on taantumassa muuhun maahan nähden lähes kaikilla sosioekonomisilla mittareilla mitattuna. Itä-Suomen heikkoon kehitykseen on perifeerisen EU-sijainnin lisäksi epäilemättä vaikuttanut myös Neuvostoliiton romahtaminen ja Venäjän talouden hidaskäyminen. Pohjois-Suomen tunnusluvut ovat hieman valoisimmat, mutta alueen asutus ja elinkeinopohja ovat erittäin harvat. Taulukko valaisee alueellisesti eriytyvää kehitystä.

Väkiluvussa Itä-Suomi on selvä menettäjä kun taas Pohjois-Suomessa on tasainen väestönkehitys kulttuurisista syistä, kuten selviää tarkasteltaessa yli 65-vuotiaiden prosentuaalista osuutta eri suuralueilla. Itä-Suomessa on selvästi eniten yli 65-vuotiaita (18 %) kun taas Pohjois-Suomessa yli 65-vuotiaiden määrä on suuralueista alhaisin (14 %) ja selvästi maan keskiarvon (15,3 %) alapuolella. Työllisten määrän kehitys on heikointa

Suuralueiden kehitys EU-kaudella 1995–2002 (1995=100).

	Etelä-Suomi	Länsi-Suomi	Itä-Suomi	Pohjois-Suomi	Koko maa
Väkiluku	105	100	96	100	102
Työlliset	118	111	107	115	115
Arvonlisäys käyvin hinnoin	154	141	127	137	146
Osuus kaikista maatiloista (%) 2002	30,9 %	35,0 %	18,0 %	13,6 %	
Maatilojen lkm muutos 1995–2002	-24,2 %	-25,6 %	-28,6 %	-23,6 %	-25,5 %
Yli 65-vuotiaiden osuus 2002	14,6 %	16,8 %	18,0 %	14,1 %	15,3 %

Lähde: Tilastokeskus

Itä-Suomessa kun taas Pohjois-Suomi on tasoltaan maan keskiarvossa. Suuralueiden taloutta tarkasteltaessa Itä-Suomi on selvästi kehittynyt heikoiten, ja jää huomattavasti maan keskiarvon alapuolelle. Etelä-Suomi sen sijaan on maan kiistämätön taloudellinen moottori. Länsi-Suomi ja varsinkin Pohjois-Suomi on selvästi maan keskiarvon alapuolella taloudellisessa kehityksessä.

Maataloussektorin kohdalla näkyy maatilojen lukumäärän muutoksen suuruus koko maassa. Vuosien 1995–2004 välillä lopetti yli neljäsosa Suomen maataloista toimintansa. Suurin tilakato oli Itä-Suomessa, jossa 29 % maataloista poistui tilastoista. Sen sijaan Pohjois-Suomessa maatilojen lopettamisvauhti on ollut keskiarvoa jonkin verran hitaampaa (21 %). Länsi-Suomessa, jossa on 35 % Suomen maataloista, muutos on vastannut maan keskiarvoa, Etelä-Suomessa muutos on ollut jonkin verran hitaampaa. Maatalouden

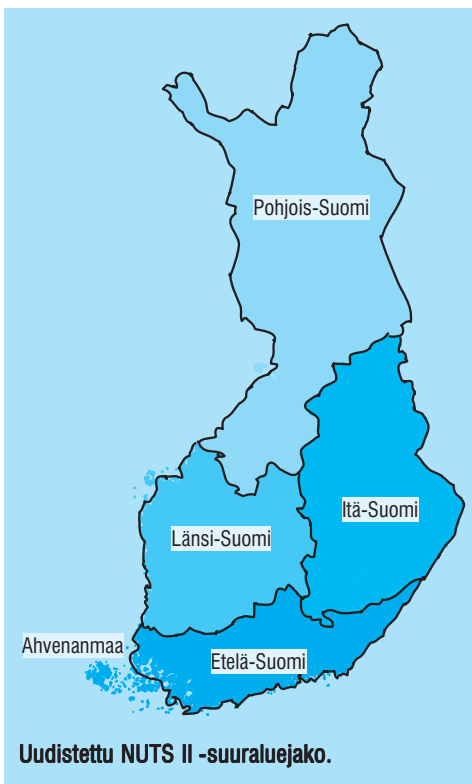
alueellista keskittymistä kuvaa se, että Itä-Suomessa on vain noin 18 % Suomen maataloista ja vastaavasti Pohjois-Suomessa vain 13,6 %.

Kaikilla mittareilla arvioiden Itä-Suomen taloudellinen elinvoima näyttää vähenevän. Pohjois-Suomen tilanne on vakaampi, mutta Oulun alueen kasvu kunnistaa keskiarvoa, ja tilanne sen ulkopuolisella alueella on huomattavasti heikompi. Sekä Itä- että Pohjois-Suomi edustavat Suomen laajoja, harvaan asuttuja maaseutualueita, joita on kohdannut vaikea rakennemuutos. Kaikkineen puolet Suomen pinta-alasta on ns. harvaan asuttua maaseutua, jonka kehittäminen on kaikkein haastavinta. Harvaan asuttua maaseutua on myös Etelä- ja Länsi-Suomessa.

6.2. Maaseutupolitiikka EU-kaudella

Suomi liittyi EU:iin vaiheessa, jossa kansallista maaseutupolitiikkaamme oli rakennettu jo noin vuosikymmenen ajan. Maaseutupolitiikan peruslähtökohdat olivat kiteytymässä, mutta maaseutupoliittinen järjestelmä ja politiikan välineet ovat kehittyneet edelleen EU-jäsenyyden aikana. Kansallinen maaseutupolitiikka oli saanut alkunsa 1980-luvulla tilanteessa, jossa sektoripolitiikkojen myönteiset aluevaikutukset alkoivat ehtyä, ja maaseutuasiat uhkasivat jäädä muiden näkökulmien varjoon. Maaseutupolitiikka kehittyi nostamaan maaseutunäkökulman esiin kaikissa niissä yhteiskunnallisissa valinnoissa ja ratkaisuissa, joilla on joko suora tai välillistä vaikutusta maaseutuun. Kansallisen maaseutupolitiikan lähtökohdissa korostui täten laaja politiikkamääritelmä ja suhteellinen itsenäisyys sekä aluepolitiikkaan että maatalouspolitiikkaan nähden.

Kansallinen maaseutupolitiikka on poikkihallinnollista ja poikkitoimijaista. Valtioneuvoston asettama maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) koostuu yhdeksän ministeriön sekä useiden julkisten

ja yksityisten organisaatioiden edustajista, ja se toimii valtakunnallisena maaseutupolitiikan valmistelijana ja järjestelmän kehittäjänä. Maaseutupolitiikka perustuu Suomessa verkostomaiseen toimintatapaan, ja itse maaseutu on mobilisoitu kehittämistyöhön kansainvälisesti ottaen poikkeuksellisen laajasti. Maaseutupolitiikalla on Suomessa omia toimielimiä ja verkostoja sekä koko maahan juurtunut omaehtoiseen kehittämiseen organisoinnut toimintaryhmien ja kyläyhdistysten verkko.

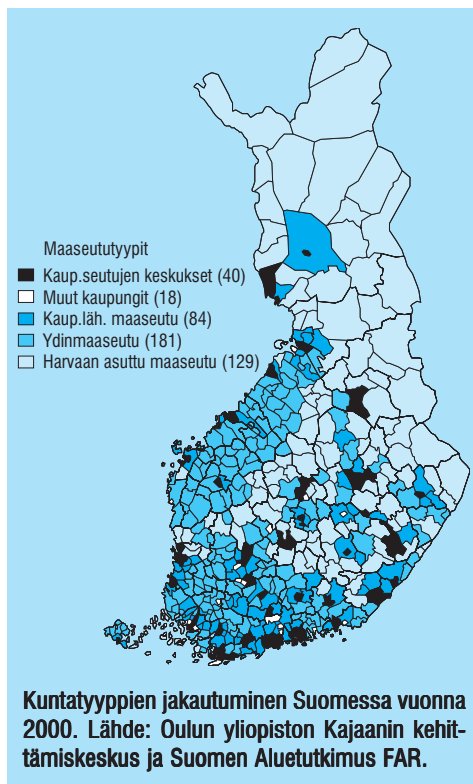
Suomalaisessa maaseutumaisuuden mittaamisessa korostuvat alhainen väestötiheys, epäedulliset ilmasto- ja sijaintitekijät, työttömyysaste ja perifeerisyysindeksi. Kyse ei ole vain fyysisistä etäisyyksistä, vaikka siihen kiteytyykin olennaisesti pohjoismainen haja-asutukseen perustuva yhdyskuntarakenne. Huomiota kiinnitetään myös liikenne- ja telekommunikaatioyhteyksiin ja kulttuurisiin ulottuvuuksiin, kuten harvinaiseen kieleen.

Euroopan unionin komission maaseutuajattelussa on ollut erilaisia vaiheita, ja siinä ovat käytännössä eläneet rinnan maatalouskeskeinen ajattelu ja aluetalouteen perustuva kehittämiskäsitys. Suurin osa konkreettisista maaseutuun kohdistetuista EU-toimista on kuitenkin peräisin maatalouspolitiikasta, ja maatalous- ja maatilakeskeisyys on vahvaa, sillä käytetyt maaseutukriteerit, politiikan perustelut ja rahavirrat kietoutuvat historiallisesti maatalouteen. EU:n myötä suuri osa Suomen maatalouden tukea (erityisesti ympäristötuki ja epäsuotuisten maatalousalueiden luonnonhaittakorvaus) kanavoidaan yhteisen maatalouspolitiikan toisesta, eli maaseutu-pilarista.

EU:n rakennerahastopolitiikka tähtää kehityserojen tasoittamiseen ohjelmaperusteisella kehittämisellä. Ohjelmaperusteinen alueiden kehittäminen vakiintui Suomessa nimenomaan EU:hun liittymisen jälkeen, vaikka muutoksen mahdollistava laki aluekehittämisestä annet-

tiinkin jo vuonna 1994. EU:n tavoiteohjelmilla vaikutetaan sekä rakenteellisiin ongelmiin, kuten työttömyyteen, mutta myös suoranaisiin alueongelmiin ja sitä kautta maaseutuun. Ohjelmien ja niiden avulla toteutettavien hankkeiden rahoituksesta vähintään puolet on kansallista rahaa, ja ne muodostavatkin EU-jäsenyydessä huomattavan osan koko aluepolitiikastamme. EU:sta käsin määrittävät ensisijassa ohjelmien rahoitus rakenne ja toteuttamistapa, hankkeiden sisältö taas määrittellään lähinnä alueellisella ja paikallisella tasolla.

Ohjelmiin perustuva aluekehittäminen on tuonut mukanaan uusia toimintatapoja, ja edistänyt toimijoiden välistä yhteistyötä. Suomalaiselle sektoroituneelle hallintokulttuurille on ollut hyväksi kumppanuus sekä asioiden valmistelu ja päättäminen alhaalta ylöspäin. Parhaimmat tulokset on saatu EU:n LEADER-yhteisöaloitteella ja sitä täydentämään kehitetyllä

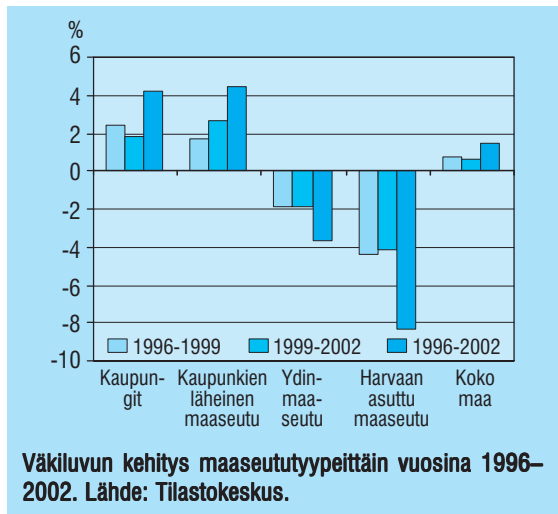
kansallisella POMO-ohjelmalla. Molemmassa toteutettava ohjelma on ollut paikallisten toimintaryhmien laatima ja niiden itse toimeenpanema, toisin kuin muissa alueohjelmissa, joissa toimeenpano on ollut alueviranomaisten käsissä.

Uusiin, erilaisiin käytäntöihin liittyminen on ollut myös vaikeaa. Soveltamiseen toi oman hankaluutensa ohjelma-alueiden pirstaleisuus, josta kuitenkin päästiin eroon toisella ohjelmakaudella. Ohjelma- ja hankemaailma toi rahaa maaseudulle, mutta kaikki maaseudun toimijat ja alueet eivät ole olleet samalla viivalla edellytyksiltään hyödyntää uusia välineitä. Myös hallinto- ja päätöksentekomenettelyjen monimutkaisuus on vaikeuttanut toimijoiden osallistumista, eikä sektoriministeriöittäin jaettu rahastojen hallinnointi ole välttämättä ollut sujuvin tapa toteuttaa alueellista ohjelmaa.

Maaseudun kannalta ongelmallista on ollut myös sitä koskevien kehittämistoimien jääminen liian pitkälle yhden rahaston, Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahaston varaan. Maaseutu tarvitsee hyvin monipuolisen toimenpidevalikoiman, johon eivät yhden rahaston välineistö ja varat voi riittää. Kaikkein hankalinta ohjelmaperusteisessa aluekehittämisessä on maaseudun kannalta EU-sidonnaisten välineiden väliaikaisuus, joka vie uskoa muultakin maaseudun kehittämiseltä.

6.3. Suomen maaseutu ja EU

Kun Suomi liittyi EU:iin vuonna 1995, EU sai joukkoonsa pohjoisen maan, jonka yhdyskunta- ja aluerakenne erosivat merkittävästi Euroopan unionin keskiarvoista. Keski-Euroopassa maaseutu on maatilojen hallitsema tila dynaamisten kaupunkikeskusten välissä. Toisin kuin

Keski-Euroopan maissa, Suomessa dynaamisia kaupunkikeskuksia on hyvin harvakseltaan, eivätkä maaseudun suurin väestöryhmä olleet maanviljelijät, vaan tärkein elinkeino oli taajamissa työssä käynti (45 % maaseudun työllisistä vuonna 1996). EU-jäsenyys ei ole murtanut Suomen maaseutumaisuutta, sillä vuoden 2002 lopussa noin 42 prosenttia suomalaisista asui maaseudulla.

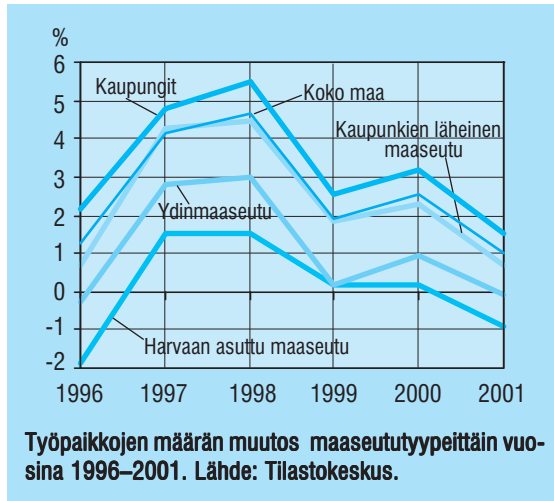
Jos verrataan Suomen asutusrakennetta aikaan ennen EU-jäsenyyttä, vuosina 1996–2002 väestön kasvualueet Suomessa olivat pienempiä ja vastaavasti väestön vähentyminen kosketti laajempia maaseutualueita kuin 1990-luvun alkupuolella. Vuosien 1995–2000 suotuisa talouskehitys näkyi puolestaan työpaikkojen kasvualueiden laajentumisena ja työpaikkojen vähentymisalueiden pienentymisenä 1990-luvun alkupuoliskoon nähden. Maaseutualueiden kokonaistyöpaikkamäärä on pysynyt EU-jäsenyydessä lähes ennallaan.

Toimialojen välillä on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Eniten työpaikat vähenivät maa- ja metsätaloudessa, mutta vähenemistä oli myös teollisuuden alalla. Sen sijaan monien palvelualojen ja rakentamisen työpaikat ovat lisääntyneet. Olennaista

kokonaiskuvan kannalta on se, että väestö ja työpaikat eivät vähene läheskään kaikilla maaseutualueilla, suuressa osassa ei tapahdu mitään muutosta. Osassa maaseutua väestömäärä kasvaa ja syntyy uutta asutusta uusille alueille. Ongelmallista on työpaikkojen väheneminen ja elinkeinopohjan ohenevan keskittyminen harvaan asutuille alueille. Esimerkiksi maatilojen muodostaman runkoasutuksen murentuminen Itä-Suomessa on jo nyt uhka näiden alueiden paikallistaloudelle. EU:n tasolla tästä voi tehdä päätelmiä muiden ulkoraja-alueiden elin-ehtoihin. Ylipäätään Suomen ja Ruotsin jäsenyyden pitäisi EU:ssa havahduttaa jäsenmaiden yhteiskunnallis-maantieteelliseen monimuotoisuuteen. EU:n tarjoama maatilakeskeinen maaseutupolitiikka on kokonaisvaltaisen maaseutupolitiikan kannalta täysin riittämätön useimpien EU-maiden kohdalla.

Suomen maaseutu on tuonut EU:hun haja-asutusrakenteen lisäksi myös lisää esimerkkejä alueista, joille on historiallisesti tyypillistä toimentulon hankkiminen monesta lähteestä. Niin maataloudessa kuin maaseudulla yleensäkin on sekä perheen sisällä että eri elämänvaiheissa ollut tavallista yhdistää palkkatyötä maatalous-, metsä- ja muuhun yrittäjyyteen. Monialayrittäjyys on osoittautunut toimivaksi käytännön ratkaisuksi alueilla, joilla sekä asutusta että luonnonvaroja on harvakseltaan, ja jossa ilmasto ja vuodenaikojen suuret vaihtelut määräävät eri toimintojen ajoitusta. Kun politiikan avulla pyritään EU-tasolta vahvistamaan alueiden taloudellista kilpailukykyä, on ajoittain ollut ilmeisen vaikeaa ymmärtää pohjoisia ratkaisuja.

Liittyminen Euroopan unioniin ja asettuminen osaksi sen yhteisiä politiikkoja on ollut haaste toisinkin päin, myös Suomen maaseudulle ja sen toimijoille.

Annettuina otettujen politiikkojen, kuten yhteisen maatalouspolitiikan, perusteita on ollut suomalaisesta näkökulmasta vaikea ymmärtää, siksi erilaisiin oloihin ne on kehitetty. EU-jäsenyyden kautta Suomen maatalous joutui kohtaamaan globaalin kilpailutilanteen äkkinäisemmin, kuin missään muussa tilanteessa todennäköisesti olisi voinut tapahtua. Käytettävissä olevien politiikkavälineiden määräytyminen kaukana omista lähtökohdista on vaikeuttanut tilannetta, ja jakanut maatalouden kenttää sekä alueellisesti että tuotannonalojen mukaan.

Myönteistä on ollut epäilemättä sekä maaseutu- että maatalousväestön lähentyminen muun Euroopan vastaaviin ryhmiin. Kansainvälinen yhteistyö on lisääntynyt huomattavasti, ja kokemusten ja hyvien käytäntöjen vaihtaminen on johtanut parempiin käytännön ratkaisuihin. Etenkin kysymyksissä, jotka eivät ole ratkaistavissa yhden valtion alueen ja toimivallan rajoissa, kuten ympäristökysymyksissä, elintarviketuotannon eettisissä kysymyksissä tai ilmaston lämpenemisen lopettamisessa EU-jäsenyys on helpottanut asioiden kannalta relevantin toiminta-areenan löytämistä ja antanut teoille enemmän kantavuutta.

Yritystuki maaseudun kehittämisen työkaluna

Olli Voutilainen

Maaseudun kehittämisohjelmien tavoitteena on turvata ja kohentaa maaseudun elinvoimaa luomalla maaseudulle uusia työpaikkoja sekä säilyttämällä olemassa olevia. Keskeisenä keinona tavoitteen saavuttamiseksi on luoda maaseudulle uutta yritystoimintaa. Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) tukee yksittäisiä maaseudun yrittäjiä yritystuillaan.

Tilansa toimintaa monipuolistava maatilayrittäjä voi saada yritystukea yritystoiminnan aloittamiseen, kehittämiseen tai laajentamiseen. Yrityskohtaista tukea voidaan myöntää myös maatilayritysten kanssa samassa tuotantoketjussa toimiville tai niitä välittömästi palveleville ns. ketjuyrityksille. EU-osarahoitteinen LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma mahdollistaa lisäksi muiden kuin maatila- tai ketjuyritysten tukemisen. LEADER+ -ohjelman yritystukia on myönnetty kaikista yritystuista noin kymmenys. Harjoitettavalle yritystoiminnalle ei ole vähimmäiskokoa, mutta muun muassa yritystoiminnan enimmäiskoosta ja harjoitettavasta toimialasta on rajoitteensa. Yritystukitaso vaihtelee yritystuki- ja maaseututyypin sekä ohjelma-alueen mukaan. Keskimäärin yritystuki kattaa noin kolmanneksen yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannuksista.

Yritystukien kohdentumisessa alueellisia eroja

Kesällä 2004 MMM:n yritystukia oli myönnetty EU:n nykyisen ohjelmakauden (2000–2006) alusta noin 7 000 kappaletta. Yritystukea saaneiden hankkeiden kokonaiskustannukset olivat noin 350 miljoonaa euroa ja yksittäisen hankkeen keskikoko oli 50 000 euroa. Yritystuista puolet oli kohdentunut Länsi-Suomeen, neljännes Itä-Suomeen, vajaa viidennes Etelä-Suomeen ja noin 10 % Pohjois-Suomeen. Maaseudun kehittämisohjelmien periaatteena on toimissaan suosia ydin- ja harvaan asuttua maaseutua, mikä yritystukien kohdalla näkyy suurempina tukiosuuksina ydin- ja harvaan asutulla kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla. Selkeästi suurin osa yritystuista (rahamääräisesti yli neljä viidesosaa) oli kohdentunut juuri ydin- ja harvaan asutulle maaseudulle.

Koska yritystukien saamisen yleisenä ehtona on maatilakykentä, yritystukien suhteuttaminen maatilojen lukumäärään on tarkoituksenmukaista. Yritystukia on lukumääräisesti kohdentunut maatilaa kohti Länsi- ja Itä-Suomessa 0,12, Pohjois-Suomessa 0,07, Etelä-Suomessa 0,05 ja koko maassa keskimäärin 0,09. *Itä-Suomen* korkeita lukuja yritystukien kohdentumisessa voidaan pitää ilahduttavina. Sen sijaan *Pohjois-Suomen* tilanne ei ole tämän suhteen yhtä valoisa. Ohjelmatyön toteutuksen erilaiset painotukset yritystukien ja kehittämishankkeiden resurssien välillä selittävät alueellisia eroja. *Länsi-Suomeen* on Itä-Suomen tavoin kohdentunut muuta maata enemmän yritystukia. Etenkin Etelä-Pohjanmaa ja Pirkanmaa ovat painottaneet kehittämisohjelmavarojen suuntaamista yritysten tukemiseen. Myös Pohjanmaan alueen vahva ja positiivinen yrittäjyysilmapiiri vaikuttanee tulokseen.

Etelä-Suomen alhaiset luvut selittyvät sillä, että tilalla tapahtuva yritystoiminta ei ole siinä määrin kehittämiskohteena kuin alueilla, joissa palkkatyön mahdollisuudet ovat heikommat. Lisäksi yritystuen alhaisempi tukitaso Etelä-Suomessa ei tee yritystuista niin houkuttelevaa. Toisaalta parhaat edellytykset yritystoiminnalle ovat lähellä taajamia, koska tällöin markkinat tilojen tuotteille ja palveluille ovat lähellä.

Yritystukien kohdentuminen on monen tekijän summa

Toimialoittain tarkasteltuna *alkutuotantoon* oli kohdentunut yritystuista noin viidenes, ja *jalostukseen* sekä *palveluihin* noin 40 %. Tosin yritystukien toimialoittaisessa jakaumassa oli suuralueiden välillä eroja. *Jalostuksen* toimialalla puutavateollisuuteen oli suuntautunut yritystuista kolmannes, elintarviketeollisuuteen neljännes sekä metallinjalostus- ja metallituoteteollisuuteen vajaat 20 %. *Palvelusektorilla* majoitus- ja ravitsemistoiminta sai tuesta suurimman osan kaikilla muilla alueilla paitsi Pohjois-Suomessa, jossa kuljetus, varastointi ja tietoliikenne olivat suurimmat tuen saajat. Majoitus- ja palvelusektorin suosio on selitettävissä sen soveltuvuudella maatilatalouden ohella harjoitettavaksi sekä maaseutu- ja maatilamatkailun kasvulla. Toisaalta Pohjois-Suomen tulos osoittaa sen, että alue on syrjäisellä sijainnillaan ja pitkin välimatkoineen poikkeava muihin alueisiin verrattuna.

Alkutuotannon sekä tiettyjen muiden yllä mainittujen toimialojen merkitys yritystukien kohdentumisessa korostuu johtuen tuen voimakkaista maatilakytkehdöistä. Suuralueiden yritystukien absoluuttisen ja toimialoittaisen kohdentumisen volyymieroja voidaan selittää osittain suuralueiden ”fyysisten olosuhteiden” (esimerkiksi markkinoiden läheisyyden, maatilojen lukumäärän, maaseututyypin) eroilla. Tiettyt alueet ovat tietoisesti keskittäneet resurssejaan yritysten tukemiseen, mikä näkyy ohjelmatyön toteutuksen kautta yritystukien laajempaan käyttöön. Merkitystä on myös alueellisten TE-keskusten omilla, muihin alueen ohjelmiin kytkeytyvillä tavoitteilla sekä yritystukien valintaa ja päätöksentekoa koskevilla käytännöillä, koska alueelliset TE-keskukset tekevät alueensa yritystukipäätökset itse. Lisäksi eräät toimialat, kuten tukku- ja vähittäiskauppa, eivät ole oikeutettuja yritystukeen.

Pohdittavaa tulevaisuuteen

Keskustelua on käyty siitä, tulisiko MMM:n yritystukiehtoja liittyen maatilakytkehdönsä, yrityksen kokoon ja kasvuun sekä osin myös toimialarajauksiin väljentää. Tämä aiheuttaisi paineen yritystukien toimialoittaisen kohdentumisen voimakkaaseen muutokseen. Suuntaa määrittelisivät huomattavasti nykyistä enemmän ja vapaammin markkinavoimat, jolloin esimerkiksi palvelusektorille kohdistuisi kasvupaineita alkutuotannon kustannuksella. Maaseudun kehittämisen näkökulmasta kyseessä on merkittävä linjanveto.

MMM:n yritystukien lisäksi kauppa- ja teollisuusministeriöllä (KTM) on käytössään rahoitustuki-instrumentti mikroyrityksille. KTM:n tuen piirissä ovat myös ne maaseudun mikroyritykset, jotka ovat kokonaan vailla maatilakytkehdönsä tai joilla ei ole jonkin muun tukiehdon vuoksi mahdollisuutta saada yritystukea MMM:ltä. Käytännössä rahoituksen saaminen muutoin kuin MMM:n yritystukien kautta on kuitenkin osoittautunut hankalaksi erityisesti eräillä toimialoilla, kuten palvelusektorilla sekä tapauksissa, joissa yrittäjän ei ole katsottu laajentavan toimintaansa riittävästi. MMM ja KTM ovat tiedostaneet nämä ongelmat, ja niihin haetaan ratkaisuja yrittäjyyden politiikkaohjelman kautta käynnistetyillä työryhmillä.

Sen lisäksi, että yritystukiresurssien *kohdentumista* tulee ohjelman toimivuuden vuoksi seurata, ei tulisi unohtaa yritystukien *vaikuttavuuden* mittaamista. Oleellista on, että käytettävissä olevilla panoksilla saadaan maaseutualueille mahdollisimman paljon positiivisia aluetaloudellisia vaikutuksia.

Lähteet

- C.A.P. Monitor. A continuously up-dated information service on the CAP of the EU. Agra Europe.
- Elinkeinoelämän keskusliitto. www.ek.fi. internet-sivut
- Elintarviketeollisuusliitto. Toimintakertomus vuosilta 2002 ja 2003.
- ETT. Elintarviketieto oy - Food Facts LTD:n tilastot, markkinakatsaukset, kulutus ja tuotantoennusteet.
- Eurostatin tilastot.
- Finfood. www.finfood.fi. internet-sivut.
- Hevostietokeskus.
- Hämäläinen, P. 2003. Historian vaiheita. Elintarviketeollisuusliitto 60 vuotta. Elintarviketeollisuusliitto ry. Helsinki.
- Ilmatieteenlaitos. Ilmatieteenlaitoksen tilastot.
- Järvinen, R. (toim.). 2004. Yhteiskuntavastuu. Näkökulmia yritysten ja julkisyhteisöjen yhteiskunnalliseen vastuuseen. Tampere: Tampere University Press. 204 s.
- Kasvistieto oy:n tilastot.
- Kauppapuutarhaliitto ry:n tilastot.
- Kemira Agron tilastot.
- Keränen, H. 2004. Maaseudun aluerakenteen muutos. Oulun yliopisto. Kajaanin kehittämissentrum. Aikuiskoulutus- ja aluekehitysyksikkö. REDEC Kajaani, Working Papers 48.
- KTTK. Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen tilastot.
- Maanmittauslaitos. Kiinteistöjen kauppahintatilasto.
- Maaseudun Tulevaisuus -lehti.
- Maaseutumatkailun teemaryhmän tilastot.
- Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2004. Elinvoimainen maaseutu - yhteinen vastuamme 2004. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005-2008.
- METLA. Metsäntutkimuslaitos. Metsätilastollinen vuosikirja.
- MMM. Maa- ja metsätalousministeriö. Rakenne- ja luonnonvarayksikön tilastot, Tukirekisteri.
- MTTL. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tietokannat.
- Paliskuntain yhdistyksen tilastot
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tilastot.
- Suomen elintarviketalouden laatustrategia ja -tavoitteet. www.laaketju.fi. internet-sivut.
- Suomen Hippos ry:n tilastot.
- Suomen Ratsastajainliitto ry:n tilastot.
- Suomen säädöskokoelma.
- Suomen turkiseläinten kasvattajain liiton tilastot.
- Teollisuuden ja työnantajain keskusliitto. Palkkatilasto.
- TIKE. Hanke2000-rekisteri.
- TIKE. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Maatilarekisteri, Maatilatilastollinen vuosikirja, Tietokappa, Viljavaaka.
- Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpito, Kuluttajahintatilasto, Maatilatalouden tulo- ja verotilasto, Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto, Suomen tilastollinen vuosikirja, Yritys- ja toimipaikkarekisteri.
- Tullihallitus. Ulkomaankauppatilasto.
- TT 2001. Yrityksen yhteiskuntavastuu. Työvälineitä itsearviointiin ja oman toiminnan kehittämiseen. Saatavilla internetissä: <http://www.ek.fi/arkisto/ekarchive/20010124-144202-178.pdf>
- Valtion talousarvioesitys 2005. Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2005.
- Valtiovarainministeriö. Taloudellinen katsaus, tammikuu 2005.

Maatalouden tuottajahintaindeksi ja maatalouden tuotantovälineiden ostohintaindeksi alaindeksineen (2000=100).¹

	Tuottaja-hinta-indeksi ²	Tuotantovälineiden ostohintaindeksi			Rakennukset
		Yhteensä	Tuotantotarvikkeet ja palvelut	Investoinnit	
2004	102,0 ^e	107,1	105,1	111,8	109,5
2003	99,0	104,2	102,5	108,1	106,3
2002	103,7	102,8	101,5	105,5	104,6
2001	105,2	102,2	101,8	103,1	102,4
2000	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1999	96,6	95,0	94,2	97,2	96,4
1998	101,3	96,2	96,4	95,1	95,1
1997	102,5	97,5	98,4	94,0	93,7
1996	108,1	95,6	96,4	92,5	89,7
1995	103,6	94,2	94,6	92,3	90,5

¹ Indeksit perustuvat EU:n indeksiluokituksiin.

² Sisältää myös turkistuotannon.

Lähde: Tilastokeskus.

Eräitä lukuja maatalouden rakenteesta.

	Maatilojen ¹ lukumäärä 1 000 kpl	Tilojen ¹ keskikoko, ha	Maidon- lähettäjien lkm 1 000 kpl	Maatalouden työlliset ² 1 000 henkeä	% työllisistä
2004			17	93	3,9
2003	74	30,6	18	99	4,2
2002	75	30,0	19	106	4,5
2001	77	29,0	21	112	4,7
2000	80	28,0	22	118	5,1
1999	..	..	24	121	5,3
1998	88	25,0	26	120	5,4
1997	90	24,0	28	130	6,0
1996	94	22,9	30	133	6,3
1995	100	21,7	32	141	6,7
1994	115	19,2	34	153	7,4
1993	116	18,8	35	154	7,4
1992	121	18,1	36	166	7,5
1991	126	17,7	40	177	7,5
1990	129	17,3	45	183	7,3

¹ Tuotantotoimintaa harjoittavat ns. aktiivitalat.

² Vuosien 1997–1998 aikana tehdyn muutosten mukaiset korjatut luvut.

Lähteet: TIKE, Työministeriö.

Eläinten lukumäärä kesäkuun laskennan mukaan sekä lehmien keskituotos.

	Lehmiä 1 000 kpl	Keskituotos l/lehmä	Sikoja 1 000 kpl	Kanoja 1 000 kpl
2004 ¹	324 ^e	7 400 ^e	1 365 ^e	3 069 ^e
2003 ¹	334	7 251	1 375	3 016
2002 ¹	348	7 117	1 315	3 212
2001 ¹	355	6 932	1 261	3 202
2000 ¹	364	6 786	1 296	3 110
1999 ¹	372	6 443	1 351	3 361
1998 ¹	383	6 225	1 401	3 802
1997 ¹	391	6 183	1 467	4 152
1996 ¹	392	5 993	1 395	4 184
1995 ¹	399	5 982	1 400	4 179
1994	417	5 869	1 298	4 090
1993	426	5 648	1 273	4 025
1992	428	5 613	1 298	3 969
1991	446	5 619	1 344	4 138
1990	490	5 547	1 394	4 845

¹ 1.5.

Lähde: TIKE.

Pääravinteiden myynti peltolannoitteissa lannoitusvuosittain, kg/ha ja hehtaarisato, ry/ha.

	Typpi kg/ha	Fosfori kg/ha	Kalium kg/ha	Ry-sato (ml. oljet) ry/ha
2003–04	76,5	9,3	26,4	4 630 ¹
2002–03	80,0	9,8	27,8	4 478 ¹
2001–02	80,5	10,1	28,3	4 692 ¹
2000–01	83,2	10,8	31,1	4 531 ¹
1999–00	84,2	10,4	30,5	4 900 ¹
1998–99	81,0	11,0	31,1	3 146
1997–98	85,0	11,4	32,6	2 980
1996–97	86,0	11,8	32,5	3 816
1995–96	92,3	16,1	34,3	3 736
1994–95	101,6	20,0	38,5	3 655
1993–94	94,1	19,0	40,0	3 810
1992–93	94,3	19,4	39,8	3 912
1991–92	92,8	19,9	39,7	3 269
1990–91	109,4	26,3	53,4	3 771

¹ Uudet kertoimet (Rehutaulukot ja ruokintasuositukset 2001).

Lähteet: Kemira, TIKE.

Maatalouden (pl. puutarhatalous) kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004e
KASVINVIJELYTUOTTO							
- Ruis	4,5	3,5	7,2	7,7	7,1	6,1	5,0
- Vehnä	51,8	39,7	45,6	52,3	48,9	55,2	54,6
- Ohra	92,4	76,9	87,7	99,2	80,4	69,3	67,1
- Kaura	38,6	42,0	50,1	72,1	56,3	45,5	37,0
- Ruokaperuna	61,2	94,3	54,2	43,1	50,3	38,5	38,1
- Teollisuusperuna	18,3	21,0	21,1	19,5	22,7	18,2	21,5
- Sokerijuurikas	60,3	53,0	52,7	61,6	47,8	56,8	60,9
- Öljykasvit	14,3	14,9	13,6	21,7	22,2	19,8	13,2
- Muu kasvinviljely	4,5	4,9	6,1	5,8	6,1	10,5	10,9
Yhteensä	346,0	350,2	338,3	383,0	342,0	319,9	308,3
KOTIELÄINTUOTTO							
- Maito	801,3	808,0	842,9	867,5	888,9	871,1	853,5
- Naudanliha	211,0	196,5	189,0	185,5	168,7	185,5	184,7
- Sianliha	233,8	206,6	224,1	261,1	255,9	229,7	245,9
- Lampaanliha	2,0	1,5	1,1	1,0	1,2	1,1	1,2
- Siipikarjanliha	68,9	75,7	72,7	92,0	104,2	110,2	111,1
- Kananmunat	41,3	41,4	44,7	40,5	45,4	42,4	40,0
- Muu kotieläintuotanto	0,7	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2
Yhteensä	1359,4	1330,6	1375,5	1447,9	1464,6	1440,2	1436,6
Markkinahintainen tuotto yhteensä	1705,4	1680,9	1713,8	1830,9	1806,6	1760,1	1744,9
SATOVAHINKOKORVAUKSET	3,4	50,7	28,1	1,2	4,0	2,7	2,7
VUOKRATULOT							
- Tuotantovälineistä	33,5	33,4	35,9	36,0	36,0	36,4	36,5
- Rakennuksista ja maasta	27,2	27,1	29,2	29,3	29,3	29,6	29,7
Yhteensä	60,7	60,5	65,1	65,3	65,3	66,0	66,2
TUET							
- CAP-peltokasvituki	226,5	230,2	341,8	343,6	341,1	353,2	366,4
- CAP-kotieläintuki	39,5	38,1	39,9	78,5	87,7	93,8	88,1
- Luonnonhaittakorvaus	275,9	296,0	414,5	418,4	422,1	419,4	420,2
- Ympäristötuki	266,3	260,2	266,9	274,6	277,4	283,8	290,3
- Pohjoinen eläinyksikkötuki	52,6	67,0	97,3	100,5	102,0	105,3	114,1
- Siirtymäkauden eläintuki	29,8	21,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- Siirtymäkauden teuraseläintuki	98,5	83,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- Muut kansalliset eläintuet	28,4	25,1	83,1	78,8	79,6	80,0	78,9
- Siirtymäkauden hehtaarituki	24,5	16,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- Muut kansalliset hehtaarituet	94,2	125,9	113,5	126,7	132,9	134,4	137,9
- Tuotantotuet							
- maito	222,3	216,7	219,1	215,5	230,4	221,9	238,2
- ruis	1,4	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- vehnä	8,5	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- mallasohra	3,5	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- sokerijuurikas	6,0	4,1	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- tärkkelysperuna	0,8	0,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
EU-järjestelmän mukaiset tuet yhteensä	808,2	824,5	1063,0	1115,1	1128,4	1150,1	1165,0
Kansalliset tuet yhteensä	570,5	563,0	515,6	521,7	544,9	541,5	569,1
Tuet yhteensä	1378,7	1387,6	1578,6	1636,8	1673,3	1691,6	1734,1
MAATALOUDEN KOKONAISTUOTTO	3148,2	3179,6	3385,6	3534,2	3549,2	3520,5	3548,0

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004e
KUSTANNUKSET							
- Väkilannoitteet	171,6	155,3	168,0	177,0	180,0	176,9	174,7
- Maatalouskalkki	39,3	41,2	30,3	29,4	32,5	22,8	20,0
- Väkirehut							
- seokset	360,3	351,4	371,5	379,3	378,5	340,7	345,1
- muut	12,9	7,1	5,1	5,2	5,4	5,3	5,4
- Rehunsäilöntäaineet	23,6	21,1	20,6	21,0	21,0	20,8	21,6
- Kasvinsuojeluaineet	49,0	49,8	44,5	51,8	49,8	59,2	60,7
- Ostosiemenet	35,4	40,5	39,1	42,0	41,0	46,9	47,6
- Poltto- ja voiteluaineet	88,5	98,2	142,4	145,2	145,2	135,6	153,7
- Sähkö	68,6	65,0	63,5	65,4	66,4	79,0	80,0
- Maatalouden poltto- ja tarvepuu	10,1	10,0	10,9	11,2	11,2	7,5	7,5
- Eläinten välityskustannus	8,8	8,6	8,7	8,7	5,1	5,1	5,4
- Yleismenot	235,8	234,8	253,7	271,5	272,0	273,1	280,8
- Palkkakustannus							
- palkat	77,2	81,1	82,9	81,0	81,0	90,0	94,7
- sosiaalikulut	54,6	56,0	57,4	56,1	54,6	60,8	64,9
- Koneet ja kalustokustannus							
- poistot	340,0	338,2	340,6	344,8	354,8	366,1	381,3
- kunnossapito	132,0	133,6	136,7	139,4	146,4	149,8	155,0
- Työvälineet ja laitteet	40,9	41,0	42,5	43,9	44,0	43,9	45,8
- Rakennukset ja rakennelmat							
- poistot	217,6	218,9	227,4	231,9	232,0	235,9	243,1
- kunnossapito	37,8	38,5	40,0	40,8	41,6	42,6	43,5
- Salaojat, sillat, aidat yms.							
- poistot	63,9	62,8	65,0	66,3	67,0	68,1	70,2
- kunnossapito	18,8	19,0	20,3	21,1	21,1	21,6	22,1
- Velkojen korot	116,7	108,6	130,7	138,6	137,3	126,8	128,4
- Eläinten tuonti	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
- Vuokramenot							
- tuotantovälineistä	37,5	37,4	40,2	40,7	41,0	41,5	41,5
- maasta	73,8	74,0	79,7	80,4	81,0	81,9	82,1
- Maatalousyrittäjiltä peritty kustannus							
- tapaturmavakuutusmaksusta	9,7	9,7	9,2	9,4	9,4	11,8	11,7
- sijaisavusta	10,2	10,7	10,9	12,1	13,0	15,2	15,6
- viikkovapaasta	2,7	2,8	2,9	3,5	3,8	4,4	4,5
KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2338,2	2316,0	2445,3	2518,1	2536,4	2533,9	2607,5
MAATALOUSTULO ILMAN PUUTARHALOUSTTA	810,0	863,6	940,3	1016,1	1012,8	986,6	940,5

Puutarhatalouden kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004e
AVOMAATUOTANTO							
- Vihannekset	63,7	64,9	75,8	73,4	80,0	83,3	86,1
- Marjat ja hedelmät	26,4	28,5	32,3	28,5	37,0	39,2	37,6
- Muut	18,0	18,2	18,5	18,5	20,2	20,2	21,2
Yhteensä	108,1	111,6	126,6	120,4	137,2	142,7	144,9
KASVIHUONETUOTANTO							
- Koristekasvit	91,0	91,8	90,1	89,7	110,1	99,6	105,6
- Vihannekset	85,9	88,3	96,6	101,6	112,9	115,2	118,0
Yhteensä	176,9	180,1	186,7	191,3	223,1	214,8	223,5
Markkinahintainen tuotto yhteensä	285,1	291,7	313,2	311,8	360,3	357,5	368,5
TUET							
- Kasvihuonetuki	34,1	34,6	40,7	40,9	40,5	40,3	40,1
- Avomaan puutarhatuotteiden tuki	5,8	3,8	2,5	2,5	2,0	1,9	2,0
- Muut tuet	10,9	10,4	11,2	10,5	7,9	11,4	11,8
Yhteensä	50,8	48,8	54,3	53,9	50,4	53,6	53,9
PUUTARHATALOUDEN KOKONAISTUOTTO	335,9	340,5	367,6	365,7	410,7	411,1	422,4
KUSTANNUKSET							
- Lannoitteet ja kalkki	6,2	7,8	7,9	7,9	7,7	7,6	7,9
- Kasvinsuojelu	4,2	4,7	5,1	5,1	5,0	5,6	5,6
- Siemenet, sipulit, taimet	13,5	14,0	14,4	14,5	14,1	13,6	13,8
- Muut aineet ja tarvikkeet	31,8	34,0	34,4	34,7	34,8	34,8	34,9
- Palkkakustannus	64,1	65,0	73,1	74,5	69,7	65,2	72,4
- Poltto- ja voiteluaineet	12,6	14,1	16,9	15,4	14,6	15,7	16,9
- Sähkö	18,3	20,3	16,9	17,1	17,8	21,5	21,9
- Velkojen korot	14,3	13,2	15,4	16,4	15,2	15,2	14,5
- Koneiden ja kaluston poistot	19,3	19,9	20,3	20,9	21,9	22,3	23,0
- Rakennusten poistot	18,5	18,9	19,7	20,3	20,7	21,0	21,6
- Salaojien yms. poistot	1,5	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,8
- Muut kustannukset	51,1	49,7	50,8	51,3	52,0	52,7	53,8
KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	255,5	263,1	276,6	279,7	275,2	276,9	288,0
PUUTARHATULO	80,4	77,3	90,9	86,0	135,4	134,2	134,4

Maa- ja puutarhatalouden kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

MAATALOUSTUOTTO	3148,2	3179,6	3385,6	3534,2	3549,3	3520,5	3548,0
PUUTARHATUOTTO	335,9	340,5	367,6	365,7	410,7	411,1	422,4
TUOTTO YHTEENSÄ	3484,1	3520,1	3753,2	3899,9	3960,0	3931,6	3970,3
MAATALOUSHAKUSTANNUKSET	2338,2	2316,0	2445,3	2518,1	2536,4	2533,9	2607,5
PUUTARHAKUSTANNUKSET	255,5	263,1	276,6	279,7	275,2	276,9	288,0
KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2593,7	2579,2	2721,9	2797,8	2811,6	2810,8	2895,5
MAATALOUSTULO	890,4	940,9	1031,3	1102,1	1148,3	1120,7	1074,9

Maatalouden tuet*

EU:N KOKONAAN TAI OSITTAIN RAHOITTAMAT TUET VUONNA 2005

€/hehtaari tai €/yksikkö

Tukialue	A	B	C1	C2	C2 pohj.	C3	C4
CAP-PELTOKASVITUKI¹, €/ha							
Viljat ²	295	243	243	200	200	200	200
Öljykasvit ²	295	243	243	200	200	200	200
Valkuaiskasvit	269	231	231	199	199	199	199
Säilörehunurmi	214	176	176	145	145	145	145
Tärkkelysperuna ³	707	707	707	707	707	707	707
Kesanto	214	176	176	145	145	145	145
Kuivatustuki viljoille ja öljykasveille	81,7	67,2	67,2	55,2	55,2	55,2	55,2
Viitesadot viljoille ja öljykasveille, tn/ha	3,4	2,8	2,8	2,3	2,3	2,3	2,3
CAP-ELÄINTUKI, €/eläinyksikkö							
Sonnipalkkio	210	210	210	210	210	210	210
laajaperäisyyspalkkio							
- 1,4–1,8 eläinyksikköä/rehuha	40	40	40	40	40	40	40
- alle 1,4 eläinyksikköä/rehuha	80	80	80	80	80	80	80
Emolehmäpalkkio	200	200	200	200	200	200	200
kansallinen lisätuki	50	50	50	50	50	50	50
laajaperäisyyspalkkio							
- 1,4–1,8 eläinyksikköä/rehuha	40	40	40	40	40	40	40
- alle 1,4 eläinyksikköä/rehuha	80	80	80	80	80	80	80
LFA-TUKI, €/ha	150	200	200	210	210	210	210
LFA-lisäosa							
- perusosa	20	20	20	25	25	25	25
- kotieläintilan korotus	80	80	80	80	80	80	80
YMPÄRISTÖTUKI, €/ha							
		Kasvinviljelytila		Kotieläintila			
Vilja, öljykasvit, valkuaiskasvit, nurmet		107		130			
Puutarhakasvit (avomaan vihannekset ym.)		333		333			
Puutarhakasvit (marja- ja hedelmäkasvit)		484		484			
Kesanto		0		0			

* Mukana ovat keskeisten tuotteiden tuet, eikä taulukko näin ollen kata kaikkia tukia.

¹ CAP-peltokasvituessa ei ole huomioitu CAP-perusalan ylityksestä aiheutuvaa leikkausta. Vuonna 2004 CAP-tuki leikkaantui viljoilla noin 7 % ja säilörehulla noin 26 %. Vuonna 2005 leikkaus saattaa olla tätä suurempi, koska CAP-tuen viljelyvaatimus muuttuu vuodesta 1991 vuoteen 2003. Lisäksi vuonna 2005 CAP-tuen 3 % modulaatio koskee yli 5 000 euroa CAP-tukia saavia tiloja.

² Kuivaustuki laskettu mukaan CAP-tukeen

³ CAP-tuki on 22,1 €/tonni (17 % peruna, absoluuttinen tärkkelys 130 €/tonni) vuonna 2003. Tuki on laskettu satotasolla 32 tonnia/hehtaari.

- Valkuaiskasvien tuki sisältää valkuaiskasvipalkkion.

- LFA-tuki on komissiolle tehdyn ehdotuksen mukaisena.

- Kotieläin tilaksi katsotaan LFA-tuessa tila, jolla eläintiheys vähintään 0,4 EY/ha tai tilalla koko sitoumuskauden vähintään 10 eläinyksikköä ja eläintiheys on vähintään 0,2 EY/ha.

- LFA-tuen lisäosaa voidaan olettaa vuoden 2003 tietojen perusteella leikattavan noin 8 prosenttia.

- Ympäristötuen uusissa sopimuksissa kaikki tilat katsotaan kasvinviljelytiloiksi.

	Yksikkö	2000 €/yks	2001 €/yks	2002 €/yks	2003 €/yks	2004 €/yks	2005 €/yks
KANSALLISET TUET							
ETELÄ-SUOMEN KANSALLINEN TUKI, POHJOINEN TUKI JA KASVINVIJELYN TUKI							
Eläinyksikkökohtainen tuki							
Kotieläintuki emolehmistä							
A ja B	€/ey	71	67	65	63	133	74
C1	€/ey	168	269	269	269	309	287
C2	€/ey	168	269	269	269	309	287
C2pohj. ja saaristo	€/ey	244	345	345	345	385	363
C3	€/ey	320	420	420	420	460	438
C4	€/ey	505	605	605	605	645	623
Kotieläintuki sonneista yli 6 kk							
A ja B	€/ey	372	357	345	336	336	210
C1	€/ey	412	412	412	412	477	410
C2	€/ey	420	420	420	420	485	418
C2pohj. ja saaristo	€/ey	496	496	496	496	561	494
C3	€/ey	572	572	572	572	637	570
C4	€/ey	757	757	757	757	822	755
Kotieläintuki uuhista							
A ja B	€/ey	380	360	344	333	333	87
C1	€/ey	412	412	412	412	482	344
C2	€/ey	420	420	420	420	490	352
C2pohj. ja saaristo	€/ey	496	496	496	496	566	428
C3P1-P2	€/ey	824	824	824	824	894	756
C3P3-P4	€/ey	925	925	925	925	995	857
C4P4	€/ey	1 110	1 093	1 110	1 110	1 180	1 042
C4P5	€/ey	1 379	1 379	1 110	1 110	1 180	1 042
Kotieläintuki siat							
A ja B	€/ey	325	308	294	285	266	215
C1	€/ey	336	320	306	297	278	304
C2	€/ey	336	320	306	297	278	293
C2pohj. ja saaristo	€/ey	417	400	387	378	359	315
C3	€/ey	417	400	387	378	359	315
C4	€/ey	488	400	387	378	359	315
Kotieläintuki kanat							
A ja B	€/ey	282	287	283	275	257	204
C1	€/ey	287	287	283	275	257	265
C2	€/ey	289	289	286	278	260	259
C2pohj. ja saaristo	€/ey	375	375	372	364	348	293
C3	€/ey	442	442	439	431	413	360
C4	€/ey	639	442	439	431	413	360
Kotieläintuki muu siipikarja							
A ja B	€/ey	271	271	260	252	234	196
C1	€/ey	271	271	260	252	234	255
C2	€/ey	276	276	265	257	239	251
C2pohj. ja saaristo	€/ey	367	367	352	344	326	288
C3	€/ey	434	367	352	344	326	288
C4	€/ey	636	367	352	344	326	288
Pohjoiset teurastustuet							
Teurastetut sonnit C3-C4							
P1-P2	€/teur.eläin	131	131	131	131	131	131
P3-P4	€/teur.eläin	182	182	182	182	182	182
P5	€/teur.eläin	333	333	333	333	333	333

- Sikatalouden, kanojen ja muun siipikarjan kotieläintukia maksetaan vuonna 2005 C1-alueella 77 % ja C2-alueella 80 %/lle tuotannosta.

		2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Yksikkö	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks
Teurastetut hiehot							
A ja B	€/teur.eläin	119	114	111	108	150	119
C1	€/teur.eläin	193	210	210	210	210	210
C2	€/teur.eläin	193	210	210	210	210	210
C2pohj. ja saaristo	€/teur.eläin	242	259	259	259	259	259
C3	€/teur.eläin	284	301	301	301	301	301
C4	€/teur.eläin	370	387	387	387	387	387
Maidon tuotantotuki							
A ja B	snt/l	6,41	6,15	6,0	5,8	5,6	3,0
C1	snt/l	8,83	8,83	8,8	8,8	10,0	7,4
C2	snt/l	9,35	9,35	9,4	9,4	10,6	8,0
C2pohj.	snt/l	10,74	10,74	10,7	10,7	11,9	9,3
C3P1	snt/l	13,68	13,68	13,7	13,7	14,9	12,3
C3P2	snt/l	15,42	15,42	15,4	15,4	16,6	14,0
C3P3-P4	snt/l	18,01	18,01	18,0	18,0	19,2	16,6
C4P4	snt/l	22,69	22,69	22,7	22,7	23,9	21,3
C4P5	snt/l	31,87	31,87	31,9	31,9	33,1	30,5
Kasvinviljelyn tuki							
A-tukialue¹							
Vehnä	€/ha	82	93	105	105	87,6–115,2 ³	87,6–115,2 ³
Ruis	€/ha	135	143	160	160	110,0–144,7 ³	98,4–129,2 ³
Mallasohra	€/ha	59	67	84	84	72,6–95,5 ³	72,6–95,5 ³
Rehuvilja	€/ha	0	0	7	9	4,3–5,6 ³	4,3–5,6 ³
Rehunurmi ²	€/ha	115	177	202	202	125,0–164,3 ³	98,4–129,2 ³
Öljykasvit	€/ha	81	135	143	143	107,9–141,8 ³	98,4–129,3 ³
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	202	202	125,0–164,3 ³	98,4–129,4 ³
Tärkkelysperuna	€/ha	143	143	143	143	107,9–141,8 ³	98,4–129,5 ³
Avomaanvihannekset	€/ha	446	446	446	446	346,33–425,03 ³	332,6–392,3 ³
B-tukialue¹							
Vehnä	€/ha	82	93	105	105	87,6–115,2 ³	87,6–115,2 ³
Ruis	€/ha	135	143	143	143	110,0–144,7 ³	98,4–129,2 ³
Mallasohra	€/ha	59	67	84	84	72,6–95,5 ³	72,6–95,5 ³
Rehuvilja	€/ha	0	0	7	9	4,3–5,6 ³	4,3–5,6 ³
Rehunurmi ²	€/ha	98	177	202	202	125,0–164,3 ³	98,4–129,2 ³
Öljykasvit	€/ha	81	135	143	143	107,9–141,8 ³	98,4–129,3 ³
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	202	202	125,0–164,3 ³	98,4–129,4 ³
Tärkkelysperuna	€/ha	143	143	143	143	107,9–141,8 ³	98,4–129,5 ³
Avomaanvihannekset	€/ha	395	395	395	395	346,33–425,03 ³	332,6–392,3 ³
C1-tukialue¹							
Vehnä	€/ha	84	93	105	105	88	69
Ruis	€/ha	135	135	135	135	112	112
Mallasohra	€/ha	59	67	84	84	78	70
Rehuvilja	€/ha	0	0	7	9	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	82	93	93	95	0	0
Öljykasvit	€/ha	81	135	140	140	115	100
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	202	250	197	185
Tärkkelysperuna	€/ha	168	168	168	168	143	133

¹ A- ja B-alue ympäristötuen lisäosa, C-alue pohjoinen tuki.

² Rehunurmituki nautakarja-, lammas-, vuohi- ja hevostiloille.

³ Vuodesta 2004 lähtien kasvinviljelyn tuki maksetaan ympäristötuen kansallisen lisäosan muodossa. Lisäosan suuruus vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon ympäristötuen perustukea tilalle maksetaan.

- Tukitasoihin saattaa kohdistua leikkauksia maksukattojen vuoksi. Vuonna 2004 ympäristötuen lisätukea maksettiin noin 90 % suunnitellusta määrästä. Vuonna 2005 leikkaus on todennäköisesti tätä suurempi.

	Yksikkö	2000 €/yks	2001 €/yks	2002 €/yks	2003 €/yks	2004 €/yks	2005 €/yks
C2 ja C2p-tukialueet¹							
Vehnä	€/ha	84	93	105	105	88	69
Ruis	€/ha	135	135	135	135	112	112
Mallasohra	€/ha	59	67	84	84	78	70
Rehuvilja	€/ha	0	0	7	9	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	82	93	93	95	0	0
Öljykasvit	€/ha	49	59	67	67	42	27
Sokerijuurikas	€/ha	202	202	202	250	197	185
Tärkkelysperuna	€/ha	168	168	168	168	143	133
C3-tukialue							
Rehuvilja	€/ha	0	0	7	9	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	82	93	93	95	0	0
C4-tukialue							
Rehuvilja	€/ha	0	0	7	9	0	0
Rehunurmi ²	€/ha	82	93	93	95	0	0
Yleinen hehtaarituki viljelyalalta C2-C4							
Viljat ja muut peltokasvit							
C2, C2p ja saaristo	€/ha	34	34	34	34	34	30
C3	€/ha	50	50	50	50	50	46
C4	€/ha	101	101	101	101	101	97
Muut kasvit							
C2, C2p ja saaristo	€/ha	34	34	34	34	34	35
C3	€/ha	50	50	50	50	50	51
C4	€/ha	101	101	101	101	101	102
Nuorten viljelijöiden hehtaarituki C1-C4							
	€/ha	27	27	27	27	30	32
Kasvihuonetuki A ja B sekä C2P-C4							
yli 7 kk	€/m ²						11,4
2-7 kk	€/m ²						5,3
Kasvihuonetuki C1 ja C2							
yli 7 kk	€/m ²	11,4	11,4	11,4	11,4	12,0	12,8
2-7 kk	€/m ²	5,7	5,7	5,7	5,7	6,0	5,9
Puutarhatuotteiden pohjoinen varastointituki (max.)							
Varastot lämpösäätelyjärjestelmällä	€/m ³	15,1	15,1	15,0	14,5	14,2	14,2
Muut varastot	€/m ³	10,1	10,1	10,1	10,1	9,8	9,8
Eläinyksiköiden muuntokertoimet siirtymäkauden tuissa							
Lypsylehmät	1	Muut naudat yli 2 v	1	Hevoset yli 6 kk, siitostamma, -poni			1
Emolehmät	1	Muut naudat 6 kk-2v	0,6	suomenhevonen			0,85
		Uuhet, vuohet	0,15	1-3 v muut hevoset, ponit			0,6
Eläinyksiköiden muuntokertoimet pohjoisissa tuissa							
Emolehmät	1	Emakot, karjut	0,7	Broileriemot, siipikarjaemot			0,025
Sonnit, yli 2 v	1	Lihasiat 3 kk tai yli	0,23	190/223 teurastettua kalkkunaa			1
Sonnit, yli 6 kk-2 v	0,6	13 teurastettua lihasikaa	1	Hevoset yli 6 kk, siitostamma, -poni			1
Uuhet, vuohet	0,15	Kanat	0,013	suomenhevonen			0,85
		Broilerit	0,0053	1-3 v muut hevoset, ponit			0,6
¹ A- ja B-alue ympäristötuen lisäosa, C-alue pohjoinen tuki.							
² Rehunurmituki nautakarja-, lammas-, vuohi- ja hevostiloille.							
P1 = Oulun lääni: Haukipudas, Kiiminki, Oulu, Utajärvi, Ylikiiminki, Oulunsalon kunnasta ne osat, jotka ovat Ylikiimingin kunnan sisäpuolella.							
P2 = Lapin lääni: Kemi, Keminmaa, Simo, Tervola, Tornio. Oulun lääni: Hailuoto, Hyrynsalmi, Ii, Kuhmo, Kuivaniemi, Yli-Ii							
P3 = Lapin lääni: Kemijärvi, Pello, Ranua, Rovaniemen mlk, Rovaniemi, Ylitornio. Oulun lääni: Pudasjärvi, Puolanka, Suomussalmi, Taivalkoski							
P4 = C3: Lapin lääni: Posio. Oulun lääni: Kuusamo. C4: Lapin lääni: Kolari, Pelkosenniemi, Salla, Savukoski; Kittilä ja Sodankylä lukuunottamatta P5:een kuuluvia osia.							
P5 = Lapin lääni: Muonio, Enontekiö, Inari, Utsjoki; Sodankylästä ja Kittilästä MMM:n hyväksymät osat. Saaristo: Alueiden C1 ja C2 kunnista MMM:n hyväksymät saaristo-osat.							

Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja **Publications of the Agricultural Economics Research Institute**

- No 90 Maatalouden ympäristöohjelma 1995-1999:n taloudellinen analyysi. Ympäristötukijärjestelmä ja tulevaisuus -tutkimuksen loppuraportti. 1999. 159 s.
- No 91 MTTL 1999. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1998. 94 s.
- No 91a MTTL 1999. Finnish Agriculture and Rural Industries 1998. 94 p.
- No 92 Aakkula, J.J. 1999. Economic Value of Pro-Environmental Farming - A Critical and Decision-Making Oriented Application of the Contingent Valuation Method. 227 p.
- No 93 Forsman, S. 1999. Erilaistaminen ja hintastrategiat elintarvikealan maaseutu-yrityksissä. 166 s.
- No 94 Marttila, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2000. Maataloustieteen päivät 2000. Talous ja teknologia. 285 s.
- No 95 MTTL 2000. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 1999/2000. 95 s.
- No 95a MTTL 2000. Finnish Agriculture and Rural Industries 1999/2000. 95 p.
- No 96 Peltola, A. 2000. Viljelijäperheiden monitoimisuus suomalaisilla maataloilla. 280 s.
- No 97 MTTL 2001. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2001. 95 s.
- No 97a MTTL 2001. Finnish Agriculture and Rural Industries 2001. 95 p.

MTT Taloustutkimuksen (MTTL) julkaisuja **Publications of the Agrifood Research Finland, Economic Research (MTTL)**

- No 98 Lehtonen, H. 2001. Principles, structure and application of dynamic regional sector model of Finnish agriculture. 265 p.
- No 99 Vihinen, H. 2001. Recognising Choice. A Study of the Changing Politics of the Common Agricultural Policy through an Analysis of the MacSharry Reform Debate in Ireland and the Netherlands. 247 p.
- No 100 Peltola, J. 2002. Three Approaches to Mathematical Models for Finnish Natural Resource Management. 97 p.
- No 101 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2002. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2002. 94 s.
- No 101a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2002. Finnish Agriculture and Rural Industries 2002. 94 p.
- No 102 Csaba, J. 2002. Determinants and Influence of Foreign Direct Investments in the Hungarian Food Industry in Central and Eastern European Context. An Application of the FDI-Concentration Map Method. 312 p.
- No 103 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2003. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2003. 94 s.
- No 103a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2003. Finnish Agriculture and Rural Industries 2003. 94 p.
- No 104 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2004. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2004. 94 s.
- No 104a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2004. Finnish Agriculture and Rural Industries 2004. 94 p.

MTT

TALOUS-
TUTKIMUS
(MTTL)

ECONOMIC
RESEARCH

EKONOMISK
FORSKNING

ISBN 951-687-140-2
ISSN 1458-2996

Vammalan Kirjapain Oy
2005

